

ΤΟ ΕΡΓΟΝ
ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ
ΚΑΤΑ ΤΟ 1980

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ
Γ. Ε. ΜΥΛΩΝΑ
ΓΕΝΙΚΟΥ ΓΡΑΜΜΑΤΕΩΣ ΤΗΣ ΑΡΧ. ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

ΑΘΗΝΑΙ 1981

ΤΟ ΕΡΓΟΝ
ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ
ΚΑΤΑ ΤΟ 1980

REPORT
ON THE PROGRESS OF THE
WORK DURING THE YEAR
1900

ΤΟ ΕΡΓΟΝ
ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ
ΚΑΤΑ ΤΟ 1980

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ
Γ. Ε. ΜΥΛΩΝΑ
ΓΕΝΙΚΟΥ ΓΡΑΜΜΑΤΕΩΣ ΤΗΣ ΑΡΧ. ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

ΑΘΗΝΑΙ 1981

ΓΝΩΣΤΟΠΟΙΗΣΙΣ

Ἐντολῆ τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἀρχ. Ἐταιρείας ἢ σύνταξις τοῦ Ἔργου ὑπενθυμίζει, ὅτι ὁ χαρακτήρ τῶν ἐν τῷ Ἔργῳ δημοσιευομένων εὐρημάτων ἀνασκαφῶν εἶναι προσωρινός, τοῦ οἰκείου ἀνασκαφῆς ἐπιφυλασσομένου παντός δικαιώματος ἐπὶ τῆς περαιτέρω μελέτης καὶ ὀριστικῆς δημοσιεύσεως τῶν εὐρημάτων του.

Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α

	Σελίς
Εἰσαγωγή	7
Ἄνασκαφαί:	
1. Μαρόνεια	11
2. Μεσημβρία	11
3. Ἀρχαία Ἀμφίπολις	13
4. Χριστιανική Ἀμφίπολις	14
5. Κασσώπη	15
6. Ἐφύρα	18
7. Μύτικας	18
8. Φθιώτιδες Θῆβαι	19
9. Τανάγρα	21
10. Ἐλευσίς	22
11. Τράχωνες Ἀττικῆς	24
12. Ραμνοῦς	25
13. Ἐρέτρια	26
14. Ἐπίδαυρος	28
15. Ἱερὸν καὶ Μαντεῖον Ἀφροδίτης Ἐρυκίνης	28
16. Καλλιθέα Πατρῶν	29
17. Ἡλις	30
18. Μάζι Ἡλείας	32
19. Πυλία	33
20. Μάνη	36
21. Νάξος	36

	Σελις
22. Πάρος	38
23. Σίφνος	39
24. Θήρα	40
25. Κάτω Ζάκρος	41
26. Βασιλική Ίεραπέτρας	45
27. Ίερόν κορυφῆς Γιούχτα	46
28. Ἀρχάνες	48
29. Καστέλλι Χανίων	49
Δημοσιεύματα καὶ μορφωτικὴ δράσις	51

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

*Ἀγαπητοὶ Ἐταῖροι,
Κυρίαὶ καὶ Κύριοι,*

Τὸ Διοικητικὸν Συμβούλιον τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας, τοῦ ὁποίου ἡ τριετής θητεία λήγει τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1981, παρουσιάζει σήμερον τὴν πραγματοποιηθεῖσαν καὶ κατὰ τὸ 1980 ἐθνικὴν καὶ μορφωτικὴν δραστηριότητα τῆς Ἐταιρείας, ἡ ὁποία ὄχι μόνον δὲν ὑστέρησεν εἰς ἔντασιν καὶ ἔκτασιν τῆς τῶν προηγουμένων ἐτῶν, ἀλλ' ἐπέξετάθη εἰς σύμπασαν τὴν Ἑλλάδα.

Πρὶν ἢ ἐκτεθῆ ὅμως τὸ Ἔργον τῆς Ἐταιρείας θὰ ἀποδοθῆ ἡ προσήκουσα τιμὴ πρὸς τοὺς ἐκλιπόντας συναδέλφους καὶ ἐταίρους, οἱ ὁποῖοι μὲ ἀφοσίωσιν καὶ πίστιν συνετέλεσαν εἰς τὴν εὐόδωσιν τοῦ ἔργου τοῦ ὑπεραιωνοβίου τούτου πνευματικοῦ ιδρύματος τῆς Χώρας.

Ἐπένησεν ἐφέτος ἡ Ἐταιρεία τὸν θάνατον τοῦ ἐπιτίμου αὐτῆς ἐταίρου, διακεκριμένου ἀρχαιολόγου καὶ θερμοῦ φιλέλληνος Pierre Devambez. Ὁ Devambez, μύστης καὶ ἱεροφάντης τῆς ἀρχαιολογίας, τοῦ ὁποίου ἡ δρᾶσις ἐξετείνετο ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν, ἀπὸ τὴν Θάσον εἰς τὴν Ξάνθον τῆς Λυκίας, ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολιν εἰς τὸ Μουσεῖον τοῦ Λούβρου, ἦτο μέλος τῆς Γαλλικῆς Ἀκαδημίας, ὁ δὲ σύνδεσμός του μὲ τὴν ἑλληνικὴν γῆν ὑπῆρξεν ἰδιαιτέρως συγκινητικός. Ὡς ἔφορος τῆς συλλογῆς τῶν ἑλληνικῶν ἀγγείων εἰς τὸ Λοῦβρον ἐπροχώρησεν εἰς τὴν νέαν διαρρύθμισιν τῶν ἑλληνικῶν καὶ ἔτρουσικῶν μνημείων· τὰ ἔργα του διὰ τὴν ἑλληνικὴν πλαστικὴν, τὴν τέχνην τῆς ἐποχῆς τοῦ Περικλέους, τὴν ἑλληνικὴν, ἔτρουσικὴν καὶ ρωμαϊκὴν τέχνην θὰ διδάσκουν ἐπὶ πολλὰ ἔτη τὰς νεωτέρας γενεὰς τῶν ἀρχαιολόγων.

Δεινὸν ἦτο τὸ πλήγμα καὶ εἰς αὐτὸ τὸ Διοικητικὸν Συμβούλιον

μέ την ἀπώλειαν τοῦ Προέδρου αὐτοῦ Γεωργίου Ν. Βέλτσου. Ἐπι-
λεκτὸν ἀρχαῖον μέλος τῆς Ἑταιρείας, νομικός, ἀρχαιοφίλος καὶ ἀρ-
χαιολάτρης, ἀφωσιώθη εἰς τὴν προώθησιν τῶν εὐγενῶν σκοπῶν
τοῦ Ἰδρύματος, διατελέσας μέλος τοῦ Συμβουλίου του ἐπὶ ἡμισυ
καὶ πλέον αἰῶνα, ἀντιπρόεδρος καὶ πρόεδρος αὐτοῦ. Ἡ Ἑταιρεία
ἀποτρεῖ φόρον τιμῆς εἰς τὸν δίκαιον, σῶφρονα καὶ ἀφωσιωμένον ἄν-
δρα, ὁ ὁποῖος ἐτίμησε τὸ προεδρικὸν λειτούργημα καὶ ἀφιέρωσε
τὴν ζωὴν του εἰς τὴν Ἑταιρείαν, τὴν ὁποῖαν ὑπηρέτησε με ἐνθου-
σιασμόν, ἀγάπην καὶ ὀλόψυχον ἀφοσίωσιν.

Ἐξέλιπε καὶ ὁ ἐκλεκτὸς συνάδελφος, ὁμότιμος καθηγητῆς τῆς
Βυζαντινῆς Ἀρχαιολογίας εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Θεσσαλονίκης,
Στυλιανὸς Πελεκανίδης. Ὁ θάνατός του ἐστέρησε τὴν ἑλληνικὴν
ἐπιστήμην μιᾶς προσωπικότητος με πολὺπλευρον δραστηριότητα,
ἣ ὁποία ἐξετάθη εἰς ἀνασκαφάς, ἀναστηλώσεις, ἐρεῦνας ἐπὶ μέρους
καὶ δημοσιεύματα εἰς ὅλους τοὺς τομεῖς καὶ κλάδους τῆς βυζαν-
τικῆς ἀρχαιολογίας ἀπὸ τοῦ 3ου μέχρι τοῦ 18ου αἰ. Ὁ συνδυα-
σμός τοῦ θεολόγου, τοῦ ἀρχαιολόγου, τοῦ ἱστορικοῦ τῆς Τέχνης,
ὡς ἐπίσης καὶ τοῦ ἀνασκαφέως ἀπέδωκεν ἀγλαοὺς καρποὺς εἰς
Θεσσαλονίκην, Βέροιαν, Καστοριάν καὶ Φιλίππους, με τὴν ἀνα-
κάλυψιν, τὴν ἐπιστημονικὴν διερεύνησιν καὶ τὴν διεξοδικὴν παρου-
σίασιν βυζαντινῶν μνημείων τὰ ὁποῖα ἐπλούτισαν παντοειδῶς τὴν
ἀρχαιολογικὴν ἐπιστήμην.

Κενὸν καὶ θλιῖψιν ἐδημιούργησεν ὁ θάνατος τοῦ πρώην ὑπουρ-
γοῦ καὶ θερμοῦ φιλαρχαίου Δημ. Τ. Ν. Μπότσαρη, τοῦ Φιλίππου
Σ. Δραγούμη, παλαιοῦ ὑπουργοῦ Γεν. Διοικητοῦ Μακεδονίας καὶ
μετέπειτα κατ' ἐπανάληψιν ὑπουργοῦ Ἐθνικῆς Ἀμύνης, μέλους
δὲ τῶν Ἐπιτροπῶν αἱ ὁποῖαι συνέταξαν τὰ Συντάγματα τοῦ 1927
καὶ τοῦ 1949 ὡς καὶ τοῦ ἀφοσιωμένου θιασώτου τῆς Ἑταιρείας,
πρώην Γυμνασιάρχου Κωνστ. Καλίτση.

Ἀφ' οὗ ἀναπέμφωμεν τὸ πατροπαράδοτον «αἰωνία των ἡ μνή-
μη» ἃς στρέψωμεν τὴν προσοχὴν μας πρὸς τὴν ζωὴν καὶ τὸ ἐπι-
τελεσθὲν κατὰ τὸ 1980 ἔργον.

Προτού ἀπαριθμήσω τὰς γενομένας ἀνασκαφὰς θὰ ἐπισημάνω ἰδιαιτέρως καὶ θὰ ἐξάρω τὴν ἀρξαμένην συνεργασίαν τῆς Ἑταιρείας μὲ τὴν Ἐπιτροπὴν τῆς Ἀκροπόλεως τῶν Ἀθηνῶν καὶ μὲ τοὺς διευθύνοντας τὰς ἀνασκαφὰς τῆς Βεργίνας, τοῦ Δίου, τῆς Πέλλας καὶ τῆς Σίνδου. Τὸ μέλλον τῆς συνεργασίας καὶ τῶν ἀνασκαφῶν αὐτῶν κατέστη δυνατὸν καὶ κατωχυρώθη ὑπὸ τοῦ ἐμπράκτου ἐνδιαφέροντος τοῦ Προέδρου τῆς Δημοκρατίας κυρίου Κωνσταντίνου Καραμανλῆ, ὑπὸ τὴν ἐμπνευσμένην ἐποπτεῖαν καὶ τὴν συνεχῆ συμπαράστασιν τοῦ ὁποίου θὰ συντελεσθοῦν μὲ ἐπιτυχῆ, ὁμαλὸν καὶ ταχὺν ρυθμὸν αἱ ἐργασίαι αὐταί. Ἀπλαῖ καὶ μόνον εὐχαριστίαι δὲν ἀρκοῦν διὰ νὰ ἐκφράσουν εἰς τὸν Πρόεδρον τῆς Δημοκρατίας τὴν εὐγνωμοσύνην ὅχι μόνον τῆς Ἑταιρείας καὶ τῶν Ἑλλήνων ἐπιστημόνων, ἀλλὰ καὶ τῆς ἀρχαιολογικῆς ἐπιστήμης. Ἡ πραγματοποίησις τοῦ σκοποῦ θὰ ἀποδείξῃ τὴν ἀναγνώρισιν τῆς συμβολῆς του, εἰς ταύτην δὲ θὰ συμβάλῃ ἡ Ἑταιρεία δι' ὄλων τῶν δυνάμεων τῆς.

Ἐγκάρδιαι πρὸς τούτοις εὐχαριστίαι ὀφείλονται εἰς τὸ Ὑπουργεῖον Πολιτισμοῦ καὶ Ἐπιστημῶν καὶ ἰδίᾳ εἰς τὸν ὑπουργὸν κύριον Ἀ. Ἀνδριανόπουλον διὰ τὴν παρεχομένην οἰκονομικὴν ἐνίσχυσιν, ἡ ὁποία κατὰ πολὺ κατέστησε δυνατὴν τὴν ἐπιτυχῆ συνέχισιν τοῦ ἔργου τῆς Ἑταιρείας. Δυστυχῶς δὲν κατωρθώθη, παρὰ τὰς πολλαπλᾶς ἐνεργείας μας, νὰ ἀναγνωρισθοῦν αἱ δίκαιαι αἰτήσεις τῆς Ἑταιρείας διὰ τὴν αὐξήσιν τῆς ἐκ τοῦ Κρατικοῦ Λαχείου ὀρισθείσης τὸ 1957 παροχῆς, ἀνερχομένης εἰς τὸ ποσὸν τῶν 4.000.000 δραχμῶν. Σημειωτέον ὅτι τότε τὰ ἡμερομίσθια τῶν ἐργατῶν, τὰ ὁποῖα θὰ ἐκαλύπτοντο ὑπὸ τῆς παροχῆς, ἐκυμαίνοντο μεταξύ τῶν 45 καὶ 50 δραχμῶν ἡμερησίως, ἐνῶ τώρα πλησιάζουν τὰς 1.000. Πρὸς τούτοις ἔκτοτε τὸ ἔργον τῆς Ἑταιρείας ηὔρυνθη καὶ περιλαμβάνει ὁλόκληρον τὴν Ἑλλάδα, ἐνῶ τὰ ἐκ τοῦ Λαχείου εἰσπραττόμενα ὑπὸ τοῦ Κράτους ποσὰ ηὔξήθησαν ἀλματωδῶς καὶ κατὰ πολὺ.

Ἄς ἐλπίσωμεν ὅτι εἰς τὸ ἐγγὺς μέλλον θὰ ἀναγνωρισθοῦν καὶ ὑπὸ

τοῦ Ὑπουργείου τῶν Οἰκονομικῶν τὰ δίκαια αἰτήματα τῆς Ἐταιρείας, καὶ ὅτι θὰ θελήσουν οἱ ἀρμόδιοι νὰ συμβάλουν, ὡς ἀρμόζει, εἰς τὸ ἔργον τῆς ἑλληνικῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς ἀρχαιολογίας.

Ἦδη ἄς προβῶμεν εἰς τὴν ὀλιγόλογον καὶ μόνον μνείαν τῶν ἀνασκαφῶν τῶν γενομένων ὑπὸ τῆς Ἐταιρείας τὸ 1980, ἀρχόμενοι ἀπὸ Βορρᾶ:

ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ

1. Εἰς **Παλαιοπηγάδα Μαρωνείας** ὁ ἔφορος Ἀρχαιοτήτων κ. Εὐ. Πεντάζος ἐξηκολούθησε τὴν ἀνασκαφὴν τοῦ ἤδη ἀποκαλυφθέντος ἑλληνιστικοῦ κτηρίου (εἰκ. 1). Ἐρευνήθη κυρίως τὸ Ν. τμήμα τοῦ κτηρίου, τὸ ὁποῖον ἐκαλύπτετο μὲ λιθόστρωσιν, ἀποτελουμένην ἐκ μικρῶν, ἀκατεργάστων λίθων (εἰκ. 2). Ἐπὶ τῆς λιθοστρώσεως ἐπάται τοῖχος ἐξ ἀργῶν λίθων μὲ ἐξαιρετικῶς καλοκτισμένας παρειάς. Βορείως τοῦ τοίχου εὐρέθη ἀβαθῆς βόθρος, τοῦ ὁποίου τὰ τοιχώματα εἶχον ἐπένδυσιν λίθων μὲ ἐπάλειψιν ὑδραυλικοῦ κονιάματος. Βορειότερον, ἐπὶ τοῦ λιθοστρώτου, εὐρέθη τμήμα μαρμαρίνου περιρραντηρίου.

Ἀπεκαλύφθη ἐπίσης ὑποθεμελίωσις κιονοστοιχίας, ἀποτελουμένης ἐξ ἐξ κίωνων εἰς τὸ ὕψος ὅπου καταλήγει ὁ πῆλινος ἀγωγός, ὁ ὁποῖος ἀρχίζει ἐκ τοῦ δωματίου μὲ τὸ ψηφιδωτόν.

Μεταξὺ τῶν ἄλλων εὐρημάτων ἀναφέρονται τεμάχια πηλίνων εἰδωλίων καὶ 23 χαλκᾶ νομίσματα, τὰ ὁποῖα χρονολογοῦνται ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ 5ου μέχρι τῶν μέσων τοῦ 2ου π.Χ. αἰ.

2. Συνεχίσθη καὶ ἐφέτος ἡ ἀνασκαφὴ τῆς Ἑταιρείας εἰς τὴν ἀρχαίαν **Μεσημβρίαν** Θράκης διὰ τοῦ ἐφόρου Ἀρχαιοτήτων κ. Ἀ. Βαβρίτσα, βορείως τοῦ περιτειχισμένου οἰκισμοῦ, εἰς τὸ πρὸς Δ. τῆς πόλεως νεκροταφεῖον καὶ εἰς τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν τῆς πόλεως, ἔνθα καὶ τὸ Ἱερόν τῆς Δήμητρος.

Εἰδικώτερον εἰς τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν τοῦ γνωστοῦ περιτειχισμένου οἰκισμοῦ ἡ ἔρευνα ἐξετάθη καθ' ὅλον τὸ μῆκος της μέχρι τοῦ κρημνοῦ, ὡς καὶ πρὸς Β. καὶ Α. τοῦ πύργου, ἔνθα ἀπεκαλύφθησαν θεμέλια κτισμάτων. Εἰς τὴν ἀνασκαφεῖσαν περιοχὴν εὐρέθησαν ὄστρακα ἀγγείων, χαλκᾶ νομίσματα, τεμάχιον εἰδωλίου γυναικείας

μορφῆς, χεῖλη πηλίνης σαρκοφάγου, τεμάχια κεράμων στέγης, λακωνικοῦ τύπου, κλπ.

Εἰς τὴν Δ. πλευρὰν τοῦ περιτειχισμένου οἰκισμοῦ εὐρέθησαν ὀλίγα ὄστρακα ἀγγείων καὶ χαλκᾶ νομίσματα.

Εἰς τὴν Β. πλευρὰν τοῦ οἰκισμοῦ ἀπεκαλύφθησαν θεμέλια 5 κτισμάτων (εἰκ. 3), ἀναγομένων εἰς τὴν β' φάσιν του. Ἡ ἐπίχωσῖς των περιελάμβανεν ὄστρακα, ἀγνῦθας, πήλινα σφονδύλια, λεκανίδα, κονιάματα με ἐρυθρὸν χρωμα, ἐσφραγίστους λαβάς ἀμφορέων, ὡς καὶ χαλκᾶ καὶ σιδηρᾶ μικροαντικείμενα.

Ἀνατολικῶς τοῦ νέου πύργου ἀπεκαλύφθησαν θεμέλια κτισμάτων διαφόρων διαστάσεων τῆς β' φάσεως τοῦ οἰκισμοῦ. Διακρίνονται δύο τετράγωνα κτίσματα διὰ τὴν ἐπιμελημένην τοιχοδομίαν των, ἐνῶ ἡ ἐπέκτασις θεμελίων πέρα τῆς περιφράξεως ἐπιτρέπει τὸ συμπέρασμα ὅτι ὁ οἰκισμὸς ἐκτείνεται πρὸς Β.

Εὐρέθησαν ὄστρακα ἀγγείων, ἀβαφῆς τριφυλλόσχημος οἰνοχόη, προχοΐσκη, λύχνοι, πηλίνη κεφαλὴ εἰδωλίου γυναικὸς καὶ χαλκᾶ νομίσματα.

Εἰς τὸ κέντρον τῆς ἀνασκαφείσης ἐκτάσεως ἀπεκαλύφθησαν δύο ταφαὶ ἐκ σχιστολιθικῶν πλακῶν, ἐντὸς τῶν ὁποίων εὐρέθησαν περισσότεροι τοῦ ἐνὸς σκελετοὶ καὶ μικρὰ τριφυλλόσχημος οἰνοχόη, λύχνοι καὶ ἀβαφῆ ἀγγεῖα.

Εἰς τὸ πρὸς Δ. τῆς πόλεως νεκροταφεῖον εὐρέθησαν ὀρθογώνιοι τάφοι ἐκ τοπικῶν λίθων ἢ ταφικοὶ πίθοι διαφόρων μεγεθῶν, ἀλλὰ καὶ σαρκοφάγοι ἐκ τοπικοῦ μαρμάρου, ὡς καὶ κεραμοσκεπεῖς τάφοι, συλημένοι ὅμως οἱ πλεῖστοι.

Ἐντὸς τῶν ταφικῶν πίθων εὐρέθησαν δίωτος ἀβαφῆς ἀμφορίσκος, τρία ληκύθια, δύο μικρὰ κύπελλα, τμημα πηλίνου εἰδωλίου, δύο χρυσαῖ ἐνώτια ἐλικωτά, δακτύλιος, περιδέραιον κ.ἄ. (εἰκ. 4).

Εἰς ἄλλους τάφους εὐρέθησαν σκύφοι, ληκύθια, ὄστρακα μελανομόρφων καὶ ἐρυθρομόρφων ἀγγείων κ.ἄ. (εἰκ. 5).

Παρόμοια εὐρήματα ἀπεκαλύφθησαν εἰς ἑτέρους ταφικοὺς πίθους, καθὼς ἐπίσης καὶ δύο ἀργυρᾶ βραχιόλια στρεπτά, ἀπολή-

γοντα εἰς κεφαλὰς κριῶν πολὺ καλῆς ἐργασίας (εἰκ. 6), ἀργυρᾶ ἐνώ-
τια ἀπολήγοντα εἰς κεφαλὰς ὄφρων κ.ἄ.

Ἐντὸς κεραμοσκεποῦς τάφου, τέλος, εὑρέθη χρυσοῦν νόμισμα εἰς
τὸ στόμα τοῦ νεκροῦ, μελαμβραφῆς σκύφος, ληκύθιον, μελαμβραφῆς
πινάκιον καὶ χαλκοῦν νόμισμα.

3. Εἰς τὴν ἀρχαίαν Ἀμφίπολιν συνέχισεν ἡ Ἐταιρεία τὴν ἔρευ-
ναν τῆς ὀχυρώσεως τῆς πόλεως διὰ τοῦ Ἐπιτ. Γεν. Ἐπιθεωρητοῦ
Ἀρχαιοτήτων, καθηγ. κ. Δημ. Λαζαρίδη. Ἀπεκαλύφθησαν οὕτω
ἀξιόλογα τμήματα τῶν ὀχυρώσεων, εἰς ἕκτασιν 400 περίπου μέ-
τρων. Συγκεκριμένως, νοτίως τῆς εἰσόδου τοῦ χωρίου καὶ εἰς τὰ
πρηνῆ τοῦ λόφου ἀπεκαλύφθη τμήμα τείχους 90 μ. περίπου, πλ.
2.45 μ. καὶ ὕψους ποικίλλοντος ἀπὸ 0.60 ἕως 2.15 μ. Ἀνεσκάφη
κυκλικὸς πύργος, προμαχών, ἀνατολικῶς τοῦ νοτίου ἄκρου (εἰκ. 7)
εἰς σημαντικὴν διὰ τὴν ἄμυναν τῆς πόλεως καὶ φυσικῶς ὀχυρὰν θέ-
σιν τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς τοῦ «μακροῦ τείχους» τοῦ Θουκυδίδου,
τὸ ὁποῖον δεσπόζει ὀλοκλήρου τῆς περιοχῆς.

Κατὰ τὰς ἐρεῦνας εἰς τὸν χώρον αὐτὸν εὑρέθησαν πολλὰ καὶ ἀξι-
όλογα ὄστρακα ἐρυθρομόρφων καὶ μελαμβραφῶν ἀγγείων, ἀποτμή-
ματα εἰδωλίων, ἐνσφράγιστοι λαβαὶ ἀμφορέων διαφόρων ἐργαστη-
ρίων, χαλκᾶ ἀντικείμενα καὶ νομίσματα. Ἐκ τῶν πλέον ἀξιολόγων
εἶναι κάλυμμα ἐρυθρομόρφου λεκανίδος μὲ σκηνην γυναικωνίτου
(εἰκ. 8), ὄστρακον ἐρυθρομόρφου ἀγγείου τοῦ «πλουσίου ρυθμοῦ»
μὲ παράστασιν στεφανηφόρου νέου καὶ νέας (εἰκ. 9), χαλκοῦν ἀγαλ-
μάτιον συνεπτυγμένης μορφῆς ὀκλαδίου, εἰδῶλιον ἠθοποιοῦ-δού-
λου ἐπὶ ὕδροβίου πτηνοῦ (εἰκ. 10), ἀετωματικὴ στήλη μὲ ἀνάγλυ-
φον στέφανον ἐκ φύλλων δρυὸς καὶ ἡμιτελὲς ἰωνικὸν κιονόκρανον
(εἰκ. 11).

Ἐκ τῶν ἐρευνῶν τριῶν ἐτέρων σημείων τοῦ «μακροῦ τείχους»
ἀπεκαλύφθησαν: 1) εἰς τὴν ΝΑ. γωνίαν φυσικοῦ ἀνδῆρου, μικρὸν
τμήμα τοῦ τείχους καὶ πύργος μὲ διαδοχικὰς οἰκοδομικὰς φάσεις,
2) ἡ θέσις τῆς πύλης Ε, πιθανῶς ρωμαϊκῶν χρόνων, 3) νοτίως τῆς

πύλης, τμήμα τείχους και ήμικυκλικός πύργος (εικ. 12), 4) έξω-
τερικῶς τοῦ ἀνατ. τείχους ἀποτμήματα ἐπιγραφῶν, μαρμάρινα γει-
σα οἰκοδομῶν καὶ ἑπτὰ κεραμοσκεπεῖς ταφαὶ ρωμαϊκῶν χρόνων,
περιέχουσαι εἰδώλια γυναικός, ζώων, πτηνῶν (εικ. 13) καὶ ἄλλα
κτερίσματα. Εἰς τὸν χῶρον τῶν τάφων καὶ εἰς ἐπιφανειακὸν στρῶ-
μα εὐρέθη ὡραία κεφαλὴ εἰδωλίου Ταναγραίας (εικ. 14).

Τέλος, εἰς τὸν βόρειον τομέα τοῦ τείχους συνεχίσθη ἡ ἔρευνα τῆς
ἤδη ἀποκαλυφθείσης κλασικῆς οἰκοδομῆς. Εὐρέθη ἡ συνέχεια τῆς
στρώσεως τῶν κεραμίδων ἐκ τῆς καταστροφῆς τῆς στέγης, ἡ ἔρευ-
να ὅμως δὲν ἔδωσε στοιχεῖα διὰ τὸ σχῆμα, τὰς διαστάσεις καὶ τὸν
προορισμὸν τῆς οἰκοδομῆς.

Εἰς τὰ στρώματα τῶν ἐπιχώσεων εὐρέθησαν πολλὰ ὄστρακα ἐρυ-
θρομόρφων καὶ μελαμβαφῶν ἀγγείων, ἐνσφράγιστοι λαβαὶ ἀμφο-
ρέων, εἰδώλια κ.ἄ.

4. Εἰς τὸν ἐπὶ τῆς ἀκροπόλεως τῆς ἀρχαίας Ἀμφιπόλεως χριστια-
νικὸν συνοικισμὸν συνέχισεν ἡ Ἑταιρεία διὰ τοῦ ἀρχιτέκτονος-ἀρ-
χαιολόγου κ. Εὐστ. Στίκα τὴν ἀνασκαφὴν παλαιοχριστιανικῶν βα-
σιλικῶν καὶ μάλιστα τοῦ προσφάτως ἀποκαλυφθέντος περικέντρου
χριστιανικοῦ κτίσματος (εικ. 15).

Κατὰ τὸ παρελθὸν εἶχεν ἀνασκαφῇ τὸ κεντρικὸν ἐξάγωνον τοῦ
κτηρίου καὶ τὸ πρὸς Α. ἱερὸν μὲ τὴν πεντάπλευρον κόγχην.

Ἡ ἐφετινὴ ἔρευνα ἐστράφη εἰς τὴν ἀποκάλυψιν τοῦ δυτικοῦ χώ-
ρου, πλ. 4 μ., ὅπου ἀπεκαλύφθη τὸ αἶθριον (εικ. 16). Τὸ αἶθριον
(διαστάσεων 9.45 × 12.20 μ.) περιεβάλλετο ὑπὸ στοῶν, τῶν ὀ-
ποίων αἱ κιονοστοιχίαι ἔβαινον ἐπὶ στυλοβάτου, ἐπενδεδυμένου διὰ
λευκῶν μαρμαρίνων πλακῶν. Οὕτω εἰς μὲν τὴν ἀνατ. καὶ δυτ.
πλευρὰν εὐρέθησαν ἀνὰ δύο κίονες, εἰς δὲ τὴν βόρ. καὶ νοτ. ἀνὰ
τρεῖς. Κατὰ τὰς τέσσαρας γωνίας τῶν στυλοβατῶν τοῦ αἰθρίου ὑ-
πῆρχον πεσσοί (εικ. 17). Ἐκ τῶν ἀποκαλυφθέντων ἰωνικῶν κίωνων,
οἱ ὁποῖοι πρέπει νὰ σημειωθῇ ὅτι εἶναι δύο διαφόρων διαμέτρων
καὶ μεγεθῶν προκύπτει τὸ συμπέρασμα ὅτι αἱ στοαὶ ἦσαν διώροφοι.

Τὸ δάπεδον τοῦ ὑπαίθρου τμήματος τῆς αὐλῆς ἦτο ἐστρωμένον διὰ μεγάλων λευκῶν μαρμαρίνων πλακῶν, τῶν στοῶν ὅμως τὸ δάπεδον ἦτο ἐστρωμένον διὰ μαρμαροθετημάτων με ἔγχρωμα ρομβοειδῆ καὶ τετράγωνα πλακίδια, σχηματίζοντα ὠραῖα διακοσμητικὰ θέματα (εἰκ. 18). Εἰς τὸ μέσον τῆς ὑπαίθρου αὐλῆς εὐρέθη ἐξ ἄλλου στόμιον μεγάλης ὑπογείου δεξαμενῆς, ἐξ ἧς ἤντλειτο ὄμβριον ὕδωρ.

Περαιτέρω ἀπεκαλύφθησαν δύο κλίμακες καθόδου εἰς τὸ αἶθριον ἐκ τοῦ δυτικῆς ἐξωτερικοῦ χώρου τοῦ κτηρίου καὶ δύο διαμερίσματα εἰς τὴν ΒΔ. γωνίαν αὐτοῦ (εἰκ. 19).

Ἄνευρέθη πλῆθος κεράμων καὶ ὀπτοπλίνθων, ἔγχρωμοι μικραὶ ψηφίδες καὶ τεμάχια κονιαμάτων με ἔγχρώμους ψηφίδας. Τὰ κονιάματα αὐτὰ μαρτυροῦν ὅτι οἱ τοῖχοι τοῦ κτηρίου ἐκοσμοῦντο διὰ ψηφιδωτῶν παραστάσεων.

Τέλος ἀνευρέθη ὠραῖον κορινθιακὸν κιονόκρανον με διάτρητα φύλλα ἀκάνθης, προτομὰς κριῶν, κυλινδροειδῆ ἀνθήμια καὶ πτηνά (εἰκ. 20).

5. Συνεχίσθη εἰς **Κασσώπην** ἡ ἀνασκαφὴ τῆς Ἑταιρείας διὰ τοῦ καθηγ. κ. Σωτ. Δάκαρη με τὴν συμμετοχὴν τῶν Γερμανῶν ἀρχιτεκτόνων κυρίων W. Hoepfner καὶ L. Schwandner.

Ἡ ἀνασκαφὴ ἀπέβλεψεν: 1) εἰς τὴν ἀπομάκρυνσιν τῶν ἐπιχώσεων μέχρι τοῦ λιθοστρώτου κατὰ μῆκος τῶν δρόμων 6 καὶ 7, οἱ ὁποῖοι ὀρίζουν τὸ οἰκοδομικὸν τετράγωνον εἰς τὸ ὁποῖον εὐρίσκονται αἱ οἰκίαι 1 - 4 καὶ τὸ Καταγωγίον (εἰκ. 22) καὶ 2) εἰς τὴν διερεύνησιν τῶν ἐπιχώσεων μέχρι τοῦ στερεοῦ ἐδάφους κάτωθεν τοῦ δαπέδου τοῦ ἑλληνιστικοῦ Καταγωγίου καὶ τῆς οἰκίας 5.

Διὰ τὴν ἀπομάκρυνσιν τῶν ἐπιφανειακῶν ἐπιχώσεων τῶν δρόμων 6 καὶ 7 ἐχρησιμοποιήθη ἐκσκαφεύς, ἐνῶ αἱ βαθύτεραι ἐπιχώσεις ἀφηρέθησαν κανονικῶς με σκαπάνην μέχρι τοῦ λιθοστρώτου. Τὸ λιθόστρωτον τοῦ δρόμου 7 τοποθετεῖται μετὰ τὴν ρωμαϊκὴν καταστροφὴν τοῦ 167 π.Χ., τὸ δὲ τοῦ δρόμου 6 εἶναι ἴσως σύγχρονον με τὸ Καταγωγίον (εἰκ. 21).

Εἰς τὸ ἐλληνιστικὸν Καταγώγιον ἡ ἀνασκαφὴ ἐπεδίωξε τὴν ἔρευναν οἰκοδομικῶν λειψάνων τὰ ὁποῖα εἶχον διαπιστωθῆ καὶ πέρυσι κάτωθεν τῆς ἀνατ. καὶ βορείου πλευρᾶς τοῦ οἰκοδομήματος. Ἐφέτος ἡ ἔρευνα ἀπεκάλυψε τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς αὐλῆς καὶ τὸ νότιον τμήμα μετὰς στοᾶς καὶ τὰ δωμάτια ἐκτὸς τοῦ προπύλου (εἰκ. 23).

Ἐντὸς τῶν ἐπιχώσεων τῶν καλύτερον διατηρουμένων θεμελίων τῆς νοτίας καὶ τῆς ἀνατολικῆς πτέρυγος εὐρέθησαν ἄφθονα ἐλληνιστικά ὄστρακα τοῦ τέλους τοῦ 3ου π.Χ. αἰ., ὄστρακα οἰκιακῶν σκευῶν καὶ τοῦ τύπου τῶν «δυτικῶν κλιτύων», φιαλίσκαϊ, 113 χαλκᾶ νομίσματα καὶ ἓν ἀργυροῦν.

Βάσει τῶν μέχρι τοῦδε γνωστῶν στοιχείων, δυνάμεθα νὰ δεχθῶμεν ὅτι τὸ πολεοδομικὸν σχέδιον τοῦ 4ου π.Χ. αἰ. δὲν ἤλλαξε μορφὴν εἰς τοὺς τρεῖς αἰῶνας κατὰ τοὺς ὁποίους διετηρήθη.

Τὸ ἀρχαιότερον οἰκοδόμημα ἔχει ἐμβαδὸν 960 τ.μ. Ἐκ τῶν σωζομένων λειψάνων δύναται νὰ ἀναπαρασταθῆ μετὰ μίαν κεντρικὴν αὐλὴν, περίξ τῆς ὁποίας εἶναι διατεταγμένα δωμάτια εἰς δύο σειρὰς ἢ εἰς μίαν σειρὰν καὶ στοᾶν πρὸς τὸ μέρος τῆς αὐλῆς.

Εἰς τὴν νοτίαν πλευρὰν φαίνεται νὰ σχηματίζονται δωμάτια ἢ μία εὐρύχωρος αἴθουσα, ἢ ὁποία, πρὸς τὸ μέρος τῆς αὐλῆς ἔχει κιονοστοιχίαν μετὰ 6 ἢ 8 ξυλίνους κίονας ἐπὶ ἰσαριθμῶν λιθίνων βάσεων (εἰκ. 24).

Εἰς τὴν ἀνατολικὴν πτέρυγα εἶχεν ἀποκαλυφθῆ τὸ 1979 τὸ ψηφοθετημένον δάπεδον ἑνὸς εὐρυχώρου δωματίου, ὁμοίου μετὰ ἀνδρῶνα.

Εἰς τὴν βόρειον πτέρυγα τὰ λείψανα τῶν θεμελίων φαίνονται νὰ σχηματίζουν δύο σειρὰς δωματίων, εἰς βάθος 8 μέτρων. Δὲν εἶναι βέβαιον ἔάν τὴν σειρὰν πρὸς τὴν αὐλὴν κατεῖχον δωμάτια ἢ στοᾶ. Τὸ αὐτὸ δύναται νὰ λεχθῆ καὶ διὰ τὴν δυτικὴν πτέρυγα, διότι τὰ λείψανα τῶν τοίχων ἔχουν ἐξαφανισθῆ κατὰ τὴν κατασκευὴν τοῦ ἐλληνιστικοῦ Καταγώγιου.

Αἱ διαστάσεις τῆς αὐλῆς ὑπολογίζονται περίπου 13.70×17 μ. Εἰς τὴν νοτίαν πλευρὰν τῆς εὐρέθησαν λείψανα ἑνὸς τοιχαρίου μετὰ ἀ-

ποχέτευσιν. Ἐτέρα ἀποχέτευσις διεπιστώθη εἰς τὴν ΒΔ. γωνίαν τῆς νεωτέρας αὐλῆς. Ἡ διπλῆ ἀποχέτευσις ἐπεβλήθη ἐκ τῆς ὑψομετρικῆς διαφορᾶς βορείου καὶ νοτίας πτέρυγος τοῦ οἰκοδομήματος.

Τὰ λείψανα τῶν τοίχων τῆς ΒΔ. πλευρᾶς δεικνύουν ὅτι τὸ οἰκοδόμημα ἦτο ἐκτισμένον εἰς δύο ἐπίπεδα. Ὅταν ἐχρειάσθη νὰ κατασκευασθῇ τὸ ἐλληνιστικὸν οἰκοδόμημα, εἰς τὸ τέλος τοῦ 3ου π.Χ. αἰ., ἡ ὑψομετρικὴ διαφορὰ ἐκαλύφθη μὲ ἐπιχώσεις. Κάτωθεν καὶ ἐπὶ τοῦ δαπέδου τοῦ ἀρχαιότερου οἰκοδομήματος, τὸ ὁποῖον ἦτο ἐστρωμένον δι' ὠχροῦ πηλοῦ ἢ καὶ μωσαϊκοῦ, εὐρέθησαν ὄστρακα καὶ νομίσματα τῶν ὑστεροκλασσικῶν χρόνων, τὰ ὁποῖα τοποθετοῦν τὴν κατασκευὴν του εἰς τὸ β' ἡμισυ τοῦ 4ου π.Χ. αἰ.

Τὸ ἀρχαιότερον τοῦτο οἰκοδόμημα, τὸ ὁποῖον μᾶλλον ἦτο ἐνιαῖον δημόσιον οἶκημα, φαίνεται νὰ εἶναι ὁ πρόδρομος τοῦ ἐλληνιστικοῦ Καταγωγίου.

Ἡ οἰκία 5 τέλος ἀνεσκάφη κατὰ τὸ μεγαλύτερον μέρος της. Ἀκολουθεῖ τὸν γνωστὸν εἰς τὴν Δ. Ἑλλάδα τύπον οἰκίας χωρὶς παστάδα καὶ μὲ κεντρικὴν αὐλήν. Οἱ ἐξωτερικοὶ τοῖχοι της διατηροῦνται σχεδὸν εἰς τὸ ἀρχικόν των ὕψος.

Οἱ ἐσωτερικοὶ τοῖχοι τέμνονται μὲ ἑτέρους δύο καθέτους κατ' ὀρθὴν γωνίαν καὶ σχηματίζουν ἐννέα χώρους μὲ κέντρον τὴν αὐλήν, προσιτὴν ἀπὸ τὴν ἐξώθυραν καὶ ἓνα στεγασμένον χῶρον, τὸ προαύλιον.

Ἡ οἰκία ὑπέστη ἀλλεπαλλήλους μεταβολὰς κατὰ τὸν 3ον, τὸν 2ον καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1ου π.Χ. αἰ. (εἰκ. 25 - 26), αἱ δὲ βαθεῖαι καὶ ἀδιατάρακτοι ἐπιχώσεις ἐπέτρεψαν τὴν μελέτην τῆς στρωματογραφίας, ἡ ὁποία θὰ παράσχη τὴν δυνατότητα νὰ χρονολογηθῇ μὲ μεγαλυτέραν ἀκρίβειαν ἡ τοπικὴ καὶ εἰσηγμένη κεραμεικὴ ἀπὸ τοῦ 4ου μέχρι τοῦ 1ου π.Χ. αἰ. Εὐρέθησαν ἐπίσης 139 χαλκᾶ νομίσματα, τρία ἀργυρᾶ καὶ 1 χρυσοῦν τοῦ Πτολεμαίου Α' τοῦ Σωτῆρος, τὰ ὁποῖα, μετὰ τῆς κεραμεικῆς, ἀντιπροσωπεύουν τρεῖς αἰῶνας ζωῆς τῆς οἰκίας.

6. Συνεχίσθη και έφετος διά του έπιμελητου του Πανεπιστημίου 'Ιωαννίνων κ. 'Αθαν. Παπαδοπούλου ή ανασκαφή τής 'Εταιρείας εις την προϊστορικην ακρόπολιν τής 'Εφύρας.

Πρωτον έγέγοντο έργασίαι τελικου καθαρισμου, συντηρήσεως και αναστηλώσεως των ανασκαφέντων τμημάτων του ήδη ανασκαφέντος τύμβου Β (εικ. 27).

Περαιτέρω ή ανασκαφή απέδωσεν οστρακα έγχωριου χειροποίητου κεραμεικής με πλαστικην και έμπιεστον διακόσμησιν, άφθονα των ιστορικων χρόνων και έλάχιστα μυκηναϊκά, άνήκοντα εις κύλικας και εις άρτόσχημον άλάβαστρον των ΥΕ ΙΙΑ-Β χρόνων, ως έπίσης και πήλινα σφονδύλια, λιθίνους τριπτήρας και πήλινας κουβαρίστρας.

Διά δοκιμαστικης τάφρου, άνοιγείσης κατά μήκος του σωζομένου αναλημματικου κυκλωπειου τείχους, άπεδείχθη ότι οι κατώτατοι δόμοι έδράζονται άπ' ευθείας επί του φυσικου βράχου.

Τέλος άνεσκάφη κιβωτιόσχημος τάφος (εικ. 28), ΒΑ. του τύμβου Α με σκελετόν ένηλικου. Τά εύρήματα, δύο χαλκοί δακτύλιοι άκέραιοι και τρία οστρακα χειροποίητου έγχωριου κεραμεικής, χρονολογούν τον τάφον πιθανως εις την ΜΕ έποχήν.

7. 'Η ανασκαφή τής παλαιοχριστιανικης βασιλικης τής 'Αγίας Σοφίας παρά τον Μύτικαν 'Ακαρνανίας συνεχίσθη και έφετος διά του καθηγητου του Πανεπιστημιου Θεσσαλονίκης κ. Παν. Βοκοτοπούλου.

Ούτω ώλοκληρώθη ή ανασκαφή του νάρθηκος, κατά δε την βόρειον πλευράν του κυρίως ναου άνεσκάφησαν τρία συνεχόμενα δωμάτια, ώκοδομημένα δι' άργων λίθων, μεταξύ των οποίων παρεμβάλλονται κατ' άραιά διαστήματα, τριπλαϊ στρώσεις πλίνθων. Τά προσκτίσματα είναι σύγχρονα προς τον κυρίως ναόν. 'Η είσοδος του δυτικωτέρου των δωματίων ήνοιγετο εις την δυτικην του πλευράν, ένω εις την ΝΔ. γωνίαν του άπεκαλύφθη καμαροσκεπής τάφος έκτισμένος δι' άργων λίθων (εικ. 29). Εις την Α. πλευράν του εύρέ-

θησαν τρεῖς κιβωτιόσχημοι τάφοι. Ἐντὸς ἑνὸς ἐξ αὐτῶν εἶχε τοποθετηθῆ εἰς δευτέραν χρῆσιν μαρμαρίνη σαρκοφάγος μὲ σαμαρωτὸν κάλυμμα μετ' ἀκρωτηρίων, κοσμούμενον ὑπὸ δύο ἀναγλύφων σταυρῶν. Οἱ ἄλλοι δύο τάφοι τῆς Α. πλευρᾶς τοῦ δωματίου τούτου ἐκαλύπτοντο ὑπὸ διπλῆς σειρᾶς λιθίνων πλακῶν, ἐξ ὧν μία φέρει ἀναθύρωσιν. Οἱ νεκροὶ ἦσαν ἐστραμμένοι πρὸς Α. Κτερίσματα δὲν εὑρέθησαν.

Ἡ κατὰ τὸ ἀνατολικὸν ἄκρον τοῦ βορείου κλίτους θύρα ὁδηγεῖ εἰς δωμάτιον, τὸ ὁποῖον ἐπικοινωνεῖ διὰ χαμηλοῦ ἀνοίγματος μὲ ἐπιμήκη χῶρον, καλυπτόμενον ἄλλοτε διὰ πλινθίνης καμάρας, τῆς ὁποίας σώζεται ἡ γένεσις εἰς τὴν ΝΑ. καὶ τὴν ΝΔ. γωνίαν. Τὸ δάπεδον τοῦ δωματίου ἦτο ἐστρωμένον κατὰ τὸ μεγαλύτερον τμήμα του διὰ πηλίνων πλακῶν καὶ τεμαχίων μαρμάρου εἰς δευτέραν χρῆσιν, τοποθετημένων ἀκανονίστως. Σχεδὸν ἀκεραία εὑρέθη ἀνάγλυφος πλάξ, προερχομένη ἐκ τῆς μαρμαρίνης ἐπενδύσεως ἐπικράνου, ἡ ὁποία κοσμεῖται ὑπὸ ἡμιφύλλων ἀκάνθης, πλαισιούντων ἀνθέμιον. Ὁ ἐπιμήκης χῶρος ἦτο ἐστρωμένος διὰ συμπιλητοῦ χώματος.

Πρὸ τῆς βορείου πύλης τοῦ νάρθηκος ἀνεσκάφησαν δύο πεσσοὶ σχήματος Γ, οἱ ὁποῖοι ἐστήριζον τὴν ὀροφὴν προπύλου (εἰκ. 30). Ἀνάλογος μνημειώδης διάταξις ἀπαντᾷ εἰς τὸ αἶθριον τοῦ Ὀκταγώνου τῶν Φιλίππων.

Ἐκ τῶν κινητῶν εὐρημάτων ἀναφέρονται δύο κολουροπιραμιδοειδῆ ἐπιθήματα τῶν ἰωνικῶν κιονοκράνων τῶν κιονοστοιχιῶν, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ ἓν κοσμεῖται εἰς ἐκάστην στενὴν πλευρὰν μὲ ἀνάγλυφον μονογραμματικὸν σταυρὸν καὶ μὲ τὰ γράμματα Α καὶ Ω ἐντὸς κύκλου (εἰκ. 31), ἐνῶ τὸ ἕτερον μὲ ἐγχάρακτον φύλλον ὑδροχαροῦς φυτοῦ (εἰκ. 32), ἀπὸ ὅπου ἐκφύονται ἐλικοειδεῖς βλαστοί.

Ἡ ἀνασκαφή, τέλος, ἀπέδωσε μικρὸν χαλκοῦν νόμισμα τοῦ β' ἡμίσεος τοῦ 4ου ἢ τῶν ἀρχῶν τοῦ 5ου μ.Χ. αἰ.

8. Παρὰ τὰς ζημίας τὰς ὁποίας ἐπέφεραν οἱ ἰσχυροὶ σεισμοὶ τῆς 9ης Ἰουλίου 1980 εἰς τὰ ἀνεσκαμμένα μνημεῖα καὶ εἰς τὰ εὐρήματα

τῶν Φθιωτίδων Θηβῶν, συνεχίσθησαν αἱ ἐκεῖ ἀνασκαφαὶ τῆς Ἑταιρείας διὰ τοῦ ἐφόρου Διευθυντοῦ τοῦ Βυζαντινοῦ Μουσείου κ. Παύλ. Λαζαρίδη. Ἡ ἔρευνα, λόγῳ τῶν δυσμενῶν συνθηκῶν, περιορίσθη μόνον εἰς τὴν βασιλικὴν τοῦ ἀρχιερέως Πέτρου (εἰκ. 33).

Αἱ διεξαχθεῖσαι ἔρευναι εἰς διάφορα σημεῖα τοῦ μνημείου ἔφεραν εἰς φῶς καὶ ἄλλα στοιχεῖα, τὰ ὁποῖα, ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὰ ἀποκαλυφθέντα πέρυσι, ἀλλὰ καὶ κατὰ παλαιότερας ἀνασκαφάς, βοηθοῦν εἰς τὸν ἀκριβέστερον προσδιορισμὸν τῶν δύο κτισμάτων, τὰ ὁποῖα προηγήθησαν τῆς μεγάλης βασιλικῆς τοῦ βου αἱ.

Εἰς τὴν κάτοψιν δηλοῦνται τὰ τμήματα τὰ ἀνήκοντα, μὲ μεγάλην πιθανότητα εἰς τὴν πρώτην βασιλικὴν, ἡ ὁποία εἶναι βέβαιον ὅτι ἀνηγέρθη ἐπὶ τῶν ἐρειπίων ἄλλων ἀρχαιοτέρων κτηρίων. Τμήμα τῆς ἀψίδος τῆς βασιλικῆς ταύτης ἀπεκαλύφθη μεταξὺ τοῦ ἄμβωνος καὶ τοῦ δυτικοῦ στυλοβάτου τοῦ φράγματος τοῦ πρεσβυτερίου τῆς βασιλικῆς τοῦ βου αἱ. Ὁ δυτικὸς τοῖχος τῶν κλιτῶν τῆς πρώτης βασιλικῆς (T2) εἶχεν ἀποκαλυφθῆ παλαιότερον, κάτωθεν τοῦ ψηφιδωτοῦ τοῦ ἐξωνάρθηκος τῆς τελευταίας βασιλικῆς. Τὸ μῆκος τῶν κλιτῶν τῆς πρώτης βασιλικῆς εἶναι 37.30 μ. περίπου, τὰ δὲ πατώματά της εἶναι ἐπεστρωμένα διὰ ψηφιδωτῶν. Ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τοῦ πρώτου αὐτοῦ ναοῦ ἀνηγέρθη ἡ δευτέρα κατὰ σειρὰν βασιλική. Αὕτη ἐπεξετάθη κατὰ 8.50 μ. πρὸς Α., ἐνῶ τὸ μῆκος της περιορίσθη πρὸς Δ. κατὰ 3.10 μ. περίπου. Οὕτω, ὁ δυτικὸς τοῖχος τῶν κλιτῶν της εὐρίσκεται κάτωθεν τοῦ τοίχου τοῦ διαχωρίζοντος τὸν ἐξωνάρθηκα ἀπὸ τοῦ ἐξωνάρθηκος τῆς βασιλικῆς τοῦ βου αἱ. Πρὸς Δ. προσετέθη τεράστιον αἶθριον. Τὸ μῆκος τῆς βασιλικῆς αὐτῆς, χωρὶς νὰ ὑπολογίζεται ἡ ἀψίς, ἦτο 67.50 μ. περίπου. Τὸ πάτωμά της, κατὰ 0.45 μ. ὑψηλότερον τοῦ πατώματος τῆς πρώτης βασιλικῆς, ἦτο ἐπεστρωμένον, εἰς μὲν τὸ κεντρικὸν κλίτος διὰ μαρμαρίνων πλακῶν, εἰς δὲ τὰ πλάγια διὰ πηλίνων.

Ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τῶν δύο αὐτῶν βασιλικῶν ὠκοδομήθη τὸν βου αἱ. μ.Χ. ἡ τρίτη βασιλική, μεγαλυτέρα εἰς διαστάσεις καὶ μεγαλοπρεπεστέρα εἰς ἐμφάνισιν. Τὸ νέον κτήριο ἐπιμηκύνεται κατὰ 7.40

μ. πρὸς Α. καὶ τὰ πατώματά του ὑπερυψοῦνται κατὰ 0.65 μ. Τὸ μεσαῖον κλιῖτος, τὸ πρεσβυτέριον καὶ ὁ ἐξωνάρθηξ ἐπεστρώθησαν με μαρμαρίνας πλάκας, τὰ δὲ πλάγια κλίτη καὶ ὁ ἐξωνάρθηξ με ψηφιδωτά. Τὸ συνολικὸν μῆκος τῆς τρίτης αὐτῆς βασιλικῆς φθάνει τὰ 81.20 μ.

Ἡ χρονολογία ἀνεγέρσεως τῆς πρώτης βασιλικῆς δύναται νὰ προσδιορισθῇ εἰς τὸ μέσον τοῦ 4ου αἰ. μ.Χ., δηλ. τὴν ἐποχὴν τοῦ Μ. Κωνσταντίνου, τῆς δευτέρας εἰς τὸ α' ἡμισυ ἢ τὸ μέσον τοῦ 5ου αἰ. καὶ τῆς τρίτης εἰς τὸ β' τέταρτον τοῦ 6ου αἰ. καὶ συγκεκριμένως εἰς τὴν ἐποχὴν τῆς στάσεως τοῦ Νίκα (532 μ.Χ.).

Ἐρευνα διεξαχθεῖσα ἐκτὸς τοῦ Β. κλίτους τῆς τρίτης βασιλικῆς ἀπεκάλυψεν ἐρείπια ἀρχαιοτέρου τῶν βασιλικῶν κτηρίου με ψηφιδωτὸν δάπεδον (εἰκ. 34).

Τέλος, εἰς τὰ πρὸς Ν. τῆς βασιλικῆς προσκτίσματα, ἀπεκαλύφθησαν καθ' ὅλον αὐτῶν τὸ μῆκος ἢ νοτία τοξοστοιχία καὶ ἡ ἀνατολικὴ τοῦ χώρου XVI (εἰκ. 35). Εἰς ἀπόστασιν 3.20 μ. ἀπὸ τῆς νοτίου τοξοστοιχίας τοῦ χώρου τούτου ἀπεκαλύφθη τὸ τεῖχος τῆς πόλεως, πλ. 1.88 μ., μία κλιμαξ ἀνόδου πρὸς τὰς ἐπάλξεις καὶ ἕξ πλινθόκτιστοι ἐστίαι, προσκεκολλημέναι εἰς τὴν Β. πλευρὰν τοῦ τεύχους.

9. Διὰ τοῦ ἐφόρου Ἀρχαιοτήτων κ. Θεοδ. Σπυροπούλου ἀνεσκάφησαν ἐφέτος εἰς θέσιν **Δένδρο Τανάγρας** 5 εἰσέτι τάφοι τοῦ ΥἚ νεκροταφείου. Ἡ νέα αὐτῆ συστάς δὲν διακρίνεται διὰ τὴν ἐπιμελημένην κατασκευὴν ἢ τὴν μνημειώδη μορφήν, δύο δὲ ἐκ τῶν τάφων εἶναι θαλαμοειδεῖς καὶ τρεῖς λαξευτοὶ θαλαμωτοί, προσιτοὶ με κάθετον φρέαρ. Ἐκ τῶν λαξευτῶν τάφων προέρχονται πυξίς, πρόχους καὶ προχοϊσκὴ τῆς ΥἚ ΙΙΒ περιόδου. Ἡ μορφή πάντως, αἱ διαστάσεις, ἡ ἀμελής κατασκευὴ καὶ ἡ παρεμβολὴ τῶν τάφων αὐτῶν μεταξὺ τῶν μεγάλων θαλαμοειδῶν τοῦ νεκροταφείου καὶ μάλιστα εἰς ὄχι ἐπίκαιρον θέσιν μαρτυροῦν τὴν παρουσίαν παρεισάκτων καὶ πενεστέρων οἰκογενειῶν ἢ ἀτόμων εἰς τὴν κοινότητα. Ἐνδιαφέρον

είναι τὸ γεγονός ὅτι δύο ἐκ τῶν τάφων τοῦ φρεατοειδοῦς τύπου ἔχουν διπλοῦν θάλαμον, ὁ ὁποῖος ἀνοίγεται ἰσομέτρως καὶ εἰς ἀντί-νωτον θέσιν ἀπὸ τοῦ κεντρικοῦ φρέατος (εἰκ. 36). Οἱ μικροὶ ἡμιελλειψοειδεῖς θάλαμοι φράσσονται μὲ κανονικὴν ξηρολιθίαν, τὸ δὲ δί-λοβον σχῆμα ἐξυπηρετεῖ χωριστὰς ταφάς.

Οὕτω εἰς Τανάγραν ἐμφανίζονται τέσσερις τύποι λαξευτῶν τά-φων: α) οἱ κανονικοὶ θαλαμοειδεῖς, β) οἱ λαξευτοὶ - κτιστοί, γ) οἱ φρεατοειδεῖς καὶ δ) οἱ λακκοειδεῖς. Οἱ δύο τελευταῖοι τύποι ἀντι-προσωπεύουν τοὺς νεωτέρους τάφους τοῦ νεκροταφείου.

Εἰς ἀβαθεῖς ἀποθέτας ἢ εἰς ομάδας ταφικῶν λειψάνων τοῦ τά-φου 119 εὐρέθησαν δύο δεκάδες ἀγγείων τῆς ΥἚ ΠΙΒ περιόδου (εἰκ. 37). Ἀνάλογα ἦσαν τὰ εὐρήματα τῶν ὑπολοίπων τάφων.

Ἡ ὁμάς αὕτη τῶν τάφων ἦτο ὑποδεστέρα ἀπὸ ἀπόψεως εὐρη-μάτων, ἥδη ὅμως ἡ ἀνασκαφικὴ ἔρευνα προχωρεῖ πρὸς τὴν ἀρχὴν μιᾶς ἄλλης ὁμάδος, ἡ ὁποία θὰ ἀποδώσῃ ἴσως ἀξιόλογα εὐρήματα, ὡς συμπεραίνεται ἐκ τοῦ δρόμου τοῦ μεγάλου τάφου, ὁ ὁποῖος δὲν κατωρθώθη νὰ ἀνασκαφῆ κατὰ τὸ 1980. Ἡ μορφολογία τῶν τάφων ἐξ ἄλλου τῆς Τανάγρας μαρτυρεῖ ἐκλογὴν καὶ ἱεράρχησιν, συμφώνως πρὸς τὴν κοινωνικὴν καὶ τὴν οἰκονομικὴν σύνταξιν τῆς κοινότητος.

10. Ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ τῆς συμπληρώσεως, ἐντὸς ὀλίγου μιᾶς ἐ-κατονταετίας ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τῶν ἀνασκαφῶν τῆς Ἀρχαιολογι-κῆς Ἑταιρείας τὸ 1882 εἰς Ἐλευσίνα, ἀπεφασίσθη ὑπὸ τοῦ ἀρχιτέ-κτονος καθηγητοῦ κ. Ἰ. Τραυλοῦ καὶ τοῦ ὁμιλοῦντος συνεργασία εἰς τὴν παρουσίασιν μιᾶς ὀλοκληρωμένης μελέτης τοῦ Ἱεροῦ. Εἰς τὴν μελέτην αὐτὴν θὰ δοθῇ διὰ πρώτην φορὰν μία πλήρης εἰκὼν τῆς οἰκοδομικῆς ἱστορίας τοῦ ἐλευσινιακοῦ ἱεροῦ, μὲ βάσιν τὰ στοιχεῖα τὰ ὁποῖα ἔχουν προκύψει ἐκ τῶν ἀνασκαφῶν τοῦ ἀειμνή-στου Κ. Κουρουνιώτου καὶ ἐκ τῶν ἰδικῶν μας ἐρευνῶν καὶ μελετῶν μιᾶς ὀλοκληροῦ πεντηκονταετίας.

Διὰ τὴν μελέτην μας ἐθεωρήσαμεν ὅτι ἦτο ἀνάγκη νὰ ἐξακριβω-θῇ μὲ μίαν νέαν ἀνασκαφικὴν ἔρευναν ἡ δυτικὴ πλευρὰ τοῦ πεισι-

στρατείου περιβόλου, ὁ ὁποῖος περιέκλειε μέχρι καὶ τὸν 3ον π.Χ. αἰ. τὴν ἀρχαίαν πόλιν τῆς Ἐλευσῖνος.

Ἡ ἀνασκαφή ἤρχισεν ἀπὸ τὰς ἄστυδε πύλας εἰς τὸ δυτικὸν ἄκρον τοῦ περιβόλου, εἰς τὸ σημεῖον ὅπου τὸ τεῖχος στρέφει ἀποτόμως πρὸς Ν. (εἰκ. 38). Ἐκαθαρίσθη τὸ τμήμα τοῦ τείχους, τὸ ὁποῖον εἶχεν ἀποκαλυφθῆ τὸ 1962, ἐκ τῶν χωμάτων καὶ τῆς πυκνῆς βλαστήσεως, ἡ ὁποία τὸ εἶχε καλύψει καὶ ἐγένοντο αἱ ἀπαραίτητοι μετρήσεις διὰ τὴν σύνταξιν τοῦ νέου τοπογραφικοῦ σχεδίου τῆς Ἐλευσῖνος κατὰ τοὺς πεισιστρατείους χρόνους (εἰκ. 40). Ἐν συνεχείᾳ παρηκολουθήθη ἡ συνέχεια τοῦ τείχους εἰς τὴν ἀπότομον κλιτὸν τοῦ λόφου, μέχρι τοῦ σημείου Α εἰς ἀπόστασιν 110 μ. ἐκ τῶν ἄστυδε πυλῶν. Εἰς τὸ μέσον τῆς ἀποστάσεως ταύτης ἐκαθαρίσθη καὶ πάλιν ὁ πύργος μετὰ τῆς πυλίδος εἰς τὴν βόρειον πλευρὰν καὶ τμήμα τοῦ διατειχίσματος εἰς τὴν νοτίαν. Συμφώνως πρὸς τὴν ἐπιγραφὴν IG II² 1672 τοῦ 392/8 π.Χ. τὸ διατειχίσμα ἤρχισεν ἐκ τοῦ Οἴκου τῶν Κηρύκων καὶ ἔφθανε μέχρι τῆς πυλίδος τῆς ἀπαντικρῶ τοῦ δολίχου, ἡ ὁποία θὰ πρέπει νὰ ταυτισθῆ μετὰ τὴν πυλίδα ἡ ὁποία ἀπεκαλύφθη πρὸς Β. τοῦ πύργου. Τὸ τμήμα τὸ ὁποῖον περιλαμβάνεται ἐντὸς τοῦ πεισιστρατείου περιβόλου καὶ τοῦ διατειχίσματος, διαστάσεων 120 × 50 μ., ἀπετέλει, ὅπως πιστεύομεν, τὸν βοθητικὸν χώρον τοῦ Ἱεροῦ. Ἡ περιοχὴ αὕτη ὅμως ἔχει ἐρευνηθῆ ἐλάχιστα, ἐργασία πού ἐπιβάλλεται νὰ γίνῃ εἰς τὸ μέλλον· εἶναι ἀνάγκη νὰ πραγματοποιηθοῦν ἐκτεταμέναι ἀνασκαφαὶ διὰ τὴν ἀποκάλυψιν τῶν διαφόρων οἰκοδομημάτων, τὰ ὁποῖα ἀναφέρονται εἰς τὰς ἐλευσινιακὰς ἐπιγραφάς.

Πλησίον τῆς κορυφῆς τοῦ λόφου, εἰς τὸ σημεῖον Α, τὰ λαξεύματα τὰ ὁποῖα προσδιορίζουν εἰς τὸν βράχον τὴν γραμμὴν τοῦ τείχους, σταματοῦν· εἰς τὴν ἐπίπεδον ἐπιφάνειαν τοῦ λόφου, παρ' ὅλας τὰς ἐντατικὰς ἐρεῦνας μας καὶ ἀνασκαφάς, οὐδὲν ἕχνος τῆς συνεχείας τοῦ τείχους εὐρέθη, μέχρι τοῦ σημείου Β. Αὐτὸ ὀφείλεται εἰς τὸν τρόπον θεμελιώσεως τοῦ πεισιστρατείου τείχους. Εἰς τὸ ἐπίπεδον δηλαδὴ ἔδαφος τὸ τεῖχος στηρίζεται ἀπ' εὐθείας εἰς τὰς παλαιότε-

ρας ἐπιχώσεις, ἄνευ τῆς παρουσίας ἰδιαιτέρου θεμελίου, τὸ ὁποῖον νὰ φθάνη μέχρι τοῦ βράχου. Οὕτω, ὅταν κατὰ τὸν 3ον π.Χ. αἱ κατηδάφισαν συστηματικῶς τὸ τεῖχος, διὰ νὰ ἐπεκταθῇ πρὸς Δ. καὶ νὰ περιλάβη μίαν νέαν μεγάλην ἔκτασιν, δὲν ὑπῆρξεν ἔχνος τοῦ πεισιστρατείου τείχους. Πιστεύομεν ὡστόσο ὅτι ἡ ἀναπαράστασις τῆς γραμμῆς εἰς τὴν δυτικὴν πλευράν, ἐλάχιστα θὰ ἀπέχη τῆς πραγματικότητος.

Ἡ ἔρευνα μᾶς ἐπέτρεψεν ἐπίσης νὰ ἐντοπίσωμεν εἰς τὴν δυτικὴν πλευράν τοῦ λόφου καὶ τὴν θέσιν τῶν μεγαρικῶν πυλῶν· εἰς αὐτὸ μᾶς ἐβοήθησε πολὺ ἡ ὁδὸς ἡ ἐκκينوῦσα ἐκ τῆς Ἀκροπόλεως καὶ ὀδηγοῦσα ἐκτὸς τοῦ τείχους πρὸς τὴν περιοχὴν τῶν Μεγάρων. Ἡ ὁδὸς αὕτη, πλάτους 2.20 μ., ἡ ὁποία παρηκολουθήθη εἰς ἀπόστασιν 60 μ. ἐκ τῆς Ἀκροπόλεως, ἀκολουθεῖ τὴν ἀπότομον κλίσιν τοῦ λόφου. Εἰς ὅλον τὸ μῆκος τῆς ὑπάρχουν χαμηλαὶ βαθμίδες, λαξευμέναι εἰς τὸν βράχον· διευκολύνουν τὴν ἀνάβασιν τῶν πεζῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν ὀχημάτων, σαφῆ ἔχνη τῶν τροχῶν τῶν ὁποίων σώζονται δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ τῶν λαξευμένων βαθμίδων (εἰκ. 39).

11. Διὰ τῆς ἐφόρου Ἀρχαιοτήτων κ. Ὀλγ. Τζάχου - Ἀλεξάνδρῃ ἀνελήφθη ἡ συνέχισις τῆς ἀνασκαφῆς τοῦ ἀρχαίου θεάτρου εἰς **Τράχωνας** Ἀττικῆς, τὸ ὁποῖον ἔχει προσανατολισμὸν Β.-Ν. μὲ τὸ κοῖλον ἐστραμμένον πρὸς Ν. Ἦδη εἶχον ἀποκαλυφθῆ τὸ κτίσμα τῆς σκηνῆς μὲ τὸ προσκῆνιον, ἡ ὀρθογωνίου σχήματος ὀρχήστρα καὶ τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ κοίλου μὲ τὰς παρόδους. Κατὰ τὸ 1980 αἱ ἀνασκαφικαὶ ἐργασίαι περιωρίσθησαν εἰς τὴν ἀφαίρεσιν τοῦ μάρτυρος εἰς τὸν χῶρον τῆς ὀρχήστρας καὶ τοῦ κοίλου (εἰκ. 41) καὶ εἰς τὴν διάνοξιν δύο νέων τομῶν εἰς τὸν χῶρον τοῦ κοίλου διὰ τὴν διερεύνησιν τῶν ὀρίων του πρὸς Β. καὶ Α.

Αἱ ἐπιχώσεις τοῦ μάρτυρος ἀφηρέθησαν εἰς δύο στάδια. Εἰς τὸ πρῶτον, ἀφηρέθησαν αἱ ἐπιχώσεις τοῦ τμήματος τοῦ μάρτυρος τοῦ κοίλου, ὅπου παρατηρήθησαν τέσσαρα στρώματα. Εἰς τὸ τρίτον στρώμα εὐρέθη μαρμαρίνη πλάξ ἐκ τῶν ἐδράνων τῆς προεδρίας, φέ-

ρουσα εἰς τὴν προσθίαν μακρὰν πλευράν τῆς τέσσαρα γράμματα: *ΤΟΠΡ*. Εἰς τὸ δεύτερον στάδιον ἀφηρέθησαν αἱ ἐπίχώσεις τοῦ τμήματος τοῦ μάρτυρος τῆς ὀρχήστρας. Ἐδῶ παρατηρήθησαν ἕξ στρώματα. Εἰς τὸ τέταρτον στρῶμα εὐρέθη τὸ ἄνω τμήμα ἀναθηματικῆς ἐπιγραφῆς ἐκ φαιοῦ μαρμάρου (εἰκ. 42) εἰς δύο στίχους.

Εἰς τὸ αὐτὸ στρῶμα εὐρέθη τμήμα βάρου μὲ κοῖλον κυμάτιον.

Ἡ πρώτη τομῆ, ἡ ὁποία διηνοίχθη εἰς τὸν χῶρον τοῦ κοίλου δὲν προσέφερε στοιχεῖα διὰ τὸν καθορισμὸν τοῦ πρὸς Β. ὀρίου του. Ἡ δευτέρα τομῆ δὲν προσδιώρισεν ἐπίσης σαφῆ ἔχνη βαθμίδων.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω στοιχείων προκύπτει ὅτι τὸ θέατρον αὐτὸ κατεσκευάσθη περὶ τὰ μέσα τοῦ 4ου π.Χ. αἰ. καὶ ἐχρησιμοποιήθη δι' ἕν χρονικὸν διάστημα ἑκατὸν πενήκοντα ἔτων τοῦλάχιστον, ἐγκατελείφθη δὲ λόγῳ τῆς κακῆς ἐπιλογῆς τῆς θέσεώς του. Ἡ στρωματογραφία τῶν φερτῶν ὑλικῶν ἀπεκάλυψε τὴν αὐξομειουμένην παροχὴν χειμάρρου, ὁ ὁποῖος παρέσυρε, ἀναλόγως τῆς παροχῆς του, ἄλλοτε μεγάλους λίθους καὶ ἄλλοτε μικροὺς κόκκους ἀργίλου.

12. Συνεχίσθη διὰ τοῦ ἐφόρου Ἀρχαιοτήτων κ. Βασ. Πετράκου ἡ ἀνασκαφὴ εἰς **Ραμνοῦντα** Ἀττικῆς.

Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ἠρευνήθη τμήμα τοῦ βορείου τμήματος τοῦ Ἱεροῦ. Ὅσον εἶναι δυνατὸν νὰ κριθῆ μετὰ τὸν καθαρισμὸν τῶν τομῶν τῆς ἀνασκαφῆς τοῦ Β. Στάη, ἡ ἀρχαία ἐπίχωσις τοῦ ἀνδῆρου τῶν ναῶν ἀποτελεῖται ἐξ ἀκατεργάστων λίθων.

Εἰς τὸ ΒΔ. μέρος τοῦ Ἱεροῦ ἀπεκαλύφθη, ἀνασκαφείς καὶ ὑπὸ τοῦ Β. Στάη, τοῖχος τοῦ τέλους τοῦ 5ου π.Χ. αἰ., κτισμένος διὰ μεγάλων τραπεζιοσχημῶν λίθων, μὲ παρεμβολὴν ἐπαλλήλων πλακοειδῶν βυσμάτων (εἰκ. 43). Πρὸς Α. τοῦ τοίχου εὐρέθησαν τρεῖς μαρμάριναι βάσεις, ἐκ τῶν ὁποίων ἡ δυτικωτέρα κατὰ χώραν. Τὰ ἀναφερόμενα στοιχεῖα δηλοῦν τὴν ὑπαρξιν στοῖκου κτηρίου βορείως τοῦ μεγάλου ναοῦ, ὑπόθεσιν τὴν ὁποίαν ἐξέφρασε βασιζόμενος καὶ εἰς ἕτερα στοιχεῖα καὶ ὁ ἀείμνηστος Ἀ. Ὁρλάνδος.

Ἐκ τῶν εὐρημάτων μνημονεύονται τεμάχια ἐκ τῆς βάσεως τοῦ

ἀγάλματος τῆς Νεμέσεως καὶ ἐκ τῶν μορφῶν αἱ ὁποῖαι τὴν ἐκόσμου, καθὼς ἐπίσης καὶ πολλὰ θραύσματα ἐκ τοῦ ἐπικράνου τῆς βάσεως.

Ἡ σημαντικώτερα ὅμως ἐργασία εἰς Ραμνοῦντα εἶναι ἡ ἀνασυστασις, εἰς εἰδικῶς κατεσκευασμένην καὶ ἀναλόγων διαστάσεων αἰθουσαν, ὀλοκλήρου τοῦ θριγκοῦ τοῦ μεγάλου ναοῦ τῆς Νεμέσεως. Ἡ συστηματικὴ καὶ κοπιαστικὴ μελέτη ἀπέδωκεν εἰς τὴν ἐπιστήμην ἓν διάσημον ἀττικὸν μνημεῖον τοῦ 5ου αἰ. Εἰς τὰ μέλη τὰ ὁποῖα ἀνεστηλώθησαν δὲν ἐγένετο καμμία ἀπολύτως ἐπέμβασις, πλὴν συγκολλήσεων μικρῶν θραυσμάτων, δι' ἕκαστον δὲ τεμάχιον εὐρέθη ἡ ὀρθὴ λύσις, ἢ ὁποῖα ἐπέτρεψε τὴν διατήρησίν του ἄνευ συμπληρώσεων. Ὡς ἔχει ἀναστηλωθῆ τώρα ὁ θριγκὸς ἀποτελεῖ, παρὰ τὰς ἐλλείψεις ἐκ τῶν καταστροφῶν 15 περίπου αἰῶνων, τὸν πραγματικὸν θριγκὸν τοῦ ναοῦ τῆς Νεμέσεως (εἰκ. 44 - 45).

Μὲ τὴν εὐκαιρίαν τῆς ἀνασυστάσεως τοῦ θριγκοῦ ἐγένετο ἐπίσης συστηματικὴ σχεδιάσις καὶ φωτογράφησις τοῦ μνημείου, ἢ δὲ μελέτη τοῦ συνόλου του, ἐπιτρέπει καὶ τὴν ἀναθεώρησιν ἀρχιτεκτονικῶν ἀπόψεων.

13. Εἰς Ἑρέτριαν συνέχισεν ἡ Ἑταιρεία διὰ τοῦ ἐφόρου κ. Πέτρου Θέμελη τὴν ἀνασκαφὴν τῆς εἰς τὸν δυτ. τομέα ἐντὸς τοῦ χώρου τοῦ «ρωμαϊκοῦ τεμένους», ὅπου ἤλθεν εἰς φῶς ἐλληνιστικὸν οἰκοδόμημα τοῦ β' ἡμίσεος τοῦ 3ου π.Χ. αἰ. (εἰκ. 46). Μέχρι στιγμῆς ἀπεκαλύφθησαν δύο δωμάτια (εἰκ. 47), οἱ τοῖχοι δὲ τοῦ ἐνὸς ἐξ αὐτῶν ἦσαν ἐπιχρισμένοι μὲ ἀσβεστοκονίαμα, κεχρωσμένον διὰ τῆς τεχνικῆς τῆς νωπογραφίας. Τὸ ἐλληνιστικὸν τοῦτο οἰκοδόμημα συνδέεται κατὰ τρόπον ἀνορθόδοξον μετὰ τοῦ «τριμεροῦς ἐλληνιστικοῦ οἰκοδομήματος» τὸ ὁποῖον ἔχει λοξὴν κατεύθυνσιν καὶ εὐρίσκεται εἰς ἐπαφὴν μὲ τὴν ἀρχαίαν ὁδόν. Ὁ προορισμὸς τοῦ οἰκοδομικοῦ αὐτοῦ συνόλου δὲν εἶναι σαφές, ἴσως ὅμως πρόκειται δι' ἰδιωτικὴν κατοικίαν.

Βορείως τοῦ νέου ἐλληνιστικοῦ κτίσματος ἡ ἀνασκαφὴ ἐπροχώ-

ρησε με δοκιμαστικὰς εἰς βάθος τομὰς μέχρι τῶν ὑστέρων γεωμετρικῶν στρωμάτων. Κατ' ἀρχὴν ἀπεκαλύφθη πλήρως ἡ καμπύλη συνέχεια τοῦ γεωμετρικοῦ ὀχυρωματικοῦ περιβόλου καὶ τμῆμα καμπύλου τοίχου ἀψιδωτοῦ οἰκοδομήματος τῶν ὑστέρων γεωμετρικῶν χρόνων (εἰκ. 48).

Δοκιμαστικαὶ τομαὶ ἐβεβαίωσαν τὴν παρουσίαν δύο ἐπαλλήλων στρωμάτων τῆς ὑστέρας γεωμετρικῆς με ἀφθονον κεραμεικὴν, χειροποίητον καὶ γραπτὴν, ὡς δεικνύει τὸ ὄστρακον τῆς εἰκόνας 50. Εἰς τὴν ἐσωτερικὴν παρεῖαν τοῦ καμπύλου τοίχου δ (σημεῖον 1) (εἰκ. 46) ἦλθεν εἰς φῶς ἀκέραιος σκύφος (εἰκ. 52) κατὰ χώραν, κεκαλυμμένος με πῶμα ἐτέρου ἀγγείου. Ἐντὸς αὐτοῦ εὐρέθη ποσότης χρυσοῦ, βάρους 510 γρ. εἰς μεγάλην ποικιλίαν μεγεθῶν καὶ σχημάτων (εἰκ. 53). Χωρὶς ἀμφιβολίαν πρόκειται διὰ κατάλοιπα ἐργαστηρίου χρυσοχοΐας εἰς διάφορα μεγέθη καὶ σχήματα, ἡμισφωρηλατημένα, ἀποτυχημένα κοσμήματα, ὡς καὶ ἔλασμα τὸ ὁποῖον ἔφερε πιθανὸν ἐκτύπουσ παραστάσεις.

Τὸ εὔρημα εἶναι μοναδικὸν καὶ πολύτιμον διότι θὰ δώσῃ ἀπάντησιν εἰς προβλήματα τὰ ὁποῖα σχετίζονται με τὴν κυκλοφορίαν καὶ τὸ ἐμπόριον, τὴν τεχνικὴν τῆς χυτεύσεως, τῶν προσμίξεων καὶ γενικῶς τῆς ἐργαστηριακῆς ἐπεξεργασίας τοῦ μετάλλου κατὰ τὸν 8ον π.Χ. αἰ. Πρὸς τὸ παρὸν ἡ παρουσία καὶ μόνον ἐνὸς ἐργαστηρίου χρυσοχοΐας εἰς Ἐρέτριαν εἶναι γεγονὸς σημαντικόν. Δὲν ἀποκλείεται νὰ ἐπεκρέματο σοβαρὸς κίνδυνος, ὁ ὁποῖος τελικῶς δὲν ἀπετράπη, διότι προφανῶς ὁ κάτοχος τοῦ χρυσοῦ δὲν ἐπέστρεψε διὰ νὰ εὔρη τὸν θησαυρόν του.

Ἀνατολικώτερον ἦλθεν εἰς φῶς καὶ τμῆμα τοίχου παλαιότερου καὶ ἰσχυροτέρου γεωμετρικοῦ οἰκοδομήματος ὡς καὶ ἕτερον ἀψιδωτὸν γεωμετρικὸν κτίσμα.

Εἰς τὸν ἀνατολικὸν τομέα εὐρέθη ὑπόγειος κατασκευὴ τοῦ β' ἡμίσεος τοῦ 4ου π.Χ. αἰ. εἰς τὴν ὁποίαν ὀδηγεῖ λιθινὴ κλιμαξὴ ἐκ 5 βαθμίδων (εἰκ. 49). Παρόμοιαι ὑπόγειοι κατασκευαὶ εἶναι χαρακτηριστικαὶ κλασσικῶν καὶ ἑλληνιστικῶν οἰκιῶν τῶν Μεγάρων καὶ

κατὰ τὴν γνώμην τοῦ ἀνασκαφέως αἱ ὑπόγειοι αὐταὶ κατασκευαὶ πρέπει νὰ ὀνομασθοῦν «μέγαρα», συμφώνως καὶ πρὸς ἀρχαίας μαρτυρίας καὶ νὰ θεωρηθοῦν ἰδιωτικαὶ ἀποθῆκαι γεωργικῶν προϊόντων, ὅπου ἐτελεῖτο καὶ λατρεία εἰς τὰς θεότητες τοῦ Κάτω Κόσμου, διὰ νὰ χαρισθῇ εἰς τοὺς ἰδιοκτῆτας ἡ ἀφθονία τῶν ἀγαθῶν τῆς γῆς.

Τέλος, εἰς μεγάλον ἀποθήτην, ὁ ὁποῖος ἀνεσκάφη εἰς τὸ ἀνατολικὸν τμήμα τοῦ ὑπογείου εὐρέθη καὶ μαρμάρινον ἀγαλμάτιον καθιστῆς ἀνδρικῆς μορφῆς μὲ κέρασ' Ἀμαλθείας εἰς τὸ ἀριστερόν (εἰκ. 51). Πρόκειται περὶ χθονίας θεότητος τῆς ἀφθονίας τῶν γεωργικῶν ἀγαθῶν, τοῦ ἀγαθοῦ δαίμονος, ὁ ὁποῖος ἕως ἐδέχετο τὴν λατρείαν τῶν ἰδιοκτητῶν τῆς οἰκίας ἐντὸς τοῦ ὑπογείου «μεγάρου».

14. Εἰς τὸ **Ἱερόν τοῦ Ἀπόλλωνος Μαλεάτα**, πλησίον τοῦ Ἀσκληπιείου τῆς **Ἐπιδάουρου**, κατεσκευάσθη ἐφέτος, μὲ πίστωσιν τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας καὶ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, προστατευτικὸν στέγαστρον ἄνωθεν τῶν θεμελίων τοῦ κλασσικοῦ ναοῦ τοῦ Ἀπόλλωνος, τὰ ὁποῖα παρουσιάζουν ταχύτατον ρυθμὸν φθορᾶς (εἰκ. 54). Τὸ στέγαστρον εἶχε μελετηθῆ ὑπὸ τοῦ ἀειμνήστου Ἀ. Ὀρλάνδου.

15. Εἰς τὸ **Ἱερόν καὶ Μαντεῖον τῆς Ἀφροδίτης Ἐρυκίνης** συνεχίσθη ἡ ἀνασκαφικὴ ἔρευνα τῆς Ἐταιρείας διὰ τῆς καθηγητρίας κ. Χρυσ. Καρδαῶ.

Στόχος τῆς ἀνασκαφικῆς ἐρέυνης ἦτο ὁ προσδιορισμὸς τῆς θέσεως τῆς ἀρχαίας ἱερᾶς κρήνης καὶ ἡ ἀποκάλυψις τοῦ ὑπολοίπου μέρους τῆς στοᾶς. Τὴν ὑπαρξιν τῆς κρήνης ἐμαρτύρει ὑπόγειος λίθινος ἀγωγός, ὁ ὁποῖος ἔφερε τὸ ὕδωρ ἐκ τῆς ὑπερκειμένης ἱερᾶς πηγῆς καὶ ἦτο ἐπενδεδυμένον ὕδατοστεγῶς.

Ἐπειδὴ τεμάχια τοιαύτης ἐπενδύσεως εἶχον ἐπισημανθῆ νοτίως τοῦ ἐπισήμου μαντικοῦ χώρου ἡ ἔρευνα ἤρχισεν ἐκ τοῦ χώρου τούτου εἰς τὸν ὁποῖον ὅμως, ἀντὶ τῆς κρήνης, ἀνεκαλύφθη χαμηλὸς ἀναλημματικὸς τοῖχος ἀπὸ ξηρολιθιάν, χρησιμεύων ὡς νότιος τοῖχος τοῦ περιβόλου τοῦ κυρίως ἱεροῦ (εἰκ. 56). Ἐξωτερικῶς τοῦ

τοίχου, ὁ ὁποῖος φαίνεται ὅτι κατεσκευάσθη μετὰ τὰ Μηδικά, εὐρέθη ἀρκετὸς ἀριθμὸς ἀναθημάτων, τὰ πλεῖστα τῶν ὁποίων ἦσαν ἀρχαῖα, μερικὰ μάλιστα ἦσαν καὶ δαιδαλικά.

Ἡ κρήνη προσδιωρίσθη ΒΔ. τοῦ ἄκρου τοῦ ἀγωγοῦ καὶ ἡ ὅλη ἀνωδομία τῆς ἔχει κρημισθῆ εἰς τὸ ἐσωτερικόν τῆς.

Ἀπεκαλύφθη ἐπίσης τὸ δυτικὸν μέρος τῆς στοᾶς, τὸ ἀνατολικὸν ὅμως εἶναι πλήρες ὀλοκλήρων καὶ τεθραυσμένων τιτανολιθικῶν πλακῶν τοῦ ὀπισθίου τοίχου.

Πρὸ τῆς στοᾶς εὐρέθησαν δύο πῆλιναι κέραμοι καὶ μία πηλίνη τρίγλυφος με ὠραῖον ἐρυθρὸν ἐπίχρισμα τοῦ β' τετάρτου τοῦ 5ου π.Χ. αἰ. (εἰκ. 55). Ἡ τρίγλυφος καὶ ἡ μία κέραμος ἀνήκουν εἰς τὸν ναόν, ὁ ὁποῖος ἦτο σύγχρονος με τὸν ἐν Ὀλυμπία ναὸν τοῦ Διός. Εἶχον δὲ μεταφερθῆ καὶ ἐχρησίμευον ὡς πρόσβασις εἰς τὴν στοάν, ἡ ὁποία ἐχρησιμοποιεῖτο καὶ κατὰ τὴν ὑστάτην ἀρχαιότητα, μετὰ τὴν κατάρρευσιν τοῦ ναοῦ.

16. Διὰ τετάρτην περίοδον συνεχίσθη ἡ ἀνασκαφὴ τοῦ μυκηναϊκοῦ νεκροταφείου **Καλλιθέας Πατρῶν** ὑπὸ τοῦ ἐπιμελητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Ἰωαννίνων κ. Ἀθαν. Παπαδοπούλου.

Ἀνεσκάφησαν τρεῖς θαλαμοειδεῖς τάφοι (N,Ξ,Ο) (εἰκ. 57), ἐνῶ ἡ ἔρευνα τετάρτου τάφου ἀνεβλήθη διὰ τὸ ἐπόμενο ἐτος.

Ἡ ἀρχιτεκτονικὴ τῶν τάφων εἶναι ὁμοία τῆς τῶν προηγουμένων: δρόμοι σχετικῶς βραχεῖς με ἰσχυρὰν κατωφέρειαν καὶ τοιχώματα συγκλίνοντα πρὸς τὰ ἄνω, θάλαμοι εὐρύχωροι ὀρθογώνιοι, με τοιχώματα ἐπιμελῶς λαξευμένα καὶ δικλινεῖς ὀροφάς. Καὶ οἱ τρεῖς τάφοι ἦσαν ἀσύλητοι. Εἰς τὸ κέντρον περίπτου τοῦ δαπέδου ἐνὸς ἐξ αὐτῶν (τοῦ Ο) ἀνευρέθη μικρὸς λάκκος, καλυπτόμενος διὰ δύο πλακῶν καὶ περιέχων ὀστᾶ καὶ δύο ψήφους περιδεραίου.

Εἰς τὰς ἐπιχώσεις τῶν δρόμων καὶ τῶν τριῶν τάφων εὐρέθησαν μυκηναϊκὰ ὄστρακα ἀνήκοντα εἰς κύλικας, κρατῆρας, σκύφους καὶ ἐν εἰς μέγαν ἀμφορέα.

Πλουσία ἦτο ἡ συγχομιδῆ ἀγγείων (ὑπὲρ τὰ 60) καὶ μικρῶν εὐ-

ρημάτων, τὰ περισσότερα τῶν ὁποίων συνώδευον ταφὰς τοῦ τάφου Ο. Ἐνδιαφέρουσα τέλος εἶναι ἡ ἀνεύρεσις τριποδικοῦ λύχνου, μοναδικοῦ ἕως τώρα εἰς τὴν συλλογὴν Ἀχαΐας.

Εὐρέθησαν ἐπίσης ψῆφοι περιδεραιῶν, χάνδραι, σφραγιδόλιθοι, δύο χαλκοῖ δακτύλιοι μὲ σπειροειδεῖς ἀπολήξεις, φλογόσχημος αἰχμὴ δόρατος καὶ μεγάλη χαλκῆ βιολόσχημος πόρπη, συνοδεύουσα κατάλοιπα καύσεως εἰς τὸν τάφον Ο (εἰκ. 58). Ἡ καῦσις αὕτη εἶναι τὸ μοναδικὸν δεῖγμα τοῦ σπανίου τούτου ταφικοῦ ἐθίμου εἰς τὴν μυκηναϊκὴν Ἀχαΐαν.

Τὰ εὐρήματα ἀνήκουν εἰς τὴν ΥΕ ΠΙΑ-Γ ἐποχὴν καὶ παρουσιάζουν ἐξαιρετικὸν ἐνδιαφέρον διὰ τὴν προϊστορίαν τῆς Ἀχαΐας.

17. Ὑπὸ τὴν ἐποπτεῖαν τοῦ Γεν. Ἐπιθεωρητοῦ Ἀρχαιοτήτων κ. Νικ. Γιαλούρη ἐγένοντο ἐργασίαι ἐκθέσεως τῆς Ἀρχαιολογικῆς Συλλογῆς Ἡλιδος εἰς μίαν τῶν αἰθουσῶν καὶ τὸ αἶθριον τῶν νέων ἀποθηκῶν Ἡλιδος.

Τὰ ἀντικείμενα τὰ ὁποῖα ἐκτίθενται προέρχονται τόσον ἐκ τῶν συστηματικῶν ἀνασκαφῶν εἰς τὸν χῶρον τῆς ἀρχαίας πόλεως, ὅσον καὶ ἐκ τῶν σωστικῶν ἐρευνῶν καὶ τῆς περισυλλογῆς ἀρχαίων εἰς τὴν εὐρύτεραν περιοχὴν τῆς.

Εἰς τὰς στοὰς τοῦ αἰθρίου ἐτοποθετήθησαν λίθινα ἀρχιτεκτονικά, ἐπιτύμβιοι στῆλαι ἐλληνιστικῶν χρόνων καὶ μαρμάρινον ἐνεπίγραφον ἀναθηματικὸν βᾶθρον ρωμαϊκῶν χρόνων. Εἰς τοὺς τοίχους τοῦ αἰθρίου ἐξετέθησαν πήλινα καὶ μαρμάρινα λεοντοκεφαλαιῦδρορροαὶ καὶ πήλινα ἀνθεμωταὶ ἀκροκέραμοι, ἐνῶ εἰς τὴν αὐλὴν ἐτοποθετήθη, εἰς εἰδικὴν βᾶσιν, μαρμάρινον κάλυμμα σαρκοφάγου καὶ τμῆμα πωρίνου ραβδωτοῦ κίονος μὲ δωρικὸν κιονόκρανον.

Ἡ αἶθουσα τῆς κυρίως ἐκθέσεως περιέλαβεν εἰς τρεῖς ὀρθίας προθήκας καὶ δύο τραπεζοειδεῖς τὰ μικρὰ ἀντικείμενα, ἐνῶ μεταξὺ τῶν προθηκῶν καὶ ἔμπροσθεν τῶν τοίχων ἐξετέθησαν ἀγάλματα ἀνάγλυφα καὶ πήλινα ἀρχιτεκτονικά.

Διὰ τὴν ἐνημέρωσιν τῶν ἐπισκεπτῶν ἐτοποθετήθησαν ἐξ ἄλλου

εις όλα τὰ ἐκθέματα καὶ τὰς προθήκας ἐπεξηγηματικαὶ πινακίδες, ἐνῶ εἰς τὸν νότιον τοῖχον, ἀριστερὰ τῆς εἰσόδου ἐτοποθετήθη μεγάλη πινακὶς μὲ κείμενον διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς Ἡλίδος καὶ μὲ ὑπομνηματισμένην ἀτόψιν καὶ ἀναπαράστασιν τῶν μνημείων τῆς ἀγορᾶς τῆς ἀρχαίας πόλεως.

Παραλλήλως πρὸς τὰς ἐργασίας τῆς ἐκθέσεως συνεχίσθη ἡ ἀνασκαφικὴ ἔρευνα εἰς τὸν χώρον ΒΔ. τῆς σκηνῆς τοῦ θεάτρου καὶ εἰς τὴν ἀγοράν, ἐν συνεργασίᾳ πάντοτε μὲ τὴν Αὐστριακὴν Ἀρχαιολογικὴν Σχολήν, ἐκπροσωπούμενην ὑπὸ τῆς κ. V. Leon-Μουτσπούλου.

Συγκεκριμένως: εἰς τὸ θέατρον, εἰς τὸν χώρον ὀπισθεν τῆς σκηνῆς καὶ τῆς δυτικῆς παρόδου ἠρευνήθησαν τὰ τετράγωνα VI, αVII καὶ αVIII (εἰκ. 59). Εἰς αὐτὰ ἀπεκαλύφθη τοῖχος (ὁ ὁποῖος εἶχεν ἤδη ἀποκαλυφθῆ ὑπὸ τοῦ O. Walter) μὲ κατεύθυνσιν Α. πρὸς Δ. καὶ μῆκος 12 μ. Εἰς τὴν ΒΔ. γωνίαν τοῦ τετραγώνου αVIII, εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς γωνίας δύο τοίχων, ἀπεκαλύφθη χαλικόστρωτον δάπεδον, ἐνῶ νοτίως τῆς γωνίας τῶν δύο αὐτῶν τοίχων ἀπεκαλύφθη τμῆμα δαπέδου ἀπὸ γλίνας. Εἰς τὴν νοτίαν ἐξ ἄλλου παρεῖαν τοῦ τετραγώνου διαγράφεται «τομὴ ἀφαιρέσεως» τοίχου διαστ. 1×0.80 μ.

Ἀπεκαλύφθη ἐπίσης τμῆμα τοίχου τοῦ μάρτυρος, εἰς τὴν τάφρον θεμελιώσεως τοῦ ὁποῖου εὐρέθησαν ὄστρακα, δύο λύχνοι, μόνωτον μελαμβαφὲς ἀγγεῖον, ὄστρακα σκύφου καὶ κυάθια ἑλληνιστικῶν χρόνων.

Εἰς τὴν ἀγοράν ἐξ ἄλλου καὶ εἰς τὸν χώρον μεταξὺ τῆς Ν. Στοᾶς καὶ τῆς Στοᾶς τῶν Ἑλλανοδικῶν ἐγένοντο δύο τομαί. Εἰς τὴν ΝΑ. γωνίαν τῆς μιᾶς ἐξ αὐτῶν εὐρέθη τμῆμα ρωμαϊκοῦ τοίχου, ἐνῶ ἡ ἑτέρα τομὴ ἐγένετο παραλλήλως πρὸς τὸ δυτικὸν ὄριον τῆς τομῆς, ἡ ὁποία, τὸ 1972, ἔφερεν εἰς φῶς «βωμόν». Διὰ τῆς τελευταίας ταύτης τομῆς ἐπραγματοποιήθη ἡ ἔρευνα τῆς περιοχῆς εἰς βαθύτερα στρώματα.

Εἰς τὸν χώρον πρὸς Α. τῆς Δυτ. Στοᾶς ἠρευνήθη τὸ τετράγω-

νον αρ. T3/80, τὸ ὁποῖον εὐρίσκεται εἰς τὴν ΝΑ. γωνίαν τοῦ κανάβου, διαστ. 25×25 μ. Ὁ κánaβος περιλαμβάνει 25 τετράγωνα, διαστάσεων 4×4 μ., μὲ διαχωριστικούς μάρτυρας, πλάτους 1 μ. Ἡ ἔρευνα αὕτη ἀπέδωσε χαλκᾶ νομίσματα, ὀλίγα χαλκᾶ εἰσιτήρια θεάτρου καὶ ὄστρακα ὑστεροελληνιστικῶν καὶ ρωμαϊκῶν ἀγγείων.

Εἰς ἐλαφρῶς ὑπερυψωμένον χώρον, βορείως τοῦ τετραγώνου T3/80 ἐκαθαρίσθησαν ἐπίσης θεμέλια δύο δωματίων ρωμαϊκῶν λουτρῶν.

Ἐνδιαφέρουσα, τέλος, ὑπῆρξεν ἡ ἀνακάλυψις κιβωτιοσχήμου τάφου προϊστορικῶν χρόνων διαστ. ἔσωτ. 1.10×0.58 μ., ΝΑ. τῆς τομῆς T1/80 (εἰκ. 60). Ὁ τάφος δὲν διέσωζε τὴν καλυπτήριον πλάκα, ἐνῶ διετήρει καὶ τὰς τέσσαρας πλευρικός. Τὸ ἔσωτερικόν του ἦτο ἀναμοχλευμένον. Εὐρέθησαν τμήματα τοῦ σκελετοῦ, ρωμαϊκὰ ὄστρακα, τεμάχια κονιάματος, ἐνῶ συνεκεντρώθησαν πολλὰ ὄστρακα ἐκ τριῶν τοῦλάχιστον χειροποιήτων ἀγγείων.

18. Κατὰ τὴν ἐφετινὴν ἀνασκαφικὴν περίοδον συνεχίσθη ἡ ἀνασκαφή τοῦ δωρικοῦ ναοῦ εἰς **Μάξι Ἡλείας** διὰ τῆς ἐπιμελητρίας Ἀρχαιοτήτων κ. Ἀ. Τριάντη, ὑπὸ τὴν ἐποπτείαν τοῦ Γεν. Ἐπιθεωρητοῦ κ. Ν. Γιαλούρη.

Εἰς τὴν δυτικὴν πλευρὰν τοῦ ναοῦ, μικρὰ τομὴ ἐντὸς τοῦ συγχρόνου κτηρίου, ἀπεκάλυψε τρεῖς δόμους θεμελίου, ὕψους 0.30 μ. ἐκτισμένους μὲ ἰσομεγέθεις λιθοπλίνθους κατὰ τὸ ἰσοδομικὸν σύστημα (εἰκ. 61). Οὕτω τὸ ὕψος τῆς θεμελιώσεως κάτωθεν τῆς εὐθυντηρίας, μετὰ τῶν ἐτέρων δύο δόμων, οἱ ὁποῖοι ἔχουν ἀφαιρεθῆ, ἀνέρχεται εἰς 1.50 μ. Κάτωθεν τοῦ τελευταίου δόμου ὑπάρχει στρῶμα 0.20 μ. ἐκ σκληροῦ πατημένου χώματος καὶ ἀκολούθως ὁ βράχος. Ἡ τάφος εἶχε γέμισμα ἐκ χώματος, λίθων καὶ προϊστορικῶν ὄστράκων. Εἰς τὴν δυτικὴν πλευρὰν τῆς τομῆς, εἰς τὸ ὕψος περίπου τοῦ πρώτου δόμου τῆς θεμελιώσεως, ἀπεκαλύφθη σειρὰ ἀκανονίστων λίθων εἰς ἡμικυκλικὴν διάταξιν.

Μία δευτέρα τομὴ, κάθετος πρὸς τὸ σύγχρονον κτήριο, περιεῖ-

χεν, εἰς μῆκος 2.50 μ., μόνον ὄστρακα προϊστορικά, ἀκολούθως ἀκανονίστους λίθους καὶ τέλος ὄστρακα κλασσικά ἐπὶ μελανῶν μαλακῶν χωμάτων.

Εἰς τὴν Β. μακρὰν πλευρὰν τοῦ ναοῦ ἀπεκαλύφθησαν σπόνδυλοι, ἐν κιονόκρανον σχεδὸν ἀκέραιον (εἰκ. 62) καὶ πλάξ τριγλύφου μὲ συμφυῆ μετόπην (εἰκ. 63), πολλὰ τμήματα γείσων καὶ μαρμάρων κεραμίδες. Ἀνεγνωρίσθη καὶ μακρὸν τμήμα ἐπιστυλίου, τὸ ὁποῖον σώζει τὸν κανόνα καὶ δύο τεθραυσμένας σταγόνας.

Εἰς ἀπόστασιν, τέλος, 33 μ. ἀπὸ τὴν ΝΔ. γωνίαν τοῦ ναοῦ ἐφάνησαν δύο ὀγκόλιθοι, οἱ ὁποῖοι προσδιώρισαν τὴν γωνίαν κτηρίου μὲ πλευρὰς 7 καὶ 5 μ. Εἰς τὸ κτήριο καταλήγει ἀναλημματικὸς περίβολος, ὁ ὁποῖος σώζεται εἰς ὠρισμένα σημεῖα εἰς ὕψος 2 δόμων καὶ ἔχει μῆκος 32 μ. Φαίνεται ὅτι ὁ ἀναλημματικὸς οὗτος περίβολος περιέκλειε τὴν ἀπόκρημνον Β. καὶ ΒΔ. πλευρὰν τοῦ λόφου τοῦ Κάστρου.

19. Διὰ τοῦ καθηγ. κ. Γεωρ. Κορρέ συνεχίσθησαν αἱ ἀνασκαφικαὶ ἐργασίαι τῆς Ἑταιρείας εἰς πλείονα σημεῖα τῆς Πυλίας: Οὕτω:

α. Εἰς **Βοῖδοκοιλίαν** ἐπροχώρησεν ἡ ἔρευνα εἰς τὸν ΠΕ οἰκισμὸν καὶ τὸν ΜΕ τύμβον (εἰκ. 64). Εἰς τὸν οἰκισμὸν παρηκολουθήθησαν αἱ πρωιμώτεραι φάσεις τῆς ΠΕ II περιόδου μὲ τὴν ἀρχέγονον κύμβην (εἰκ. 65), ἐνῶ εἰς παρακειμένην τάφρον διεπιστώθη τὸ στρώμα καταστροφῆς ἀποθήκης, μὲ παχὺ στρώμα τέφρας. Ἀπὸ τὴν ἀνωδομὴν ΠΕ II κτηρίου διεπιστώθη ἡ ἐλαφρὰ κατασκευὴ τῆς στέγης καὶ αἱ ὠμόπλινθοι τῶν τοίχων, ἔτι δὲ ἡ ἐστία μὲ πλίνθινον περίβλημα καὶ χαρακτηριστικὰ ἀγγεῖα τῆς ὑστερας ΠΕ II περιόδου (εἰκ. 66), ὡς καὶ ὄστρακα τῆς ἐπομένης ΠΕ IIIA: 1 φάσεως.

Κατὰ ταῦτα, ἡ καταστροφή τοῦ οἰκισμοῦ τῆς Βοῖδοκοιλιάς συνέβη κατὰ τὰ τέλη τῆς ΠΕ II περιόδου. Ἐργασίαι, ἐπίσης, διεξήχθησαν εἰς τὸ ΒΔ., ΔΝΔ. καὶ ΝΔ. τμήμα τοῦ οἰκισμοῦ.

Εἰς τὸν πρὸς Β. λόφον τοῦ Προφ. Ἡλία ἐξ ἄλλου ἠρευνήθη ἀκτέριστος ΜΕ πίθος περιέχων ταφὴν ἐνήλικος.

Τέλος ἐπεχειρήθη τομή εἰς τὸ λεγόμενον σπήλαιον τοῦ Νέστορος πρὸς διακρίβωσιν τῆς νεολιθικῆς κεραμεικῆς τῆς Βοϊδοκοιλιᾶς. Ἡ κεραμεικὴ, ὡς διεπιστώθη, προέρχεται ἐκ τῆς πρωίμου καὶ ὑστάτης φάσεως τῆς τελικῆς Νεολιθικῆς Ἐποχῆς.

β. Εἰς τὴν **Τραγάναν τῆς Πυλίας** ἐγένετο συστηματικὸν κοσκίνισμα χωμάτων τῶν παλαιῶν ἀνασκαφῶν τοῦ Κ. Κουρουνιώτου, δεξιὰ τοῦ δρόμου τοῦ θολωτοῦ τάφου I.

Μεταξὺ τῶν πολυαρίθμων εὐρημάτων περιλαμβάνεται σφραγὶς ἐκ σαρδίου εἰς σχῆμα πεπιεσμένου κυλίνδρου μὲ παράστασιν γρυπὸς τῶν ἀρχῶν τῆς ΥἼ III περιόδου (εἰκ. 67). Ἄλλα εὐρήματα ὑπῆρξαν δύο σφαιρικαὶ ψῆφοι ἐξ ἀμεθύστου, τρεῖς ἐκ σαρδίου, ἑνέα κυλινδρικά ἐκ σαρδίου, ἕτεροι ἐξ ὑαλομάζης καὶ χαλκοῦ, τεμάχια χαλκῆς ἀλύσεως, καμπυλωμένον χαλκοῦν σύρμα, τεμάχιον χαλκοῦ ἤλου, τεμάχια φαγεντιανῆς, σφονδύλια ἐκ στεατίτου, τεμάχια λεπίδων ὄψιανοῦ καὶ ἕτερα ἐκ πυριτολίθου, φυλλάρια χρυσοῦ, πλῆθος ὀστράκων ἀγγείων μυκηναϊκῆς ἐποχῆς, ἐτέρων ἐπικασσιτερωμένων ἀγγείων, πιθαμοροῶν τοῦ ἀνακτορικοῦ ρυθμοῦ, ἀγγείων τῆς ΥἼ III φάσεως καὶ τῶν ἐλληνιστικῶν χρόνων.

Τέλος, διεπιστώθη ὅτι τὸ μῆκος τοῦ δρόμου τοῦ τάφου ἀνέρχεται εἰς 13 μ., τὸ δὲ σημεῖον τῆς ἀρχῆς του συμπίπτει πρὸς τὴν περιφέρειαν τοῦ ὑπάρχοντος τύμβου.

γ. Εἰς τὰ **Καμίνια Κρεμμυδίων** ἐγένετο καθαρισμὸς τοῦ τυμβοειδοῦς ἐξάρματος πρὸς ἀεροφωτογράφησιν (εἰκ. 69), ἡ ὁποία ἐπετελέσθη ὑπὸ τοῦ καθηγ. τοῦ Michigan State University κ. J. W. Myers καὶ τῆς συζύγου του.

Ἀκόμη ἠρευνήθησαν δύο ταφικοὶ πίθοι (1,2) τοῦ κέντρου τοῦ ἐξάρματος (εἰκ. 68), εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῶν ὁποίων, πέρα τοῦ τμήματος χαλκοῦ σκεύους, οὐδὲν εὐρέθη πρὸς ἀσφαλῆ χρονολόγησιν. Πάντως, οἱ ταφικοὶ πίθοι ἀνάγονται εἰς τὴν ΜΕ ἐποχὴν, ὡς συμπεραίνεται ἐξ ὁμοίων παραδειγμάτων. Εἰς τὸν πίθον 2 ἡ ταφή εὐρέθη μὲ τὴν κεφαλὴν ἔνδον τοῦ στομίου ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰ λοιπὰ ἔλλαδικὰ παραδείγματα, εἰς τὰ ὁποῖα ἡ κεφαλὴ τοῦ νεκροῦ ὠθεῖτο

μέχρι τοῦ πυθμένος τοῦ πίθου. Ἄλλος πίθος, εὑρεθεὶς εἰς τὸ ἐξωτερικὸν τῆς θόλου τοῦ θολωτοῦ τάφου 3, εὑρέθη κενός.

Τὸ τυμβοειδὲς ἔξαρμα τῶν Καμινίων, ὅταν συμπληρωθῇ ἡ ἀνασκαφή του, θὰ ἀποτελῇ, κατὰ τὸν ἀνασκαφέα του, παράδειγμα μεταβατικῆς φάσεως τοῦ συνθέτου ταφικοῦ μνημείου τῆς Ἐποχῆς τοῦ Χαλκοῦ, ἀπὸ τοῦ ΜΕ τύμβου μὲ τοὺς ταφικούς πίθους, τοὺς ἔχοντας τὸ στόμιον ἐστραμμένον πρὸς τὴν περιφέρειαν, εἰς τὸ ταφικὸν θολωτὸν μνημεῖον, μὲ τὴν εἴσοδον τῶν θολωτῶν τάφων ὁμοίως πρὸς τὴν περιφέρειαν.

Οἱ ταφικοὶ πίθοι τοῦ τύμβου τῶν Καμινίων εἶναι παλαιότεροι τῶν θολωτῶν τάφων, ἀλλὰ δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ καθορισθῇ κατὰ πόσον προὔπηρχον τῶν μεταγενεστέρων θολωτῶν τούτων τάφων.

δ. Τέλος, εἰς **Παπούλια Πυλίας**, ἐπανελήφθη ἡ παλαιὰ ἀνασκαφή τῆς Ἐταιρείας εἰς τὸν τύμβον τοῦ Ἀγ. Ἰωάννου Παπουλίων (εἰκ. 70).

Ἐπὶ τοῦ τύμβου εὑρέθησαν δύο εἰσέτι μεγάλοι ταφικοὶ πίθοι, ἐνῶ δύο ἕτεροι μικροὶ ταφικοὶ πίθοι βρεφῶν ἐπεσημάνθησαν εἰς τὴν ἐξωτερικὴν περιφέρειαν τῆς κρηπίδος. Πάντες οἱ πίθοι εἶχον τὸ στόμιον πρὸς τὰ ἔξω, ἐκ δὲ τῆς εὑρεθείσης κεραμεικῆς καθωρίσθη ὅτι ἀνήκουν εἰς τὴν ὑστέραν ΜΕ ἐποχὴν. Δι' ἀγνώστους εἰσέτι λόγους τὸ ΝΑ. τμήμα τῆς κρηπίδος τοῦ τύμβου ἐμφανίζεται κατεστραμμένον εἰς τὸ σύνολόν του.

Ἡ ἔρευνα ἐν συνεχείᾳ ἀπέδωσε δύο ἐσωτέρας κρηπίδας. Διεπιστώθη ὅτι ἡ παλαιότερα κρηπίς ἐλάχιστα διεσώθη, αἱ δὲ ἕτεραι δύο, ἴσως σύγχρονοι, ἀνάγονται εἰς τὴν αὐτὴν ἐποχὴν μὲ τὸ ἐσωτερικὸν πεταλόσχημον κενοτάφιον, ὡς προκύπτει ἐκ τῆς ὁμοιότητος τῶν χρησιμοποιηθέντων πλακωτῶν λίθων. Ἡ εὑρεθεῖσα ἐλευθέρᾳ ταφῇ πιθανὸν ἀνήκει εἰς τὸν 1ον τύμβον, οἱ δὲ ταφικοὶ πίθοι ἀνήκουν εἰς τὴν δευτέραν περίοδον χρήσεως τοῦ τύμβου.

Τὸ ταφικὸν μνημεῖον τῶν Παπουλίων εἶναι χαρακτηριστικὸν διὰ τὴν μορφήν του καὶ τὸν ἀριθμὸν τῶν κρηπίδων του.

20. Κατὰ τὸ θέρος τοῦ 1980 συνεχίσθη, διὰ τοῦ καθηγ. κ. Ν. Δρανδάκη ἡ ἀνασκαφὴ εἰς τὸ **Τηγάνι τῆς Μάνης**. Ἐντὸς τοῦ κυρίως ναοῦ ἀνεσκάφησαν 29 τάφοι (εἰκ. 72), οἱ ὅποιοι περιεῖχον πολλὰ ἀντικείμενα μικροτεχνίας, ὅπως ἐν ζευγος χρυσῶν ἐνωτίων (εἰκ. 71), ἀργυρᾶ ἐνώτια, ἀργυροῦς, χαλκοῦς καὶ σιδηροῦς δακτυλίους, χαλκᾶς πόρπας, ὑαλίνας φιάλας καὶ μυροδοχεῖα. Οἱ τάφοι εἶχον ἀνοιχθῆ εἰς βάθος 0.40 μ. περίπου ἀπὸ τοῦ μεταβυζαντινοῦ δαπέδου καὶ κατὰ μῆκος τοίχου, ὁ ὅποιος πρέπει νὰ ἀνήκεν εἰς δεξαμενὴν.

Παραλλήλως ἐξηκολούθησεν ἡ ἀνίχνευσις καὶ ἡ καταγραφὴ μνημείων εἰς τὴν περιοχὴν ἀπὸ τὸ Λιμένι ἕως τὴν Καστάνιαν. Περιεγράφησαν καὶ ἐμελετήθησαν ναοὶ μετὰ τῶν τοιχογραφιῶν των, αἱ ὅποιαί ἀνάγονται ἀπὸ τοῦ 1100 περίπου μέχρι τῶν ὀπίμων μεταβυζαντινῶν χρόνων. Σπουδαιότεροι εἶναι: 1) ὁ σπηλαιώδης ναὸς τῆς Ἀγίας Μαρίνης, πλησίον τῆς Λαγκάδας, με δύο φάσεις τοιχογραφήσεως, ἐκ τῶν ὁποίων ἡ δευτέρα χρονολογεῖται με ἐπιγραφὴν ἀπὸ τοῦ 1342. 2) Εἰς τὸ χωρίον Καστάνια: α) ὁ κατάγραφος σταυρεπίστεγος ναὸς τοῦ Ἀγίου Νικολάου τοῦ 13ου αἰ. (εἰκ. 73 - 74), β) ἡ διώροφος ἐκκλησία τοῦ Ἀι-Νικολάκη, γ) ὁ μονόχωρος καμαροσκεπῆς ναὸς τοῦ Ἀγ. Γεωργίου με λιγιστάς τοιχογραφίας (13ος αἰ.) καὶ δ) ὁ ναὸς τοῦ Ἀγ. Προκοπίου, ὁμοίου ἀρχιτεκτονικοῦ τύπου με τὸν προηγούμενον (περὶ τὸ 1300). 3) Εἰς τὸ Οὔτυλον ὁ γνωστὸς ναὸς τοῦ Σωτῆρος με βυζαντινὰς τοιχογραφίας αἱ ὅποιαὶ δὲν εἶχον ἐπισημανθῆ. 4) Εἰς τὰ ὄρη τοῦ χωρίου Λαγκάδα τὰ μονόχωρα κεραμοσκεπῆ καθολικὰ τῶν μοναστηρίων Καβελλάρη καὶ Φιλιατροῦ, κατάγραφα καὶ χρονολογημένα ἀμφότερα με ἐπιγραφὴν ἀπὸ τοῦ 1688. 5) Εἰς τὸ χωρίον Πηγῆ, ἡ Παναγία ἡ Γιάτρισσα, μονόχωρος καμαροσκεπῆς ναὸς, κατάγραφος (1693) καὶ 6) εἰς τὴν ὁδὸν ἀπὸ Καστάνιαν πρὸς Σαῖδὸνα ὁ σταυροειδῆς τρουλλαῖος ναὸς τῆς Φανερωμένης με τοιχογραφίας (18ος αἰ.).

21. Εἰς **Νάξον** ἀνέσκαψε κατὰ τὸ 1980 ἡ Ἑταιρεία, με τὴν συν-

δρομήν και τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν διὰ τοῦ καθηγ. κ. Βασ. Λαμπρινουδάκη.

Εἰς Γρότταν, αἱ ἐφειτιναὶ ἐργασίαι ἀπεκάλυψαν (εἰκ. 76): 1) Τμήμα μεγάλου κτηριακοῦ συγκροτήματος τοῦ 4ου μ.Χ. αἰ. εἰς τὸ ΝΑ. τμήμα τοῦ χώρου, τὸ ὁποῖον ἀργότερον ἐνεσωματώθη εἰς πλακοστρώτους χώρους περίξ δύο φρεάτων με ὑδραγωγούς πρὸς διαφόρους κατευθύνσεις. 2) Τὰ θεμέλια τετραγώνου χώρου οἰκίας τῶν πρωτογεωμετρικῶν χρόνων με πτυκτὰ δάπεδα καὶ με δύο τοῦλάχιστον φάσεις, ἀπὸ τὰς ὁποίας ἡ πρώτη ἔληξε με προφανῆ καταστροφήν ἀπὸ σεισμόν. Ἐκ τῶν εὐρημάτων τῆς ἐπιχώσεως ἰδιαιτέρως σημαντικὴ εἶναι ἡ γεωμετρικὴ καὶ ἀνατολίζουσα κεραμεικὴ, ἡ ὁποία προσφέρει πολλὰ νέα στοιχεῖα διὰ τὴν γνῶσιν τῆς τέχνης καὶ τοῦ ἐμπορίου τῆς Νάξου, τεμάχια ἀρχαϊκῶν γλυπτῶν καὶ ἀναγλύφων πίθων, τὰ ὁποία συμπληροῦν ἤδη ὑπάρχοντα ἔργα εἰς τὸ Μουσεῖον τῆς Νάξου καὶ ἐξ ἐνεπίγραφοι λίθοι, ἐκ τῶν ὁποίων σημαντικώτεροι εἶναι ψήφισμα τοῦ δήμου τῶν Ναξίων πρὸς τιμὴν τοῦ Μεγαρέως Στίλβωνος καὶ ἀναθηματικὸς βωμίσκος τοῦ ἱερέως τοῦ Διονύσου Εὐφάνους ὑπὲρ θεῶν σεβαστῶν.

Ἡ ἀνασκαφὴ τοῦ οἰκοπέδου Ἰ. Βασιλάκη εἰς ἀπόστασιν 50 μ. ἀπὸ τὴν παραλίαν τῆς Γρόττας ἐπεβεβαίωσε τὰ γνωστὰ ἤδη στρωματογραφικὰ δεδομένα: ἐπιχώσις 3 μ. καλύπτει τὰ λείψανα τῆς ρωμαιοκρατίας, ἐνῶ εἰς τὸ βάθος τῶν 4 - 5 μ. κάτωθεν τῆς στάθμης τοῦ ὕδατος ἐκτείνονται τὰ κτήρια τῆς μυκηναϊκῆς πόλεως.

Εἰς Γρότταν ἐγένετο ἄλλωστε καὶ μία πρώτη προσπάθεια τῆς Ἐφορείας Ἐναλίων Ἀρχαιοτήτων διὰ τὴν χαρτογράφησιν καὶ τὴν φωτογράφησιν τοῦ βυθισμένου τμήματος τῆς πόλεως, τὸ ὁποῖον ἀνεδείχθη με τὴν ἀεροφωτογράφησιν τῆς περιοχῆς.

Αἱ ἐργασίαι ἐξ ἄλλου κατεδαφίσεως τῆς οἰκίας Σκορδίλη, ἐντὸς τοῦ ἀνασκαφικοῦ χώρου τῆς Γρόττας (εἰκ. 75) ἀπεκάλυψαν ἐν πολὺ καλῆς διατηρήσεως μαρμάρινον πρωτοκυκλαδικὸν εἰδῶλιον μήκους 52.5 ἐκ. (εἰκ. 77), μίαν κεφαλὴν ἄλλου μικροτέρου καὶ μίαν πηλίνην πυξίδα τῆς ἰδίας ἐποχῆς.

Εἰς τὸν ἀρχαῖκὸν ναὸν τοῦ Γύρουλα, τέλος, εἰς Σαγκρί, συνεχίσθη καὶ ἐφέτος ἡ μελέτη τῶν ἀρχιτεκτονικῶν μελῶν καὶ τῆς συνθέσεώς των εἰς τὸ οἰκοδόμημα.

22. Εἰς τὴν Πάρον ἔσκαψε καὶ κατὰ τὸ 1980 ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρεία διὰ τοῦ Δρος Δημ. Σκιλάρντι.

Εἰς Κουκουναριῆς αἱ ἀνασκαφαὶ ἔφεραν εἰς φῶς εἰς τὸ πλάτωμα τοῦ λόφου ὀχυρωματικὸν τεῖχος καὶ συγκρότημα ἐπικοινωνούντων δωματίων τῶν μυκηναϊκῶν χρόνων κάτωθεν τῶν ἐρειπίων οἰκισμοῦ τῆς γεωμετρικῆς περιόδου. Αἱ ἐργασίαι ἔδειξαν ὅτι τὸ μυκηναϊκὸν συγκρότημα κατεστράφη βιαίως ἐκ πυρκαϊᾶς εἰς τὴν μετὰβασιν ἀπὸ τοὺς ΥΕ ΙΙΒ2 εἰς τοὺς ΥΕ ΙΙΙΓ χρόνους ἐνῶ ὁ μεταγενέστερος γεωμετρικὸς οἰκισμὸς ἐγκατελείφθη δι' ἄγνωστον αἰτίαν εἰς τὸ τέλος τῆς γεωμετρικῆς περιόδου.

Εἰς τὸ ΝΑ. τμήμα τοῦ πλατώματος ἀνεσκάφη μερικῶς ἡ τρίτη ὑπόγειος ἀποθήκη, σχήματος παραλληλογράμμου, μὲ θύραν ἐπικοινωνίας μὲ τὰ βόρεια διαμερίσματα. Εἰς τὸν θάλαμον αὐτὸν εἶχον ἀποθηκευθῆ ὀλιγώτερα γραπτὰ ἀγγεῖα ἐν σχέσει μὲ τὰς προηγουμένας ἀποθήκας, ἀπεκαλύφθησαν ὅμως εὐμεγέθεις πίθοι (εἰκ. 78), μερικοὶ τῶν ὁποίων εὐρέθησαν πλαγιασμένοι πλησίον τῆς δυτικῆς πλευρᾶς. Ἀδιακόσμητα θραύσματα πηλίνης ἀσαμίνθου προέρχονται ἐκ τῆς καταρρέυσεως τοῦ ἄνω ὀρόφου εἰς τὸ ὑπόγειον. Εἰς τὰ εὐρήματα συγκαταλέγονται χαλκοῦς ἀμφίστομος πέλεκυς, θραῦσμα ἀκατεργάστου ὀρείας κρυστάλλου καὶ θραῦσμα πίθου μὲ ἀνάγλυφον διακόσμησιν πτηνοῦ (εἰκ. 80). Ἡ διακόσμησις ἀποτελεῖ προβηθμίδα τῶν πιθαμοφορέων μὲ ἀνάγλυφον διακόσμησιν τῆς ἀνατολιζούσης περιόδου.

Αἱ ἐργασίαι κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ἐπεβεβαίωσαν τὰ ἀνασκαφικὰ συμπεράσματα προηγουμένων ἐτῶν, συμφώνως πρὸς τὰ ὁποῖα τὰ μυκηναϊκὰ δωμάτια ἀνήκουν εἰς ὀργανωμένον μυκηναϊκὸν οἰκοδομικὸν συγκρότημα, τὸ ὁποῖον ἐκτείνεται εἰς μῆκος 18 μ. περίπου, μὲ κατεύθυνσιν Β. - Ν., ἐνῶ τὸ νότιον πέρασ του ὀρίζεται

ὑπὸ τοῦ ἰσχυροῦ κυκλωπέου τείχους. Ὑπάρχουν τρεῖς παράλληλοι πτέρυγες δωματίων, ἐκτεινόμεναι καθέτως πρὸς τὴν διάταξιν τοῦ τείχους. Αἱ ἀποθῆκαι εὐρίσκοντο εἰς τὴν Ν. πλευράν, ἐσωτερικῶς τοῦ τείχους, αἱ δὲ εἴσοδοι εἰς τοὺς ὑπογείους χώρους διηνοίγοντο εἰς τρία σημεῖα: μία εἰς τὸ πέρασ στενωποῦ, διερχομένης μέσῳ δωματίων τὰ ὅποια προσετέθησαν ἀργότερον εἰς τὸ ἀρχικὸν συγκρότημα, ἕτερα εἰς τὴν Δ. πλευράν τοῦ συμπλέγματος καὶ τρίτη εἰς τὴν Α. πλευράν.

Κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν τῶν πρωτογεωμετρικῶν καὶ γεωμετρικῶν στρωμάτων ἀνωθεν τῶν μυκηναϊκῶν ἤλθον εἰς φῶς συμπληρωματικὰ θραύσματα πρωτογεωμετρικῶν ἀγγείων, περὶ τὸ 900 π.Χ. (εἰκ. 79), εἰς τὰ ὅποια περιλαμβάνεται οἰνοχοΐσκη, κύπελλον, σκύφος μὲ κωνικὴν βάσιν, ἀμφορεὺς καὶ κρατήρ. Εὐρέθη ἐπίσης σφραγιδόλιθος γεωμετρικῶν χρόνων ἀπὸ στεατίτην μὲ παράστασιν φυτικοῦ κοσμήματος καὶ προτομὴν ἀλόγου (εἰκ. 81).

23. Εἰς τὴν ἀκρόπολιν Ἁγίου Ἀνδρέου Σίφνου (εἰκ. 82) συνέχισεν ἡ Ἐταιρεία τὴν ἀνασκαφὴν τῆς διὰ τῆς ἐπιτίμου γεν. Ἐφόρου κ. Βαρ. Φιλιππάκη.

Αἱ ἐργασίαι περιορίσθησαν εἰς ἓν δωμάτιον τοῦ κτηρίου I. Εἰς τὴν γεωμετρικὴν ἐποχὴν τὸ δωμάτιον αὐτὸ παρουσιάζεται εὐρύχωρον, μὲ δάπεδον ἀπὸ σκληρὰν πατημένην γῆν καὶ μὲ μεγάλην θύραν, τῆς ὁποίας σώζεται τὸ κατώφλιον. Κατὰ τὴν μυκηναϊκὴν ὅμως ἐποχὴν, βράχοι ὕψους 1.50 μ. καταλαμβάνουν τὸ μεγαλύτερον τμήμα του. Εἰς τὸν ἐναπομείναντα κενὸν χῶρον εὐρέθησαν τὰ κάτω μέρη δύο πίθων, τὰ πώματά των, τεμάχια κυλίκων, πόδες τριποδικῶν μαγειρικῶν σκευῶν καὶ ὀστᾶ ζώων. Ἴσως, λόγῳ τῆς παρουσίας τῶν βράχων, νὰ μὴ ἦτο στεγασμένος ὁ χῶρος οὗτος. Τέλος, εὐρέθησαν τεμάχια πρωτογεωμετρικοῦ σκύφου μὲ κωνικὸν πόδα τοῦ 10ου π.Χ. αἰ. εἰς τὸ σημεῖον ὅπου ἐχωρίζετο ἡ γεωμετρικὴ ἀπὸ τὴν μυκηναϊκὴν ἐπίχωσιν.

24. Συνεχίσθησαν και κατά τὸ 1980 αἱ ἐργασίαι τῆς Ἑταιρείας εἰς τὸ Ἄκρωτήρι Θήρας ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ καθηγ. κ. Χρίστου Ντούμα. Αἱ ἐργασίαι ἐξετελέσθησαν εἰς δύο χώρους συμφώνως πρὸς τὸ πρόγραμμα τὸ ὁποῖον ἔχει καθορισθῆ ὑπὸ τῆς ἐπιτροπῆς ἢ ὁποῖα παρέλαβε τὴν ἀνασκαφὴν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἀειμνήστου Μαρινάτου.

Εἰς τὴν Δυτικὴν οἰκίαν, ὡς τὴν εἶχεν ὀνομάσει ὁ Μαρινᾶτος, ὠλοκληρώθη ἡ ἔρευνα εἰς τοὺς ἰσογείους χώρους, 3Α, 3Β καὶ 3Γ, ἐντὸς τῶν ὁποίων εὐρέθησαν λίθινα καὶ πήλινα σκευῆ εἰς μικρὰς ποσότητας. Εἰς τὸ ἰσόγειον τοῦ δωματίου 6 συνεχίσθη ἡ ἀφαίρεσις ἀγγείων, μετὰξὺ τῶν ὁποίων πῖθος κοσμούμενος μετὰ παράστασιν χελιδόνων (εἰκ. 83) καὶ ἕτερος προχυτικὸς μετὰ καλαμοειδῆ, σταφύλια καὶ στάχυα κριθῆς εἰς ἀκτινοειδῆ διάταξιν (εἰκ. 84).

Εἰς τὸν χώρον μετὰξὺ τῆς Δυτικῆς οἰκίας καὶ τῆς οἰκίας τῶν Γυναικῶν ἀφηρέθησαν αἱ ἐπιχώσεις ἐκ τῶν ἠφαιστειακῶν ὑλικῶν. Ἀπεκαλύφθη τὸ νότιον περίγραμμα τῆς οἰκίας τῶν Γυναικῶν, ἢ ὁποῖα φαίνεται ὅτι εἶχεν ὑποστῆ σοβαρὰς ζημίας. Ἰδιαιτέρον ἐνδιαφέρον παρουσίασεν ἡ στρωματογραφία τῆς ἐλαφρόπετρας πρὸ τῆς νοτίας παρυφῆς τῆς οἰκίας τῶν Γυναικῶν, μετὰ πέντε διαφορετικὰ στρώματα κισήρεως, τὰ ὁποῖα ἀντιπροσωπεύουν, ἀναμφιβόλως, πέντε ἐκρηξιακοὺς παροξυσμοὺς τοῦ ἠφαιστείου ἀντιστοίχως. Κάτωθεν τῶν στρωμάτων αὐτῶν ὑπάρχουν λίθοι ἀπὸ τὴν καταστροφὴν τῶν κτηρίων πρὸ τῆς ἐκρήξεως. Μετὰ τὴν ἀπομάκρυνσιν τῶν ἐπιχώσεων αὐτῶν ἀπεκαλύφθη ἐλεύθερος χώρος-πλατεῖα.

Ἐκτὸς τῶν ἀνασκαφικῶν ἐργασιῶν ἐγένοντο καὶ ἐργασίαι στερεώσεως τοίχων, ὅπου τοῦτο ἤτο ἀναγκαῖον διὰ τὴν προστασίαν τῶν ἀρχαίων κτηρίων καὶ διὰ τὴν ἀπρόσκοπτον συνέχισιν τῆς ἀνασκαφῆς.

Εἰς τὴν Δυτικὴν οἰκίαν ἀπηλευθερώθη καὶ ὑπεστηλώθη ἡ θύρα ἢ ὀδηγοῦσα ἀπὸ τὸν χώρον 1,2 πρὸς τὸν χώρον 3α.

Εἰς τὸ δωματίον 7 τῆς Ἐσθῆς 3, κάτωθεν τοῦ ἀνατολικοῦ τοίχου, ὁ ὁποῖος ἐστερεώθη, συνεπληρώθη μετὰ ὠπλισμένον σκυρόδεμα

πολύθυρον (εἰκ. 85). Μὲ τὴν αὐτὴν διαδικασίαν συνεπληρώθησαν τὰ ξύλινα πλαίσια εἰς τὸ βόρειον παράθυρον τοῦ δωματίου 8 (εἰκ. 86) καὶ τοῦ δωματίου 9, ἐπίσης τῆς Ἔσπτης 3.

Εἰς τὸν τομέα συντηρήσεως τῶν εὐρημάτων ὠλοκληρώθη ἡ ἔρευνα εἰς τὸ τοιχογραφικὸν σύνολον τῶν λεγομένων Κροκοσυλλεκτριῶν (εἰκ. 87).

Ἀπεδείχθη ὅτι αἱ τοιχογραφίαι αὐταὶ ἀνήκουν εἰς δύο διαφορετικὰς συνθέσεις. Τὴν μίαν σύνθεσιν ἀποτελοῦν αἱ δύο πεπλοφόροι γυναῖκες καὶ ἡ τραυματισμένη εἰς τὸν βράχον. Ἡ σύνθεσις αὕτη ἐκόσμηε τὸν βόρειον τοῖχον τῆς δεξαμενῆς καθαρμοῦ. Ἀπὸ τὸν ἀνατολικὸν τοῖχον τοῦ χώρου αὐτοῦ προέρχεται παράστασις ἱεροῦ μὲ ἐπίστεψιν διπλῶν κεράτων. Αἱ πραγματικαὶ κροκοσυλλέκτριαι ἐκόσμουν μᾶλλον τὸν βόρειον καὶ τὸν ἀνατολικὸν τοῖχον τοῦ χώρου εἰς τὸν ὄροφον ἄνωθεν τῆς δεξαμενῆς τοῦ καθαρμοῦ. Φαίνεται ὅτι ὁ χώρος αὐτὸς εἶχε σχέσιν μὲ τὴν λατρείαν καὶ ἦτο διώροφος.

Μεταξὺ τῶν συγκολληθέντων ἑκατοντάδων ἀγγείων ἀξιολογώτερος εἶναι ὁ πίθος μὲ ταῦρον (εἰκ. 88) καὶ δελφίνια (εἰκ. 89).

Συνεχίσθησαν ἐπίσης αἱ ἐργασίαι συντηρήσεως τοῦ στεγάζστρου, περιεφράχθη δὲ σημαντικὴ ἔκτασις τοῦ χώρου, ὁ ὁποῖος ἔχει ἀπαλλοτριωθῆ δι' ἀνασκαφικοὺς λόγους.

25. Συνεχίσθη διὰ τοῦ καθηγ. κ. Νικ. Πλάτωνος ἡ ἀνασκαφὴ τῆς Ἐταιρείας εἰς **Κάτω Ζάκρον**, διὰ τὴν ὀλοκληρωτικὴν ἀποκάλυψιν τοῦ μινωικοῦ ἀνακτόρου, τῶν κτηρίων παρὰ τὴν Ὀδὸν Λιμένος καὶ ἄλλων σημαντικῶν κτηρίων τῆς μινωικῆς πόλεως. Εἰς τὴν ἀνασκαφὴν καὶ τὴν ἐκτέλεσιν ἔργων στερεώσεως καὶ ἀποκαταστάσεως συνέβαλε μὲ τὴν χορήγησιν κονδυλίων, καὶ ἡ Γενικὴ Διεύθυνσις Ἀρχαιοτήτων καὶ Ἀναστηλώσεως τοῦ Ὑπουργείου Πολιτισμοῦ καὶ Ἐπιστημῶν. Τὰ ἀποτελέσματα συνοπτικῶς εἶναι τὰ ἀκόλουθα:

1. Εἰς τὸν ΝΑ. περίβολον, ὁ ὁποῖος ἀπεκαλύφθη κατὰ τὴν προηγουμένην ἀνασκαφικὴν περίοδον, παρηκολουθήθη εἰς τὴν πρὸς Ν.

πορείαν του τὸ παχὺ δυτικὸν σκέλος μετὰ τὴν κρηπίδα του (εἰκ. 90).

Τὸ σκέλος αὐτὸ περιβάμπτει ἀποκαλυφθὲν στρογγύλον οἰκοδόμημα τὸ ὁποῖον ἀπεκαλύφθη ὀλόκληρον καὶ προφανῶς εἶναι φρέαρ ἀντλήσεως ὕδατος μετὰ ὑψηλὸν στηθαῖον (διαμ. ἐσωτερικῶς 2 μ.) καὶ εἰδικὴν εἴσοδον εἰς τὴν Α. πλευράν του (εἰκ. 91 - 92). Τὸ νότιον ἥμισυ ἐπανεκτίσθη προχειρότερον μετὰ τὴν καταστροφήν. Ὁ χῶρος εἰς τὸν ὁποῖον εὐρίσκεται περιεκλείσθη μετὰ μικρότερον περίβολον, ἐνῶ ἀνοιγμὰ πρὸς τὴν πλευράν τοῦ παχέος δυτικοῦ σκέλους ἐπέτρεπε τὴν προσέγγισιν εἰς τὸ φρέαρ. Πλήθος κοινῶν σκευῶν ἀπεκαλύφθησαν ἐδῶ, ὅπως χαναναϊκοὶ ἀμφορεῖς, κάδοι, στάμνοι, χύτραι, πύραυρα, λύχνοι καὶ τμῆμα ἀναγλύφου τετραλόβου κέρνου. Τὸ κύριον ὑλικὸν ἀνήκει εἰς τὴν μεταβατικὴν MM IIIB - YM IA φάσιν.

2. Εἰς τὴν δυτικὴν αὐλὴν τοῦ ἀνακτόρου παρηκολουθήθη ὁ ἀντερεισματικὸς τοῖχος τοῦ πρώτου ἀνδῆρου εἰς τὴν πρὸς Δ. πορείαν του (εἰκ. 93). Δύο κάθετοι τοῖχοι διακλαδίζουσι πρὸς Β., μεταξὺ των δὲ ὑπάρχει στενὸς χῶρος δι' ἀγωγόν. Εἰς τὴν γωνίαν τοῦ πρώτου ὑπάρχει διπλῆ πωρίνη κοιλότης. Ὁ δυτικὸς τοῖχος προεκτείνεται πρὸς Ν., ἀφῆνων δίοδον πρὸς τὴν δυτικὴν αὐλὴν. Εἰς τὴν προέκτασιν τοῦ δυτικοῦ τοίχου ἕτερος τοῖχος διακλαδίζει πρὸς Δ. Ἀμέσως δυτικῶς τοῦ τοίχου ἀνεκαλύφθη τὸ πέρασμα, τὸ ὁποῖον ὀδηγεῖ εἰς τὸν βαθμιδωτὸν δρόμον, πέρα ἀπὸ τὴν ΒΔ. γωνίαν τοῦ ἀνακτόρου. Πολυάριθμα σκευή, κοινὰ καὶ θρυμματισμένα, τῆς MM IIIB - YM IA περιόδου ἀπεκαλύφθησαν εἰς τὰς βαθεῖας ἐπιχώσεις. Μεταξὺ αὐτῶν καὶ τμῆματα ὑδραγωγῶν σωλήνων μετὰ περιλαίμιον προσαρμογῆς, ἐνῶ εἰς τὴν διάβασιν ἦλθεν εἰς φῶς πώρινος ἀναβαθμὸς.

3. Εἰς τὴν ἀκραίαν ἀνατολικὴν οἰκίαν Β. τῆς Ὀδοῦ Λιμένος ἀνεσκάφη μέρος τοῦ ἄνω καὶ τοῦ μεσαίου ἀνδῆρου, μετὰ ἀποτέλεσμα τὴν ἀνακάλυψιν δαπέδων ἐκ πηλασβέστου καὶ γωνιακοῦ ἀποθέτου-έστιας μετὰ κοινὰ σκευή τῆς YM IA περιόδου ἔμπροσθεν φράγματος θύρας. Εἰς τὸ κατώτερον ἰσόπεδον ἀπεκαλύφθη κατώφλιον καὶ παραστάδες θύρας μικροῦ προσθέτου δωματίου πρὸς Α. τῶν διαμερισμάτων Α, Β καὶ Γ (εἰκ. 95).

4. Εἰς τὸ ἀκραῖον ἀνατολικὸν κτήριο νοτίως τῆς Ὀδοῦ Λιμένος ὁ τοῖχος τῆς Β. προσόψεως σώζεται ὑψηλός. Ἐσωτερικῶς διακρίνονται κατώφλιον παλαιότερας θύρας καὶ ἀνατολικώτερον φραγμένη εἴσοδος, ἐκ τῆς ὁποίας ἐπραγματοποιεῖτο ἡ ἐπικοινωνία μὲ τὸ δωμάτιον Β διὰ τῆς βαθμιδωτῆς κρηπίδος. Οἱ διαχωριστικοὶ τοῖχοι τοῦ δυτικοῦ τμήματος σώζονται πολὺ ὀλίγον. Ὁχετὸς διέσχιζε τὸ δωμάτιον Β ἀπὸ Βορρᾶ πρὸς Νότον. Τὰ δάπεδα ἦσαν ἐκ πηλοχώματος ἐκτὸς ὠρισμένων τὰ ὁποῖα ἦσαν ἐστρωμένα μὲ πλακίδια. Μεταξὺ τῶν εὐρημάτων ἦσαν χαλκοῦν μαχαίριον, ἀργυρᾶ περόνη, τριβεῖα, τριπτῆρες καὶ ἄφθονος κεραμεικῆ. Τὸ ἀνατολικὸν τμήμα ἴσως ἦτο ἑτέρα οἰκία. Τὸ δωμάτιον Δ διεμορφοῦτο εἰς χαμηλότερον ἐπίπεδον καὶ εἰς τὸν βόρειον τοῖχον τοῦ ὑπῆρχε τὸ δωμάτιον Ε μὲ κυκλικὸν βόθρον. Εἰς τὸ δωμάτιον Β τμήμα τοῦ δαπέδου ἦτο πλακίστρωτον καὶ εἰς τὸ Β. ἄκρον διεμορφοῦτο εἶδος κόγχης μὲ ἐπίχριστον δάπεδον (εἰκ. 94). Δοκιμαὶ κάτωθεν τῶν δαπέδων ἀπεκάλυψαν ἐνδιαφέρουσαν κεραμεικὴν τῆς ΥΜ ΙΑ περιόδου. Ὁ χῶρος τῆς οἰκίας ἐκλείει πρὸς Α. μὲ δύο παραλλήλους τοίχους. Ἡ ἐπαναχρησιμοποίησις τῆς οἰκίας κατὰ τὴν ΥΜ ΙΒ περίοδον εἶναι φανερά.

5. Εἰς τὴν Ὀδὸν Λιμένος παρηκολουθήθη δι' ὀλίγα μέτρα ἡ προέκτασις τῆς πλακοστρώτου ὁδοῦ μὲ κατεύθυνσιν τὴν βόρειον παραλίαν τοῦ ὄρμου. Ἀπεκαλύφθησαν αἱ προσόψεις οἰκιῶν εἰς τὰς δύο πλευράς του. Ἡ ὁδός, ἀπὸ ἐνὸς σημείου καὶ πέρα, εἶχε πλάτος 2.50 μ. Εἰς τὴν Ν. πλευρὰν διεφάνη τὸ φράγμα εἰσόδου τῆς ἀκραίας ἀνατολικῆς οἰκίας. Οἱ ἄνω δόμοι τῆς Β. προσόψεως εἶχον «κρεμάσει» πρὸς τὰ ἔξω. Ἡ πρόσοψις εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ ὀπισθοχώρησε καὶ οὕτω ἀπέμεινε μία λωρὶς ἀκάλυπτος. Μεταξὺ τῶν εὐρημάτων τῆς ἐπιχώσεως εἶναι πύρινον ἰγδίον.

6. Εἰς τὴν περιοχὴν τῶν οἰκιῶν Α καὶ Β τοῦ Hogarth συνεχίσθη ἡ ἔρευνα εἰς τὸ νότιον τμήμα τῆς οἰκίας Β καὶ εἰς τὰ δωμάτια XIX καὶ XX (εἰκ. 96). Εἰς τὸ πρῶτον ἀπεκαλύφθησαν δύο ἀλληπάλληλα δάπεδα καὶ εἷς ἀποχετευτικὸς ἀγωγός. Ἀφθονος κεραμεικῆ, κάδοι,

πύραυνα, πρόχοι, τριπτῆρες κ.ἄ. εὑρέθησαν εἰς τὸ ἄνω δάπεδον, ἐνῶ εἰς τὸ κάτω κεραμεικῇ τῆς MM III B - YM IA φάσεως, κυρίως κύαθοι καὶ κύπελλα, ὡς καὶ λαβὴ μικροῦ χαλκοῦ ἐργαλείου. Εἰς τὸ δωμάτιον XX ἀπεκαλύφθη κόγχη με ἀφθονα κεραμεικὰ εἶδη. Εἰς τὴν sottoscala τοῦ δωματίου XVI, κατὰ τὰς ἐργασίας ἀποκαταστάσεως τῆς κλίμακος, ἀπεκαλύφθησαν ἀρκετὰ ἀγγεῖα, τμῆμα πηλίνου κιβωτίου, ὠραῖος πυραμιδικὸς τριπτῆρ καὶ λίθινον φωλεόσχημον ἀγγεῖον.

Εἰς τὸ ἄνω ἄνδρον τῆς οἰκίας A ἤρχισεν ἡ ἐργασία ἀποκαλύψεως τῆς συνεχείας τῆς Οἰκίας τῶν σφραγισμάτων. Ἀπεκαλύφθησαν δύο παράλληλοι ἀνατολικοὶ τοῖχοι με ἐνδιάμεσον διάδρομον, κατώφλιον μεγάλης θύρας καὶ ἐκαθαρίσθη εἰς ὅλην τὴν ἔκτασίν του ὁ ἐξωτερικὸς ἰσχυρὸς δυτικὸς τοῖχος. Ἀμέσως ἀνατολικῶς ἀπὸ τοῦ δυτ. τοῖχου σειρά διαχωρισμάτων ἐχώριζε διαμερίσματα, ἀπὸ τὰ ὅποια ἐν με παρατοίχιον θρανίον ἔδωσεν ἀφθονον κεραμεικὴν μικρῶν ἀγγείων. Εἰς τὸ ΒΔ. ἄκρον ὑπῆρχε κλωβὸς μεγάλου κλιμακοστασίου, τὸ ὅποῖον ὑπέστη μεγάλην καταστροφὴν.

Ἐρευνήθη ὁλόκληρος ἡ Οἰκία Δ, ἀνατολικῶς τῆς Β. Εἶχεν ἄνω τῶν 10 ἰσογείων διαμερισμάτων. Εἰς τὸ δωμάτιον Α τὸ Β. τμῆμα διεχωρίσθη με τοῖχον, ὁ ὁποῖος ἀνήκει εἰς τὴν YM IA φάσιν, ὅπως καὶ ὁ βαθύτερος Ν. τοῖχος. Φανερά ἦτο ἡ μετασκευὴ τῆς YM IB φάσεως. Πλὴν τῆς ἀφθόνου κεραμεικῆς ἀπεκαλύφθησαν τριπτῆρες, τριβεῖα καὶ ὠραῖος νεολιθικὸς πέλεκυς. Στρωματογραφικὴ ἔρευνα ἀπέδωσε χαρακτηριστικὴν παλαιοανακτορικὴν κεραμεικὴν. Τὸ δωμάτιον Β ἀπέδωσεν, ἐκτὸς τῶν ἀφθόνων σκευῶν, καὶ ἐργαλεῖα, ὡς καὶ λίθινον ἰγδίον. Τὸ δωμάτιον Δ ἦτο προσιτὸν ἐκ μικροῦ προθαλάμου, ἐνῶ εἰς τὸ Β. τμῆμα του ὁ χῶρος Γ ἦτο ἴσως κλιμακοστάσιον. Πρὸς Α. τὸ κτήριον ἀπέκτησε πρόσθετον δωμάτιον, τὸ Ε, προσιτὸν ἀπὸ μικρὸν προθάλαμον, τὸν Εα (εἰκ. 96 - 97). Ἀμέσως νοτίως εὑρίσκετο ἡ ἀνατολικὴ εἴσοδος τῆς οἰκίας με γωνιακὸν κλιμακοστάσιον, εἰς τὴν sottoscala τοῦ ὁποῖου ἦλθον εἰς φῶς δύο πιθίσκοι. Ἴσως τὰ δωμάτια Ζ, Ζα καὶ ὁ ὑπαιθρος χῶρος Η ἀνήκουσιν

εις την ΥΜ ΙΑ φάσιν και δὲν ἐχρησιμοποιήθησαν εις την ἐπομένην. Δὲν εὐρέθη ἀκόμη τὸ Α. ὄριον τῆς Οἰκίας. Εἰς τὰ δωμάτια Ζ και Ζα τὰ πολυάριθμα τριβεῖα, οἱ τριπτῆρες και τὰ ἰγδία μαρτυροῦν ἐργαστηριακὴν ἐργασίαν. Στρώμα καταστροφῆς χρονολογεῖται εις τὸ τέλος τῆς ΥΜ ΙΑ φάσεως.

7. Ἐργασίαι στερεώσεως και ἀποκαταστάσεως ἐγένοντο εις τὰς βαθεῖας ἀποθήκας τοῦ ἀνακτόρου και εις τὴν βαθμιδωτὴν των προσπέλασιν, εις τὴν καθαρτῆριον δεξαμενὴν, εις τὰ διαχωρίσματα τῶν ἀποθετῶν τοῦ ἱεροῦ, εις τὴν βαθμιδωτὴν ἀνάβασιν ἀπὸ τὸ μαγειρεῖον εις τὸ ἀνώτερον ἄνδρον (εἰκ. 98) και εις τὸ ΝΑ. φρέαρ τῆς κεντρικῆς αὐλῆς. Ἐπίσης εις τὸν ΝΑ. περίβολον μὲ τὴν κρηπίδᾶ του και τὸ κυκλικὸν στηθαῖον τοῦ φρέατος, ὅπου ἀποκατεστάθησαν και αἱ παραστάδες τῆς καθόδου. Τέλος ἀποκατεστάθη τὸ κλιμακοστάσιον XVI τῆς Οἰκίας Β τοῦ Hogarth μὲ τὰ τρία σκέλη του (εἰκ. 99).

26. Ἡ ἀνασκαφὴ τοῦ μινωικοῦ οἰκισμοῦ **Βασιλικῆς Ἱεραπέτρας** συνεχίσθη διὰ τοῦ καθηγ. κ. Ἄντ. Ζώη εις τοὺς ἐξῆς τομεῖς:

α) Εἰς τὸ νότιον τμήμα τῆς ἀνασκαφῆς ἡ Περιοχὴν ΝΔ., ὅπου ἀπεκαλύφθησαν και ἐστερεώθησαν τὰ πλεῖστα τῶν γνωστῶν ἐκ τῆς παλαιᾶς ἀνασκαφῆς Seager δωμάτια, ἀρ. 10 - 12 και 17 - 27, τὰ ὅποια χρονολογοῦνται εις τὴν ΠΜ ΠΒ περίδον και δὴ εις τὴν δευτέραν της φάσιν. Σημαντικὸν ἀποτέλεσμα τῆς ἀνασκαφῆς εἶναι ἡ πιστοποιήσις τῶν λειψάνων ΜΜ ΙΑ οἰκίας, ἡ ὅποια ὠνομάσθη Οἰκία Χ. Οὕτω αἱ μέχρι τοῦδε γνωσταὶ οἰκίαι τῆς περιόδου αὐτῆς εις Βασιλικὴν ἀνέρχονται εις 5 (Οἰκίαι Α, Β, Γ, Φ, Χ). Εὐρέθη μέγας ἀριθμὸς ὑφαντικῶν βαρῶν, κυρίως ΠΜ ΠΒ, ἀλλὰ και νεωτέρων, ἐκ τῶν ὁποίων ἐμφαίνεται ἡ σημασία τῆς ὑφαντικῆς εις τὴν οἰκονομίαν τοῦ οἰκισμοῦ (εἰκ. 100).

β) Εἰς τὴν αὐτὴν περιοχὴν συνεχίσθη ἡ ἔρευνα τοῦ ἰσχυροῦ Κτίσματος Ο, τοῦ ὁποίου ὅμως δὲν διεσαφηνίσθη ἡ χρονολογία.

γ) Εἰς τὴν γειτονικὴν Περιοχὴν Ρ ἡ ἀνασκαφὴ ἐπεξετάθη πρὸς

Α., αποκαλύψασα ἐν μέρει ἀνεσκαμμένα ἀρχαιολογικά στρώματα, ἐν μέρει δὲ καὶ ἄσκαφα. Τὰ ἰσχυρὰ ὑποστρώματα θεμελιώσεως, ἐντὸς τῶν ὁποίων ἐπικρατεῖ ὁ ρυθμὸς Βασιλικῆς (μὲ σποραδικὴν παρουσίαν καὶ τοῦ λευκοῦ ρυθμοῦ) ἐπανεμφανίζονται εἰς τοὺς χώρους P9 - P10, ἐν συσχετισμῶ πρὸς τοίχους θεμελίων. Εἶναι ἐπομένως σαφὲς ὅτι εἰς τὴν περιοχὴν αὐτὴν ὑπῆρχον καλῆς κατασκευῆς ΠΜ ΠΒ κτίσματα καὶ ἀκολούθως ἀνηγέρθη τὸ ὑπὸ τοῦ ἰσχυροῦ τοίχου Ρ ἀντιπροσωπευόμενον μέγα κτήριο.

δ) Εἰς τὴν ἀνατολικὴν πεζούλαν συνεχίσθη ἡ ἔρευνα εἰς τὸν κεντρικὸν χώρον, ὅπου συμπλέκονται ΠΜ, ΜΜ καὶ ΥΜ κατάλοιπα. Ἐρευνήθη τὸ δυτικὸν τμήμα τοῦ χώρου, ὅπου, εὐθύς ὑπὸ τὸ ἐπιφανειακόν, εὐρέθησαν ἀδιατάρακτοι ἀρχαιολογικαὶ ἐπιχώσεις μικροῦ βάθους καὶ ἀρχιτεκτονικὰ κατάλοιπα διαφόρων περιόδων. Τὸ πρὸς Δ. τῶν χώρων Γ3 - Γ2 λιθόστρωτον καὶ τὰ πρὸς αὐτὸ συναπτόμενα τοιχάρια εἶναι ΠΜ, μᾶλλον τμήματα ἀνόδου πρὸς τὸ κέντρον τοῦ ΠΜ ΠΒ οἰκισμοῦ ἐκ τῆς περιοχῆς τῆς πλακοστρώτου βαθμιδωτῆς αὐλῆς 44. Τὰ κατὰ τὸν χώρον Γ8 διατηρηθέντα λείψανα πλακοστρώτων ἀνήκουν εἰς δύο τοῦλάχιστον περιόδους καὶ τὰ μὲν ἐπὶ τοῦ βράχου θεμελιωμένα εἶναι ΠΜ, ἐνῶ τὰ νεώτερα συνδέονται πρὸς τὴν ΜΜ ΙΑ Οἰκίαν Γ. Τῆς οἰκίας ταύτης ἠρευνήθη καὶ μακρὸν τμήμα ἀδιαταράκτου ἐπιχώσεως, μᾶλλον στρῶμα θεμελιώσεως, τὸ ὅποιον ἀπέδωσε καὶ δύο καλὰ κύπελλα, ἐν τοῦ τυπικοῦ ΠΜ ΙΙΙ λευκοῦ ρυθμοῦ καὶ ἕτερον τοῦ ΜΜ ΙΑ ρυθμοῦ πάλιν μὲ λευκὴν διακόσμησιν (εἰκ. 101). Ἡ εὕρεσις τῶν δύο τούτων κυπέλλων εἰς τὸν αὐτὸν χώρον ἀποτελεῖ σημαντικὸν στοιχεῖον διὰ τὴν προώθησιν τῶν σχετικῶν πρὸς τὸν λευκὸν ρυθμὸν προβλημάτων.

27. Συνεχίσθη ἡ ἀνασκαφὴ τῆς Ἑταιρείας εἰς τὸ ἱερὸν κορυφῆς τοῦ ὄρους **Γιούχτα** διὰ τῆς ἐπιμελητρίας Ἀρχαιοτήτων κ. Ἀλεξάνδρου Καρέτσου. Τὰ σπουδαιότερα συμπεράσματα τῆς τελευταίας ἀνασκαφικῆς ἐργασίας ἦσαν τὰ ἑξῆς:

1) Διεπιστώθη ἡ πρὸς Β. ἐπέκτασις τῆς πτέρυγος τῶν δωμα-

τίων τοῦ ἱεροῦ. Εἰδικώτερον ἀπεκαλύφθη ἡ βόρειος ἐπέκτασις τοῦ δυτικοῦ τοίχου τοῦ δωματίου V, ὡς καὶ ἐγκάρσιος τοῖχος, πλ. 1.20 μ. Εἰς τὴν ἐπαφὴν μὲ τὸν τελευταῖον αὐτὸν τοῖχον εὐρέθη πώρινον ἀρχιτεκτονικὸν μέλος εἰς δύο τεμάχια. Εἰς τὸν αὐτὸν τομέα εὐρέθη τμήμα μιᾶς δευτέρας καλῶς εἰργασμένης βάσεως ἐκ λευκοῦ κρητικοῦ μαρμάρου. Ἦλθον ἀκόμη εἰς φῶς διάφορα πῆλινα ἀφιερώματα, εἰδώλια ἀνθρώπων, ζώων, πηλίνη ἀναθηματικὴ σφύρα σωζ. μήκ. 5.8 ἐκ., ἀναθηματικὴ τράπεζα προσφορῶν, ἐγχρωμα κονιάματα, φυλλίδια χρυσοῦ, δεκάδες κωνικά κύπελλα, ἄωτα προχοῖδια κ.ἄ. Ἡ ἐπίχωσις ἣ ὁποία ἀφηρέθη, ἐκτάσεως 3×4 μ., καὶ πάχους 50 ἐκ., ἦτο πυκνοτάτη εἰς κεραμεικὴν τῆς πρῶμου νεοανακτορικῆς περιόδου.

2) Ἀνατολικῶς καὶ εἰς ἐπαφὴν μετὰ τῆς πτέρυγος τῶν δωματίων τοῦ ἱεροῦ ἦλθεν εἰς φῶς νέον ἀνδρῶν. Εἰς τὴν νοτιᾶν πλευρὰν τοῦ ἀνδρῶν αὐτοῦ ἠρευνήθη μικρὸν τμήμα τοῦ παλαιοανακτορικοῦ ἀποθέτου. Εἰς στρῶμα καθαρᾶς τέφρας εὐρέθη χαλκοῦν εἶδῶλιον λάτρευσις εἰς πολὺ καλὴν κατάστασιν (εἰκ. 102). Ἔχει τὴν χαρακτηριστικὴν θρησκευτικὴν στάσιν τῶν Μινωιτῶν, καὶ φέρει ἡμικυκλικὸν περίζωμα. Εἰς τὸν αὐτὸν ἀποθέτην εὐρέθη λίθινος ἀναθηματικὸς κέρνος τοῦ τύπου τῶν τάφων τῆς Μεσαρᾶς, μήκους 4.8 ἐκ., πλάτους 2 ἐκ. (εἰκ. 103). Ἦλθον ἀκόμη εἰς φῶς ἀκέραια εἰδώλια πτηνῶν, ζώδια, διάφορα μικροαφιερώματα κ.ἄ.

3) Διεπιστώθη ἐπίσης ὅτι εἰς τὰ βόρεια καὶ βορειοδυτικὰ τῶν ἀνδρῶν I - II ἔχουν διασωθῆ θεμέλια κτίσματος, ἔτι δὲ βορειότερον τοῦ τελευταίου ἀνδρῶν, σύντομος δοκιμαστικὴ ἔρευνα ἔδειξεν ὅτι ἐνδεχομένως νὰ ἦτο ἀνδρωτὴ ἢ διαμόρφωσις καὶ τοῦ βορείου, ὑπαιθρίου τμήματος τοῦ ἱεροῦ.

4) Ἐπραγματοποιήθη καθαρισμὸς τῆς βορείου εἰσόδου τοῦ κυκλωπέου τείχους, τὸ ὁποῖον περιβάλλει τὸ Ἱερὸν καὶ τὴν «Ψῆλὴ Κορφὴ» τοῦ Γιούχτα. Ἡ εἴσοδος αὕτη θεωρεῖται καὶ ἡ κυρία τοῦ τείχους. Ἡ συλλογὴ ἐλαχίστων ὀστράκων, ὅχι χαρακτηριστικῶν, ἀπὸ τὸν χώρον τῆς εἰσόδου δὲν ἐπιτρέπει τὴν χρονολόγησιν τοῦ μο-

ναδικού τούτου διά τήν Κρήτην τείχους, τὸ ὁποῖον μόνον δι' ὄχυρωματικούς λόγους πρέπει νὰ εἶχε κτισθῆ.

Τέλος, κατὰ τήν διάρκειαν συντόμων στερεωτικῶν ἐργασιῶν εἰς τὸ ἱερόν, ἀπετοιχίσθη πωρίνη τράπεζα προσφορῶν τύπου κέρνου, μὲ δύο βαθεΐας κοιλότητας.

28. Εἰς Ἀρχάνας συνεχίσθη καὶ τὸ 1980 ὑπὸ τοῦ Διευθυντοῦ τοῦ Μουσείου Ἡρακλείου κ. Ἰωάν. Σακελλαράκη καὶ τῆς Δρος κ. Ἐφης Σακελλαράκη ἡ ἀνασκαφὴ τῆς Ἑταιρείας τόσον εἰς τὸ μινωικὸν νεκροταφεῖον εἰς Φουρνί, ὅσον καὶ εἰς τὸ ἀνακτορικὸν κτήριον ἐντὸς τοῦ χωρίου, εἰς τὴν θέσιν **Τουρκογειτονιά**.

Εἰς Φουρνί ἡ ἀνασκαφὴ περιωρίσθη εἰς τρεῖς χώρους, εἰς τὰ δωμάτια 2 καὶ 3 τοῦ ταφικοῦ κτηρίου 16, εἰς τὸν χώρον ΝΔ. τοῦ θολωτοῦ τάφου Γ καὶ εἰς τὸν θολωτὸν τάφον Γ. Ὡλοκληρώθη ἡ ἔρευνα τοῦ ταφικοῦ κτηρίου 16, τοῦ ὁποῦ ἀπεκαλύφθησαν δύο ἀκόμη δωμάτια. Εἰς τὸ δωμάτιον 2 εὑρέθησαν 6 σαρκοφάγοι καὶ 18 ταφαὶ ἐν συνόλῳ. Τὰ εὐρήματα ἦσαν τὰ συνήθη, λεπίδες ὄψιανου, ψῆφοι ἐκ σαρδίου, προχοῖσκη, χαλκοῦν ἐνώτιον, χαλκοῦς κοπεύς, λίθινον ἀγγεῖον, περίαπτον καὶ τέσσαρες σφραγιῖδες. Εἰς τὸ δωμάτιον 3 ἐγένοντο 23 ταφαί, αἱ περισσότεραι εἰς 4 πίθους καὶ εἰς 3 σαρκοφάγους. Μετὰ τῶν ταφῶν αὐτῶν εὑρέθησαν, μεταξὺ ἄλλων, 5 ἀγγεῖα, 3 σημαντικαὶ σφραγιῖδες καὶ 3 περίαπτα.

Εἰς Φουρνί ἐξετάθη ἐπίσης ἡ ἀνασκαφὴ πρὸς Β. εἰς τὸν χώρον ὅπου τὸ 1978 καὶ τὸ 1979 εἶχον εὑρεθῆ ἑκατοντάδες λεπίδων ὄψιανου καὶ εὐάριθμα μαρμάρινα κυκλαδικὰ εἰδῶλια, ΝΔ. τοῦ τάφου Γ. Τὸ 1980 ἦλθον εἰς φῶς ἡ κεφαλὴ καὶ ὁ λαιμὸς τοῦ μεγαλύτερου μαρμαρίνου κυκλαδικοῦ εἰδωλίου τὸ ὁποῖον εὑρέθη ποτὲ εἰς Κρήτην καὶ λεπίδες ὄψιανου.

Τέλος, εἰς Φουρνί καὶ πάλιν, καὶ κατὰ τήν διάρκειαν ἐργασιῶν συντηρήσεως τοῦ θολωτοῦ τάφου Γ ἦλθον εἰς φῶς δύο ἀκέραια μαρμάρινα κυκλαδικὰ εἰδῶλια (εἰκ. 104), τὰ ὁποῖα εὑρίσκοντο εἰς τὸ κατώτερον τμήμα τῶν τοιχωμάτων τῆς θόλου καὶ τὰ ὁποῖα ἀπο-

δεικνύουν τὴν σχέσιν τῶν προανακτορικῶν Ἀρχανῶν μετὰ τὰς Κυκλάδας.

Εἰς Τουρκογειτονιᾶν Ἀρχανῶν ἀνεσκάφη ὁ χώρος ὅπου τὸ 1979 εἶχε πραγματοποιηθῆ συστηματικὴ στρωματογραφικὴ ἔρευνα, εἰς τὸ ΝΔ. τμήμα τοῦ μεγάλου οἰκοδομικοῦ συγκροτήματος, τὸ ὁποῖον ἀπεκαλύφθη τὸ 1965. Κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἐφετινῆς ἀνασκαφῆς ἀπεκαλύφθησαν μεγάλοι τοῖχοι, οἱ ὁποῖοι ἀποτελοῦν τὴν πρὸς Δ. συνέχειαν τοῦ ἀνεσκαμμένου τμήματος τοῦ ἀνακτορικοῦ κτηρίου, καθὼς καὶ εἰς λίθινος ἀγωγὸς ὕδατος. Εἰς ἓν δωμάτιον εὐρέθη ἡ λιθίνη βᾶσις διπλοῦ πελέκεως καὶ εἰς ἕτερον πλῆθος ἀμφορέων. Πλουσία καὶ ἐνδιαφέρουσα ἦτο ἡ κεραμεικὴ ἐνὸς τμήματος τὸ ὁποῖον χρονολογεῖται εἰς τοὺς ΥΜ ΙΒ χρόνους (εἰκ. 106). Μέγας ἦτο καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν πηλίνων ἀγνύθων, αἱ ὁποῖαι εὐρέθησαν διεσπαρμέναι εἰς ὅλον τὸν χώρον τῆς ἀνασκαφῆς. Εὐρέθησαν ἀκόμη 2 περιάπτα, πολλὰ κονιάματα με ἐρυθρόν, λευκὸν καὶ γαλάζιον χρῶμα, τεμάχια λιθίνων ἀγγείων, τριπτῆρες καὶ τριβεῖα, τεμάχια λεπίδων ὄψιανου, τεμάχια χαλκοῦ, μολύβδινον ἐνώτιον, μικρὸν ἔλασμα χρυσοῦ, ἀργυροῦν ἔλασμα, καθὼς καὶ 3 σφραγίδες καὶ μία πηλίνη κωνικὴ μήτρα με παράστασιν 2 γυναικῶν ἐντὸς κύκλου καὶ 4 ζώων.

Τὸ σημαντικώτερον ὅμως εὔρημα ὑπῆρξε ἡ ἐξ ἐλεφαντοστοῦ κεφαλή νέου ἀνθρώπου (εἰκ. 105) μοναδικὴ εἰς ἀπόδοσιν ἀτομικῶν χαρακτηριστικῶν, ἀντίστοιχος τῶν ἐλεφαντουργημάτων τῶν χρόνων τῆς ἀκμῆς τῶν μεγάλων αὐτοκρατορικῶν κέντρων, ἡ ὁποία καὶ ἀποδεικνύει τὴν σημασίαν τοῦ ἀνακτορικοῦ κέντρου τῶν Ἀρχανῶν.

29. Συνεχίσθη διὰ τοῦ ἐφόρου Ἀρχαιοτήτων κ. Ἰωάν. Τζεδάκι ἡ ἀνασκαφὴ τῆς Ἑταιρείας εἰς **Καστέλλι Χανίων** καὶ συγκεκριμένως εἰς τὸ οἰκόπεδον Μαθιουδάκη.

Ἦνοιχθη μία νέα τάφος, ἡ 7, διαστάσεων 5×2 μ. μετὰ προσανατολισμὸν Α. πρὸς Δ., δι' αὐτῆς δὲ ἀπεκαλύφθη ἡ συνέχεια τοῦ τοίχου ν τῆς τάφρου 5, ὡς καὶ τμήμα καλοδιατηρημένου πατώματος

ἐκ πηλοχώματος, τὸ ὁποῖον ἀντιστοιχεῖ εἰς τὸν τοῖχον ν. Τὰ ἀνωτέρω λείψανα ἀνήκουν εἰς δωμάτιον τῆς ΥΜ ΙΙΒ περιόδου, τὸ ὁποῖον κατεστράφη ἐκ πυρκαϊᾶς (εἰκ. 107). Ἐντὸς τοῦ χώρου τοῦ δωματίου εὑρέθησαν εἰς τεμάχια εἰς μεγάλος καὶ εἰς μικρὸς ψευδόστομος ἀμφορεῦς, εἰς ἀσκός, καθὼς καὶ τμημα πίθου, ἐνῶ εὑρέθη ἀκεραία τριφυλλόσχημος πρόχους. Τὸ Α. τμημα τοῦ δωματίου ἔχει καταστραφῆ ὑπὸ μεγάλου λάκκου τῶν ἱστορικῶν χρόνων, ἐνῶ τὸ βόρειον ἄκρον του προχωρεῖ ἐκτὸς τῆς τάφρου.

Ὁ τοῖχος ν, ὁ ὁποῖος σώζεται μέχρις ὕψους 1 μ. περίπου, ἴσως εἶναι ἐξωτερικὸς τῆς οἰκίας, διότι πέραν αὐτῆς πρὸς τὰ δυτικὰ δὲν εὑρέθησαν σύγχρονα μὲ αὐτὸν οἰκοδομικὰ ἴχνη.

Ἐκτὸς τῆς τάφρου 7 ἠνοίχθησαν καὶ διαχωριστικοὶ διάδρομοι μεταξύ τῶν τάφρων 1, 2, 4 καὶ 6. Οὕτω ἀπεκαλύφθη εἰς ὅλην του τὴν ἑκτασιν τὸ δωμάτιον Α, μὲ τὸ ἐκ κονιάματος πάτωμα καὶ ἐξηκριβώθη ὅτι ᾠκοδομήθη εἰς τὴν ΜΜ ΙΙΙ περίοδον, εἶχε δὲ μακρόχρονον χρῆσιν μὲ ὠρισμένας μετασκευάς.

Εἰς τὸ οἰκόπεδον Στυλιανουδάκη ἐξ ἄλλου, 60 μ. δυτικῶς τοῦ οἰκοπέδου Μαθιουδάκη, ἀνοιγεῖσα τάφος ἀπεκάλυψεν οἰκοδομικὰ λείψανα τῆς ΥΜ Ι καὶ ΜΜ ΙΙΙ περιόδου. Ἡ ἔρευνα εἰς τὸ οἰκόπεδον αὐτὸ θὰ συνεχισθῆ συστηματικὰ τὸ 1981.

Τοιοῦτον, Κυρίαὶ καὶ Κύριοι, ὑπῆρξε τὸ ἐφετινὸν ἀνασκαφικὸν ἔργον τῆς Ἑταιρείας, διὰ τὸ ὁποῖον ἐδαπανήθη τὸ ὀλικὸν ποσὸν τῶν 7.280.000 δραχμῶν. Εἶναι δίκαιον καὶ ἐπιβάλλεται νὰ ἐκφραστοῦν ἐκ μέρους τῆς Ἑταιρείας καὶ ἀπὸ τοῦ βήματος τούτου ἐγκάρδια συγχαρητήρια καὶ εὐχαριστίαι πρὸς τοὺς ἀνασκαφεῖς καὶ τὸ προσωπικόν των, οἱ ὅποιοι διὰ τοῦ μόχθου καὶ τῆς πείρας των ἐπλούτισαν τὸ ἔργον τῆς Ἑταιρείας καὶ τῆς Ἐπιστήμης.

ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΑΤΑ ΚΑΙ ΜΟΡΦΩΤΙΚΗ ΔΡΑΣΙΣ

Πλὴν τοῦ ἀνασκαφικοῦ καὶ εἰς ἄλλους ἐπιστημονικοὺς τομεῖς ἡ ἐφετινὴ συμβολὴ τῆς Ἑταιρείας ὑπῆρξεν ἀξιοσημεῖωτος.

Οὕτω, διὰ τοῦ Γραφείου Δημοσιευμάτων ἐξεδόθησαν :

Περιοδικὰ δημοσιεύματα

α) Ἐξετυπώθη καὶ ἐκυκλοφορήθη τὸ τεῦχος τοῦ Ἔργου 1979.

β) Ἐπερατώθη ἡ ἐκτύπωσις καὶ ἐκυκλοφορήθη τὸ Α' τεῦχος τῶν Πρακτικῶν τοῦ 1977.

γ) Ἐπερατώθη ἡ στοιχειοθεσία, ἐξετυπώθη καὶ ἐκυκλοφορήθη τὸ Β' τεῦχος τῶν Πρακτικῶν τοῦ 1977.

δ) Ἐξετυπώθησαν καὶ ἐκυκλοφόρησαν τὰ Πρακτικά τοῦ 1978.

ε) Ἐπερατώθη ἡ ἐκτύπωσις καὶ ἐκυκλοφορήθη ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἐφημερὶς 1978.

Βιβλιοθήκη τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας

α) Ἦρχισεν ἡ στοιχειοθεσία τοῦ Β' τόμου τῶν Πρακτικῶν τοῦ ΙΕ' Διεθνοῦς Συνεδρίου Βυζαντινῶν Σπουδῶν.

β) Ἐξετυπώθη καὶ ἐκυκλοφορήθη ἡ ὑπ' ἀριθ. 95 ἐναίσιμος διατριβὴ τῆς Λ. Μπούρα, «Ὁ γλυπτὸς διάκοσμος τοῦ ναοῦ τῆς Παναγίας στὸ Μοναστήρι τοῦ Ὁσίου Λουκά».

γ) Ἐπερατώθη ἡ στοιχειοθεσία τοῦ ὑπ' ἀρ. 96 βιβλίου τοῦ ἀρχιτέκτονος Ἀρ. Πασαδαίου, «Ἡ Πόλις τοῦ Βοσπόρου. Σύντομος συστηματικὸς ὁδηγός».

Δι' ἅπαντα τὰ ἀνωτέρω δημοσιεύματα ἐδαπάνησεν ἡ Ἑταιρεία δρχ. 2.310.272.

Συνεχίσθη, ὑπὸ τὴν ἄμεσον ἐποπτεῖαν τοῦ Ἀντιπροέδρου κ. Ἰ. Τραυλοῦ ἢ προετοιμασία τῆς ἐκτυπώσεως τοῦ Λεξικοῦ τῶν Ἀρχαίων Ἀρχιτεκτονικῶν Ὁρῶν τοῦ Ἀν. Κ. Ὀρλάνδου, ὑπὸ τὴν ἐποπτεῖαν δὲ τῆς ἐταίρου βυζαντινολόγου κ. Μαρίας Θεοχάρη ἢ περαιτέρω σύνταξις τῆς Βιβλιογραφίας τῶν Μονῶν τῆς Ἑλλάδος.

Παραλλήλως μετέχει ἐνεργῶς ἡ Ἐταιρεία εἰς τὴν παρασκευαζομένην ἔκδοσιν τοῦ Εἰκονογραφικοῦ Λεξικοῦ τῆς Κλασσικῆς Μυθολογίας, μὲ διεθνῆ συνεργασίαν.

Κατὰ τὸ 1980 εἰσῆχθησαν εἰς τὴν Βιβλιοθήκην τῆς Ἐταιρείας τόμοι ἐν ὄλῳ 942, ἐξ ὧν 477 δι' ἀγορᾶς, 269 ἐξ ἀνταλλαγῆς καὶ 196 ἐκ δωρεᾶς. Ἰδιαιτεροὶ εὐχαριστίαι ὀφείλονται εἰς τοὺς δωρητάς.

Κατὰ τὸ 1980 ἐχρησιμοποίησαν τὴν Βιβλιοθήκην 6.000 ἀναγνώσται, ἀρκετοὶ τῶν ὁποίων ἦσαν φοιτηταὶ τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς, μέλη τῆς Ἐταιρείας καὶ ἀρχαιολόγοι τῆς Ὑπηρεσίας.

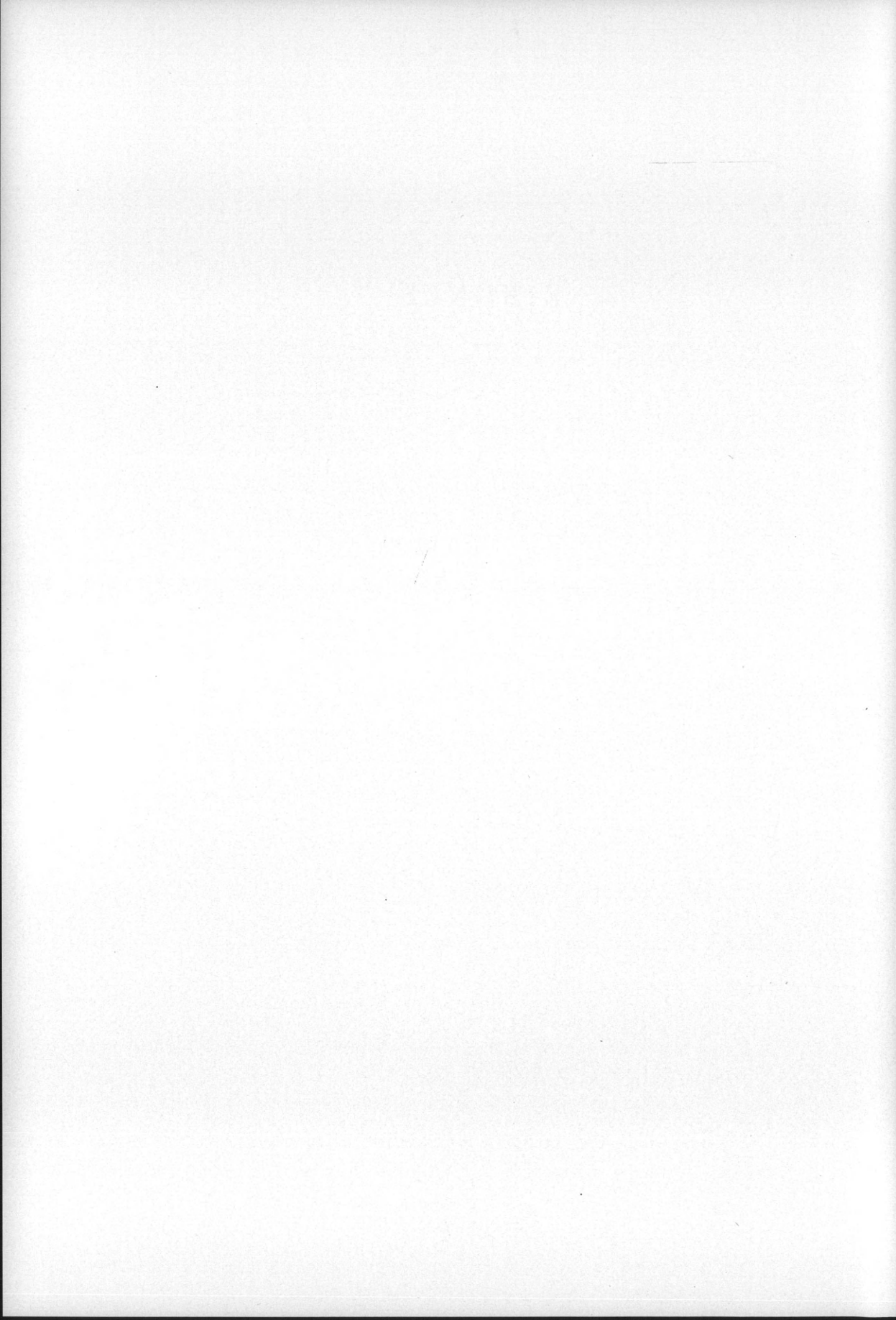
Ἡ Ἐταιρεία ἐνίσχυσε καὶ ἐφέτος τὰς βιβλιοθήκας τῶν κατὰ τόπους Ἐφορειῶν καὶ Μουσείων διὰ τῶν καλαισθητῶν βιβλιοδετημένων ἐκδόσεών της.

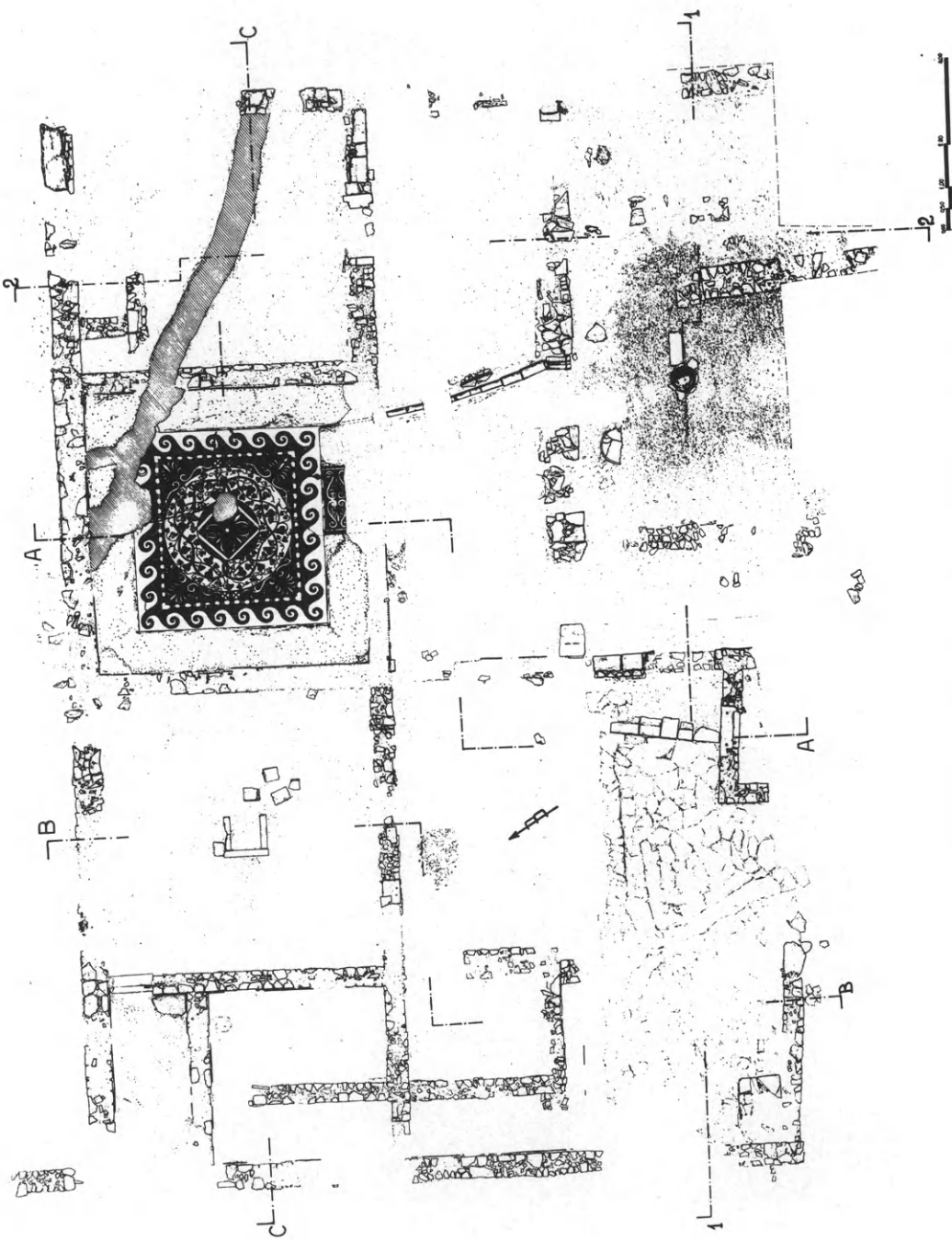
Τέλος ἡ Ἐταιρεία ἐφιλοξένησε καὶ ἐφέτος εἰς τὸν ξενῶνα της Ἕλληνας ἀρχαιολόγους, ἐφόρους καὶ νέους ἐπιμελητάς Ἀρχαιοτήτων, ἀλλοδαποὺς καθηγητάς καὶ ἐρευνητάς, προσφέρουσα τὴν πατροπαράδοτον ἑλληνικὴν φιλοξενίαν καὶ πᾶσαν ἐπιστημονικὴν διευκόλυνσιν εἰς παλαιοὺς καὶ νέους συναδέλφους.

Εἰς τοὺς ἐπιστημονικοὺς συνεργάτας μας, εἰς τὸ διοικητικὸν καὶ λοιπὸν προσωπικὸν ἡ Ἐταιρεία ἐκφράζει θερμὰς εὐχαριστίας διὰ τὴν πρόθυμον συνεργασίαν των, ἢ ὅποια συνέβαλε τὰ μέγιστα εἰς τὴν πρόοδον τῶν ἐργασιῶν της.

Ἡ σύντομος μολοντί μακρὰ αὕτη ἔκθεσις καταδεικνύει, Κυρίαὶ καὶ Κύριοι, τὴν λαμπρὰν πορείαν τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας καὶ κατὰ τὸ 1980.

EIKONES

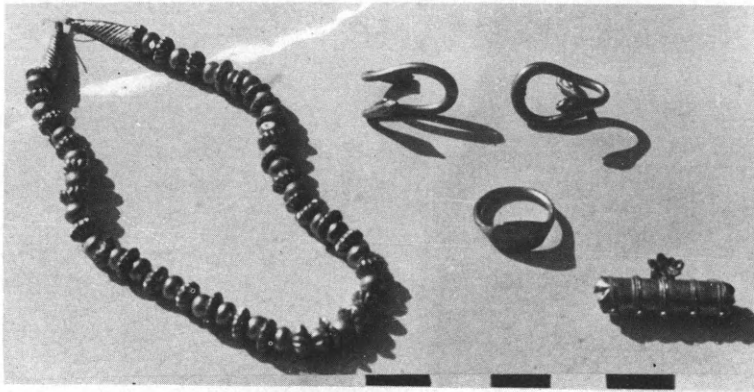
1. Μαρώνεια. Τὸ ἀποκαλυφθέν ἑλληνιστικὸν κτήριον. Κάτοπις.

2. Μαρόνεια. Ἡ λιθόστρωσις τοῦ Ν. τμήματος τοῦ κτηρίου.

3. Μεσημβρία. Τὰ ἀποκαλυφθέντα θεμέλια κτισμάτων.

4. Μεσημβρία. Εύρηματα εκ τῶν ταφικῶν πίθων.

5. Μεσημβρία. Εύρηματα εκ τῶν τάφων.

6. Μεσημβρία. Ἄργυρᾶ βραχιόλια.

7. Ἀρχ. Ἀμφίπολις. Κυκλικὸς πύργος-προμαχῶν.

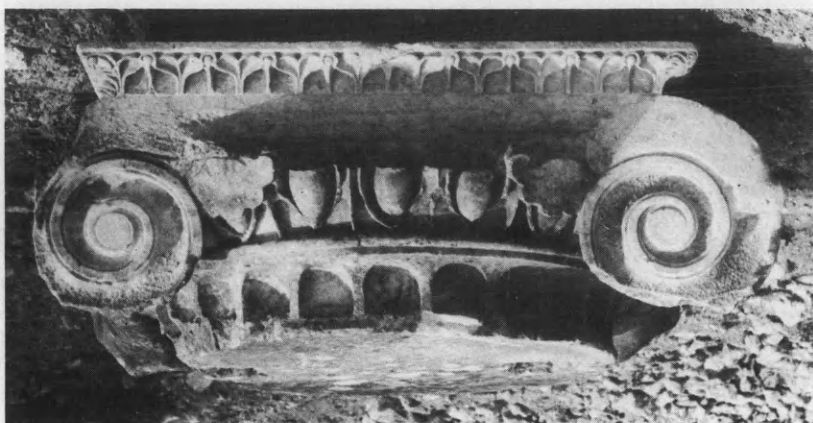
8. Ἀρχ. Ἀμφίπολις. Κάλυμμα ἐρυθρομόρφου λεκανίδος.

9. Ἄρχ. Ἀμφίπολις. Ὅστρακον ἐρυθρομόρφου ἀγγείου.

10. Ἄρχ. Ἀμφίπολις. Εἰδώλιον ἠθοποιοῦ-δούλου.

11. Ἄρχ. Ἀμφίπολις. Ἡμιτελὲς ἰωνικὸν κιονόκρανον.

12. Ἄρχ. Ἀμφίπολις. Τμήμα τείχους καὶ ἡμικυκλικὸς πύργος.

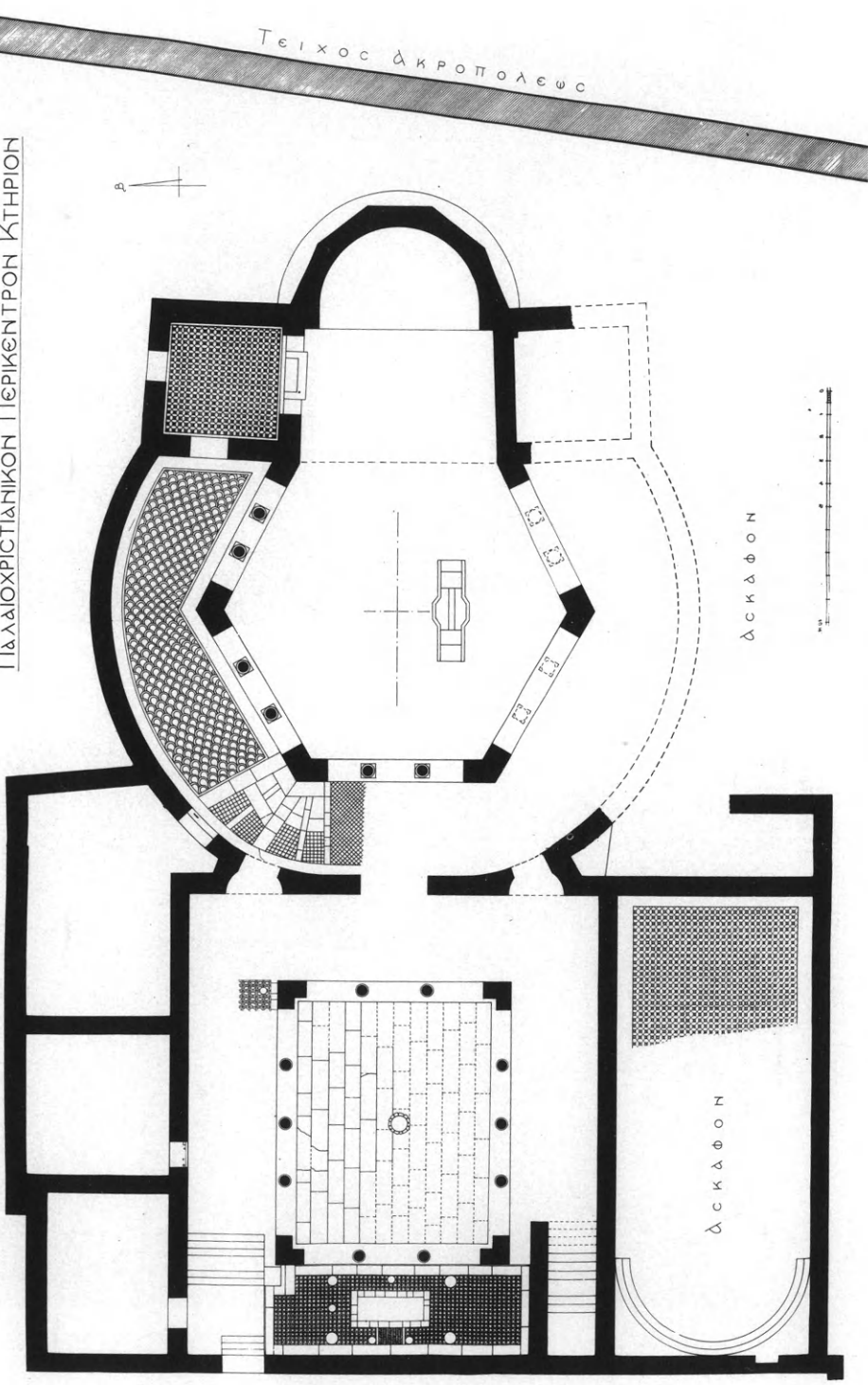

13. Ἄρχ. Ἀμφίπολις. Εἰδῶ-
λιον πτηνοῦ.

14. Ἄρχ. Ἀμφίπολις. Κε-
φαλὴ εἰδωλίου Ταναγραίας.

ΔΗΦΙΠΟΛΙΣ
ΠΑΛΑΙΟΧΡΗΣΤΙΑΝΙΚΟΝ ΠΕΡΙΚΕΝΤΡΟΝ ΚΤΗΡΙΟΝ

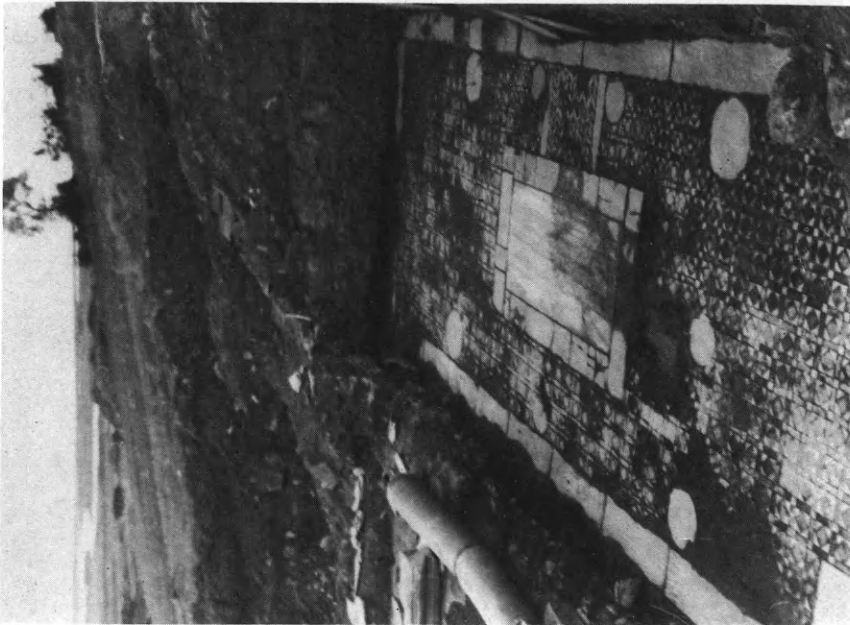
15. Χρ. Ἀμφίπολις. Κάτοπις τοῦ περικέντρου παλαιοχριστιανικοῦ κτίσματος.

16. Χρ. Ἀμφίπολις. Τὸ αἶθριον.

17. Χρ. Ἀμφίπολις. Οἱ εἰς τὰς γωνίας τῶν στυλοβατῶν τοῦ αἰθρίου πεσσοί.

18. Χρ. Ἀμφίπολις. Τὸ δάπεδον τῆς Ν. στοῶς τοῦ αἰθρίου.

19. Χρ. Ἀμφίπολις. Τὰ εἰς τὴν ΒΔ. γωνίαν τοῦ κτηρίου ἀποκαλυφθέντα δύο διαμερίσματα.

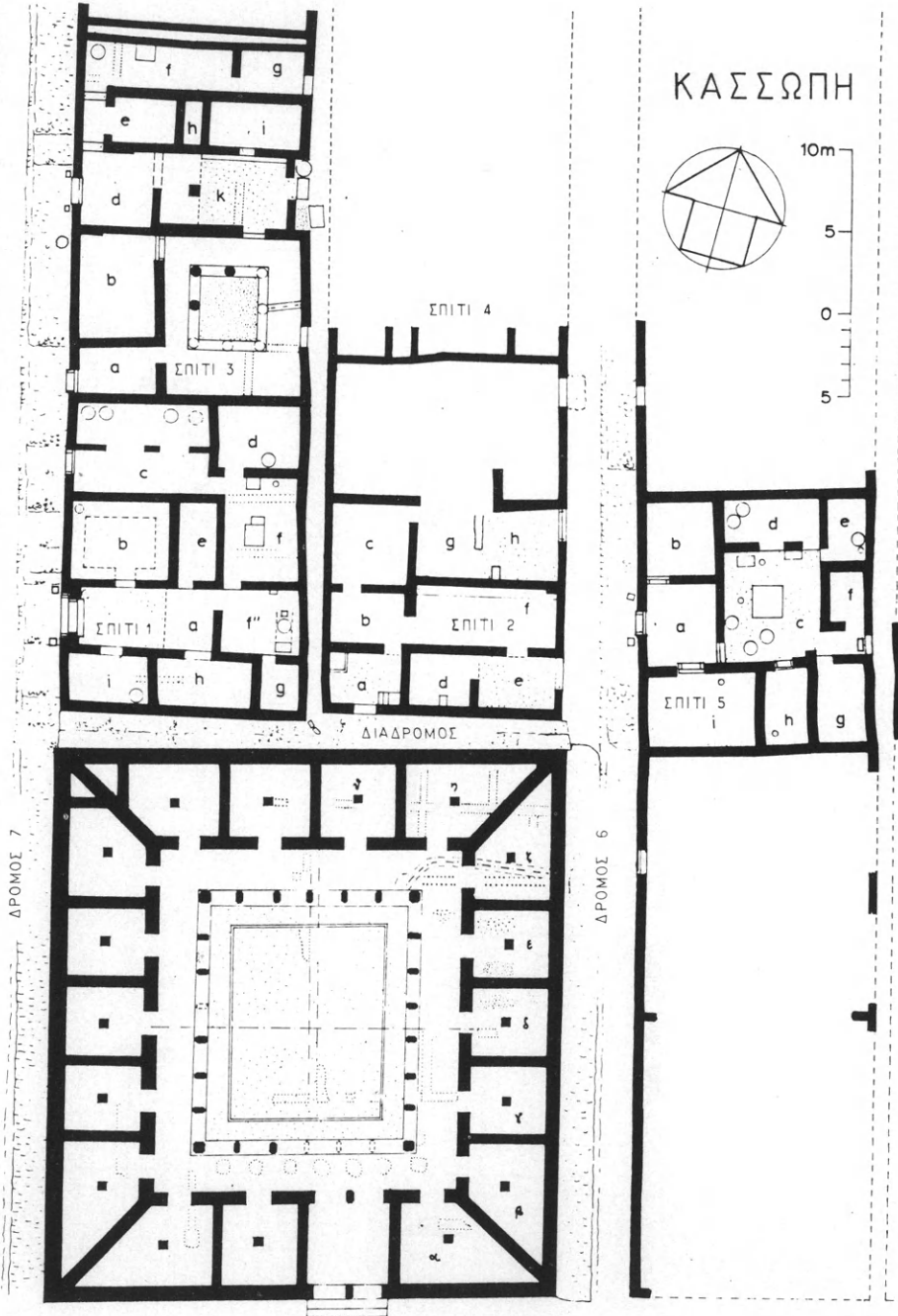
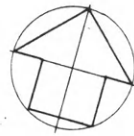

20. Χρ. Ἀμφίπολις. Κορινθιακὸν κιονόκρανον.

21. Κασσώπη. Τὸ λιθόστρωτον τοῦ δρόμου 6.

ΚΑΣΣΩΠΗ

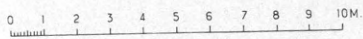
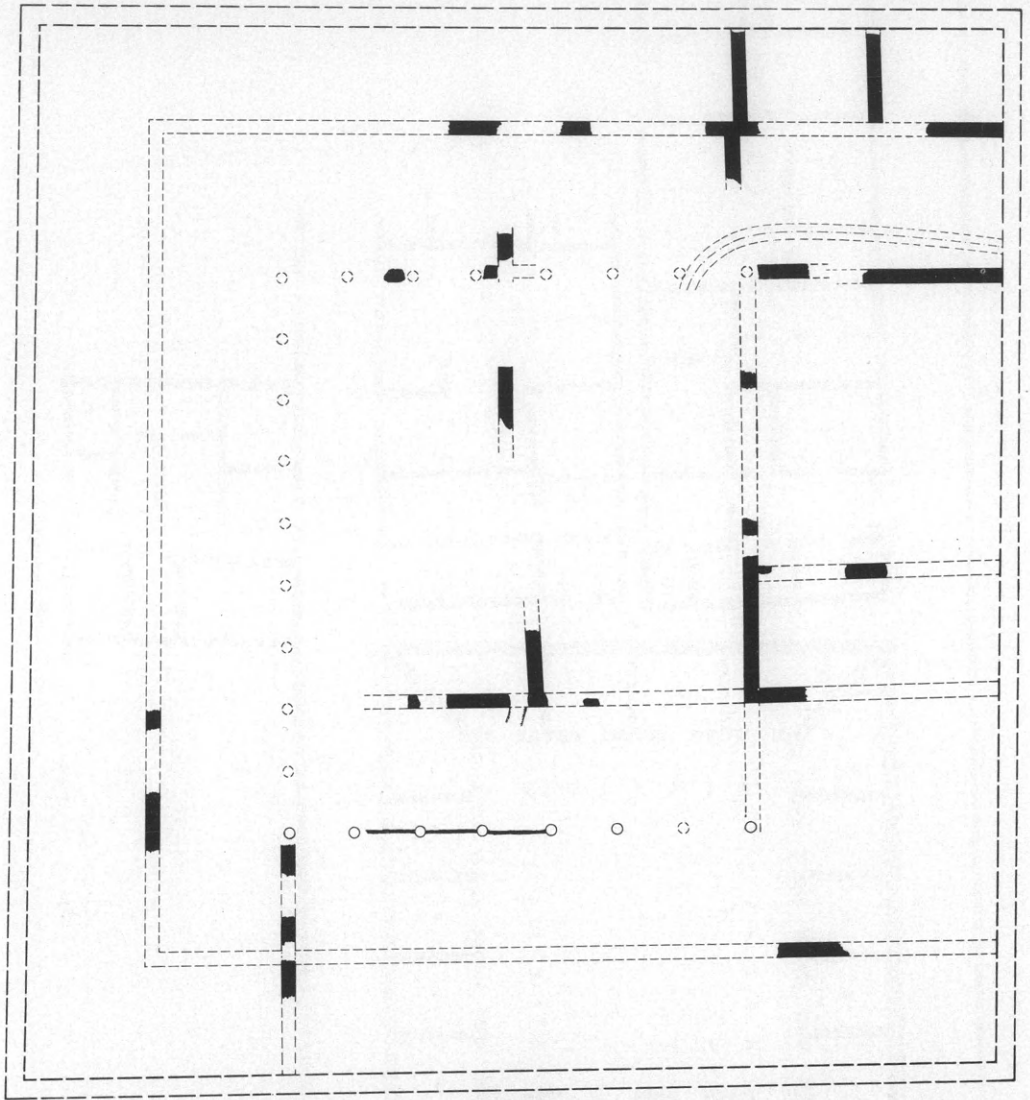

ΚΥΡΙΟΣ ΔΡΟΜΟΣ

22. Κασσώπη. Κάτοπις του χώρου της ανασκαφής.

ΚΑΣΣΩΠΗ - ΚΑΤΑΓΩΓΙΟΝ

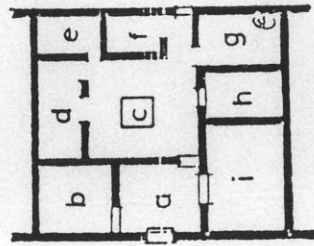
23. Κασώπη. Κάτοπις τῶν οἰκοδομικῶν λειψάνων ὑπὸ τὸ ἐλληνιστικὸν Καταγώγιον.

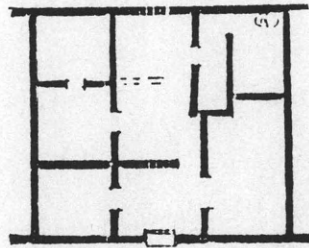
24. Κασσώπη. Αί λίθιναι βάσεις κίωνων τῆς Ν. στοᾶς τοῦ ἑλληνιστικοῦ Καταγωγίου.

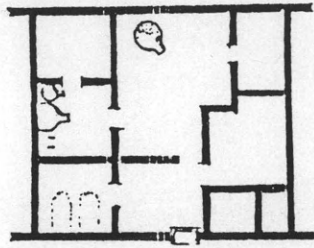
25. Κασσώπη. Ἡ οἰκία 5 ἀπὸ Ν.

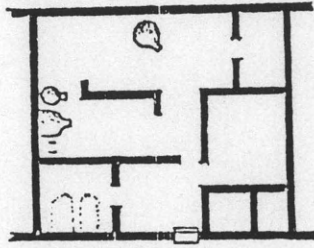
1 αί.

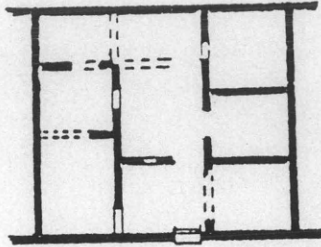
2/1 αί.

3/2 αί.

3 αί.

4 αί.

26. Κασσώπη. Αί μεταβολαί εις την οίκίαν 5 από του 4ου μέχρι του 1ου αί. π.Χ.

27. Έφύρα. Τμήμα του άνασκαφέντος τύμβου Β.

28. Έφύρα. Κιβωτιόσχημος τάφος.

29. Μύτικας. Τὸ δωμάτιον μετὰ τοὺς τάφους.

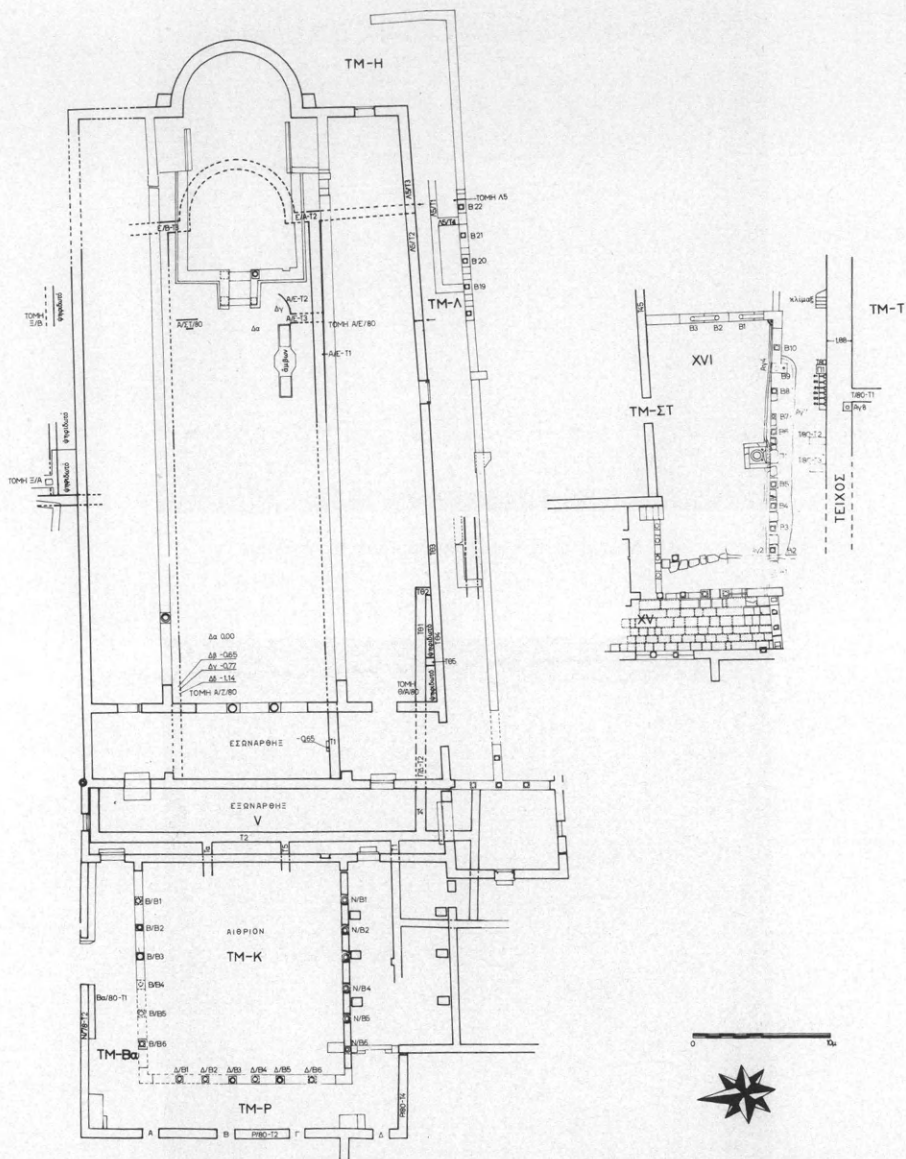
30. Μύτικας. Τὸ πρόπυλον τῆς βορείας πύλης τοῦ νάρθηκος.

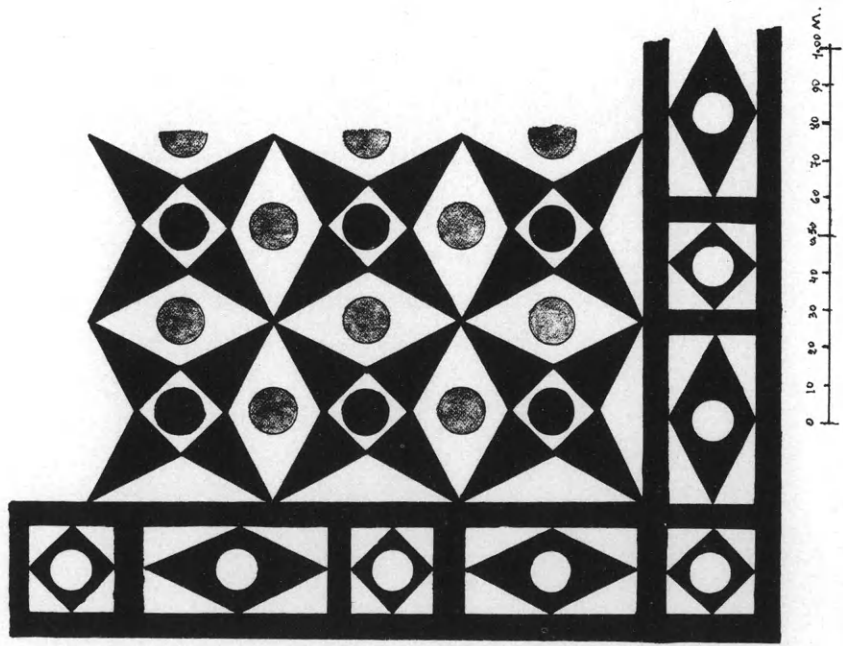
31. Μύτικας. Κολουροπυραμιδοειδές επίθημα.

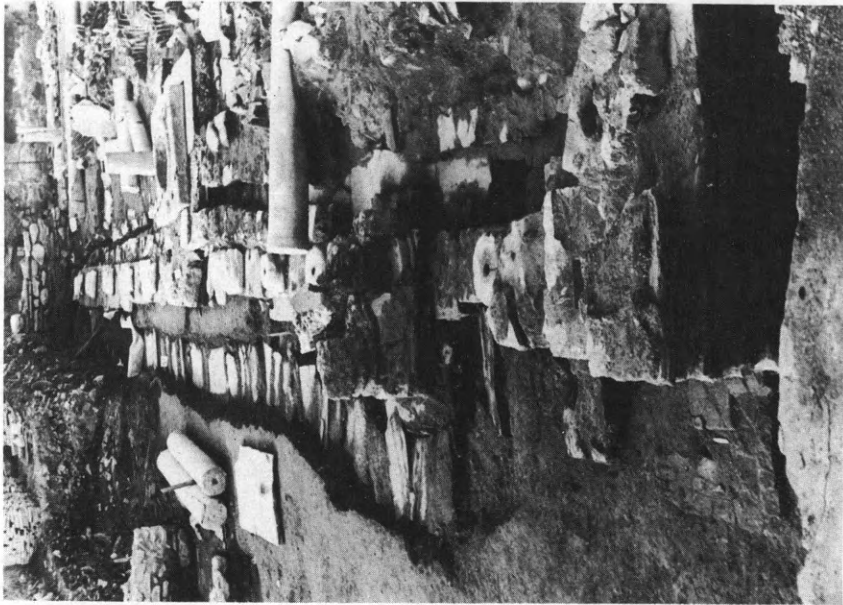
32. Μύτικας. Κολουροπυραμιδοειδές επίθημα.

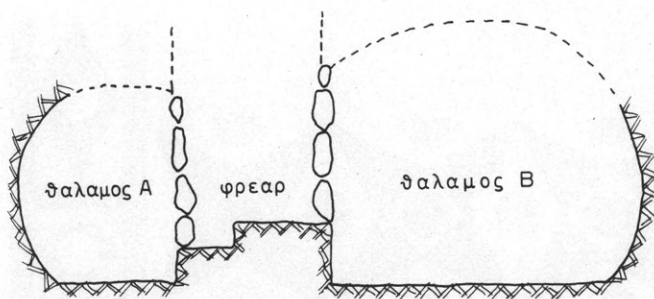
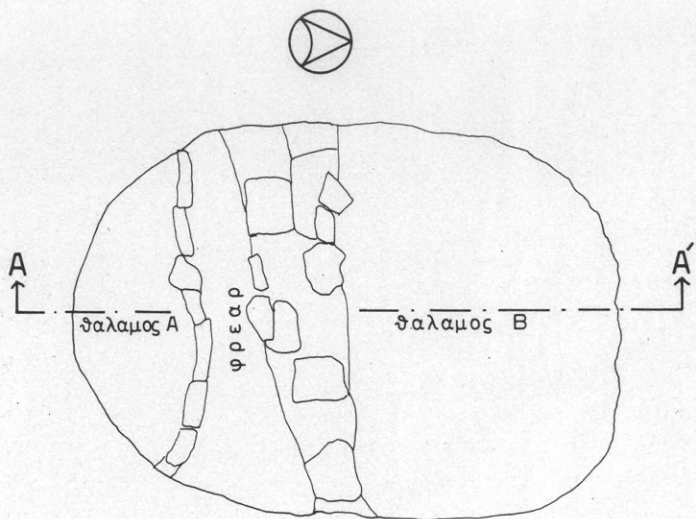
33. Φθιώτιδες Θήβαι. Βασιλική Ἀρχιερέως Πέτρου. Κάτοπις.

34. Φθιώτιδες Θήβαι. Σχεδιαστική αποτύπωση ψηφιδωτού δαπέδου.

35. Φθιώτιδες Θήβαι. Ο στυλοβάτης της Ν. τοξοστοιχίας του χώρου XVI.

ΤΟΜΗ Α-Α'

36. Τανάγρα. Τάφος φρεατοειδούς τύπου. Κάτοπις και τομή.

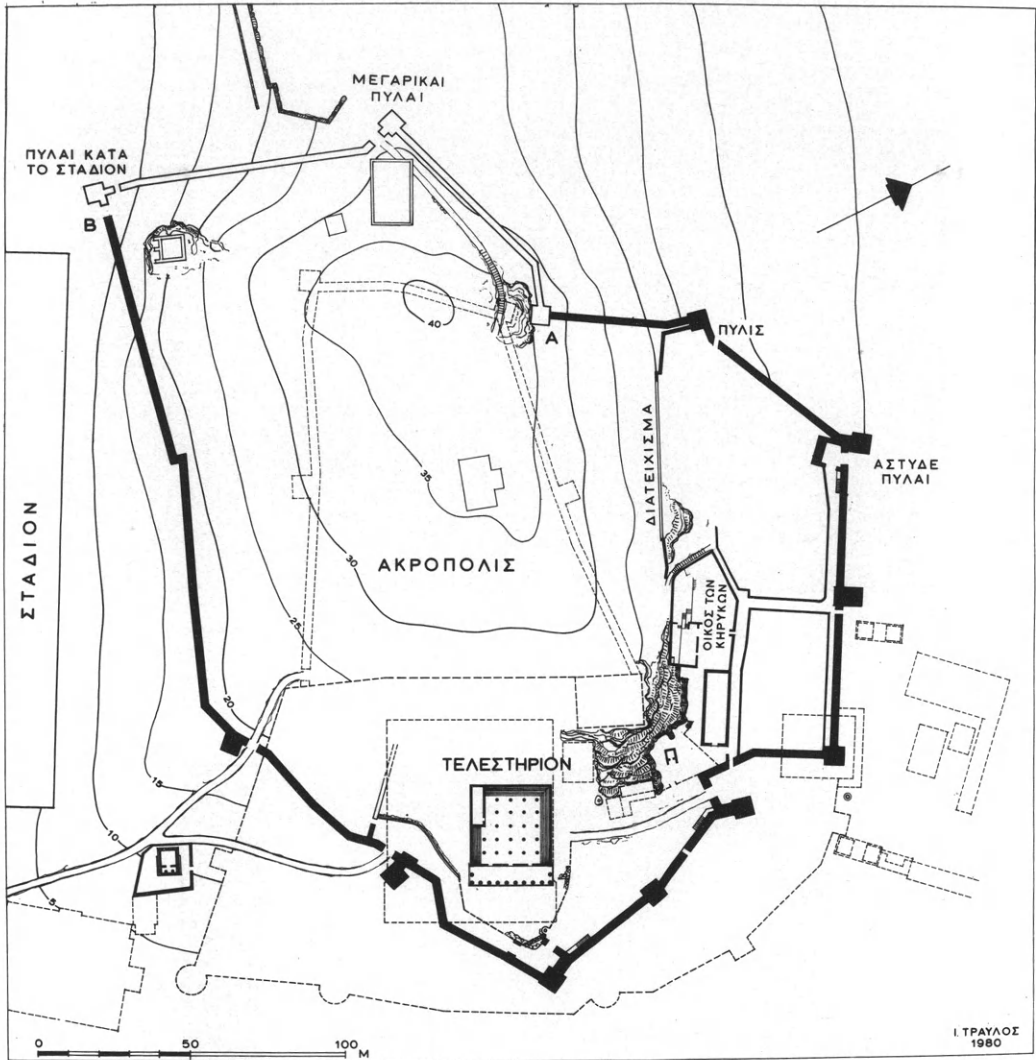
37. Τανάγρα. Ἀγγεῖα ἐκ τοῦ τάφου 119.

38. Έλευσίς. Ἄστυδε πύλαι. Δυτικὸν ἄκρον τοῦ περιβόλου.

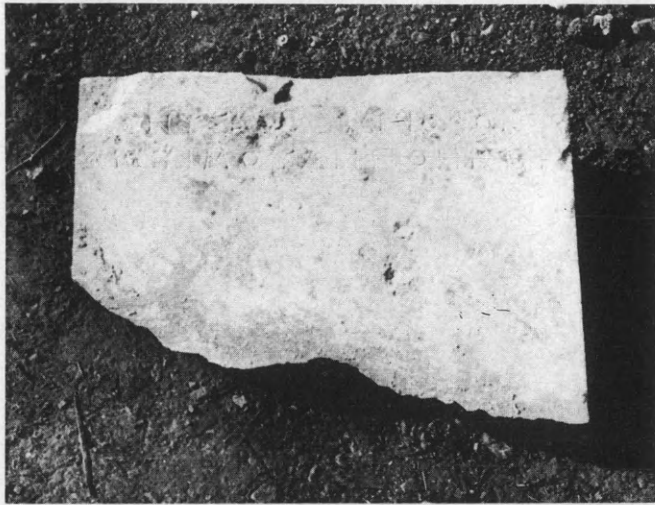
39. Έλευσίς. Αἱ λαξευμένα εἰς τὸν βράχον χαμηλαὶ βαθμίδες κατὰ μῆκος τῆς ὁδοῦ πρὸς τὴν περιοχὴν Μεγάρων.

40. Τοπογραφικόν σχέδιον τῆς Ἐλευσίνος κατὰ τοὺς πεισιστρατείους χρόνους.

41. Τράχωνες Ἀττικῆς. Ὁ μάρτυς εἰς τὸν χῶρον τῆς ὀρχήστρας καὶ τοῦ κοίλου τοῦ θεάτρου.

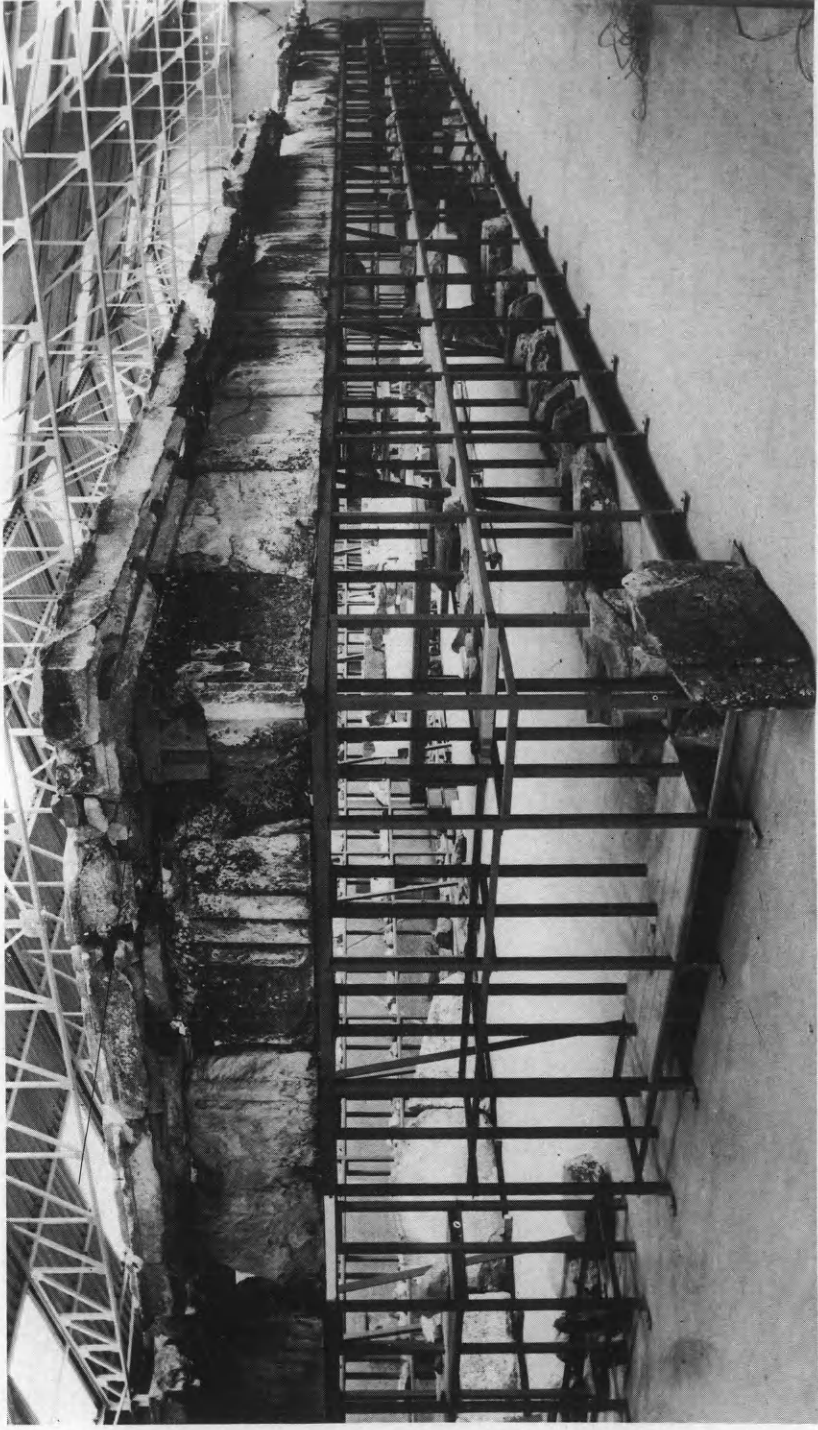
42. Τράχωνες Ἀττικῆς. Ἄνω τμήμα ἀναθηματικῆς ἐπιγραφῆς.

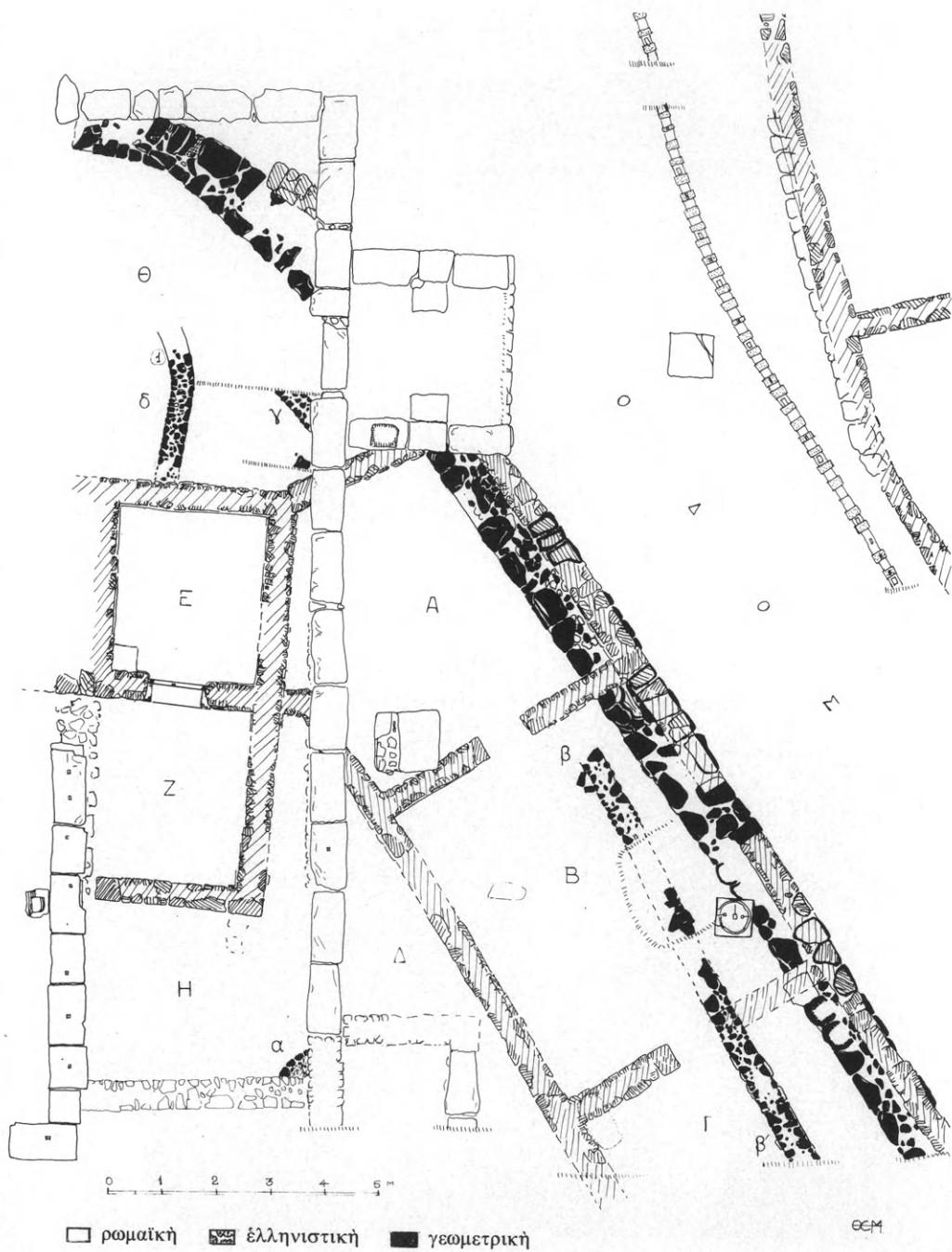
43. Ραμνοῦς. Τοῖχος τοῦ τέλους τοῦ 5ου αἰ. π.Χ.

44. Ραμνοῦς. Τμήμα τοῦ θριγκοῦ τοῦ ναοῦ τῆς Νεμέσεως.

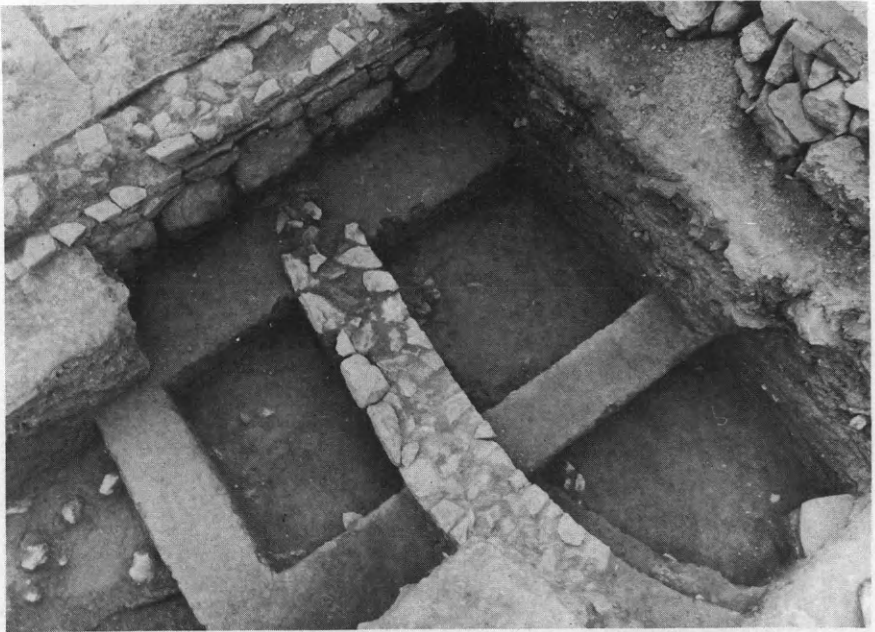
45. Ραμνός, "Απομνημόνευση" του ναού της Νεμέσεως.

46. Έρετρια. Ὁ δυτικὸς τομεὺς ἐντὸς τοῦ χώρου τοῦ «ρωμαϊκοῦ τεμένους». Κάτωγίς.

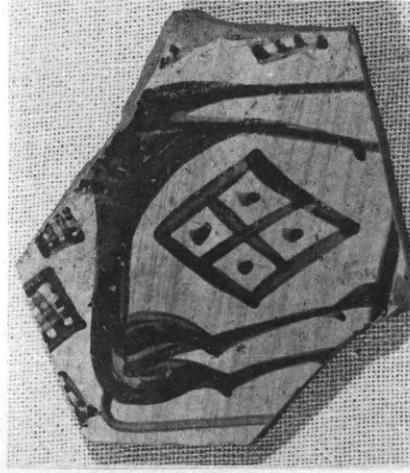
47. Έρέτρια. Τὰ ἀποκαλυφθέντα δωμάτια τοῦ ἐλληνιστικοῦ οἰκοδομήματος.

48. Έρέτρια. Καμπύλος τοῖχος ἀνιδιωτοῦ οἰκοδομήματος.

49. Έρέτρια. Το υπόγειον με την κλίμακα.

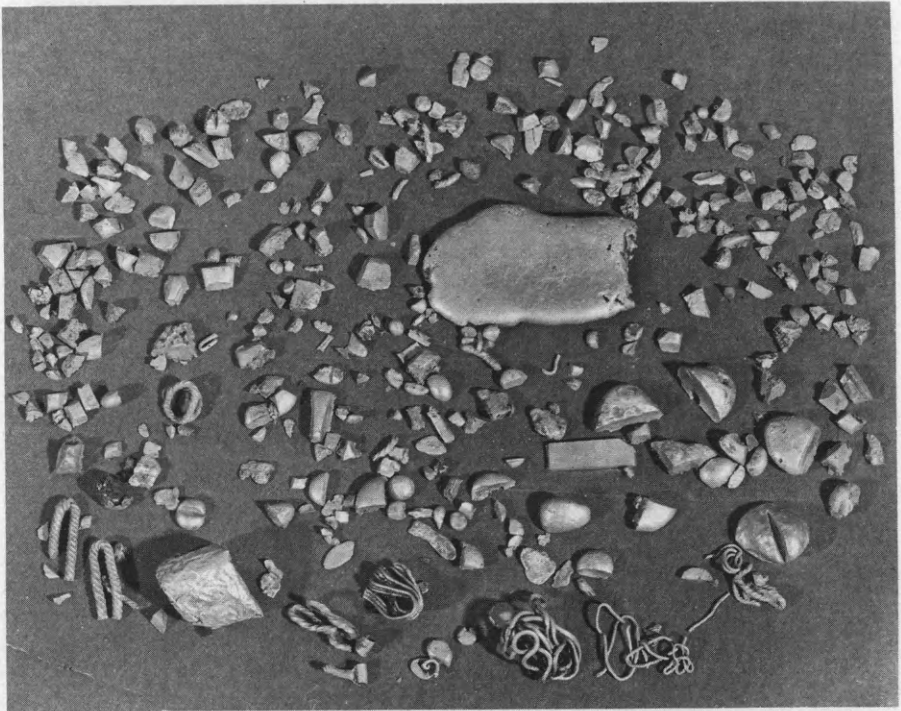
50. Έρέτρια. Θραύσμα γεωμετρικού ἀμφορέως

51. Έρέτρια. Μαρμάρινον ἀγαλμάτιον.

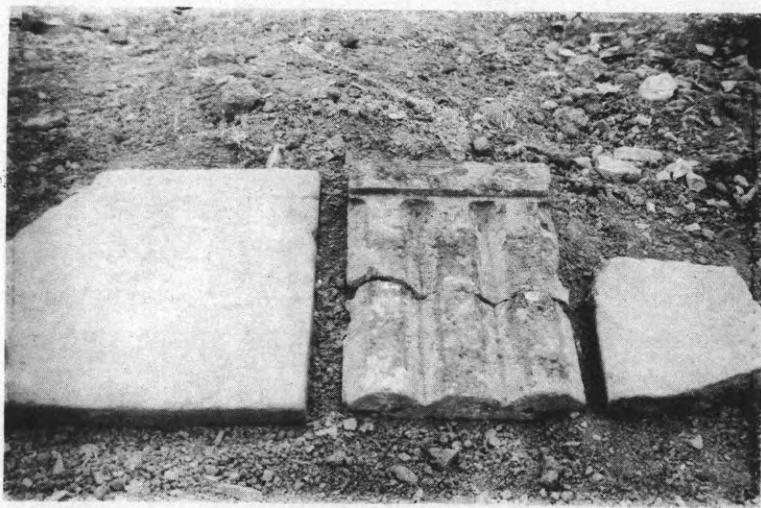
52. Ἐρέτρια. Ὁ γεωμετρικὸς σκύφος μὲ τὸ περιεχόμενόν του.

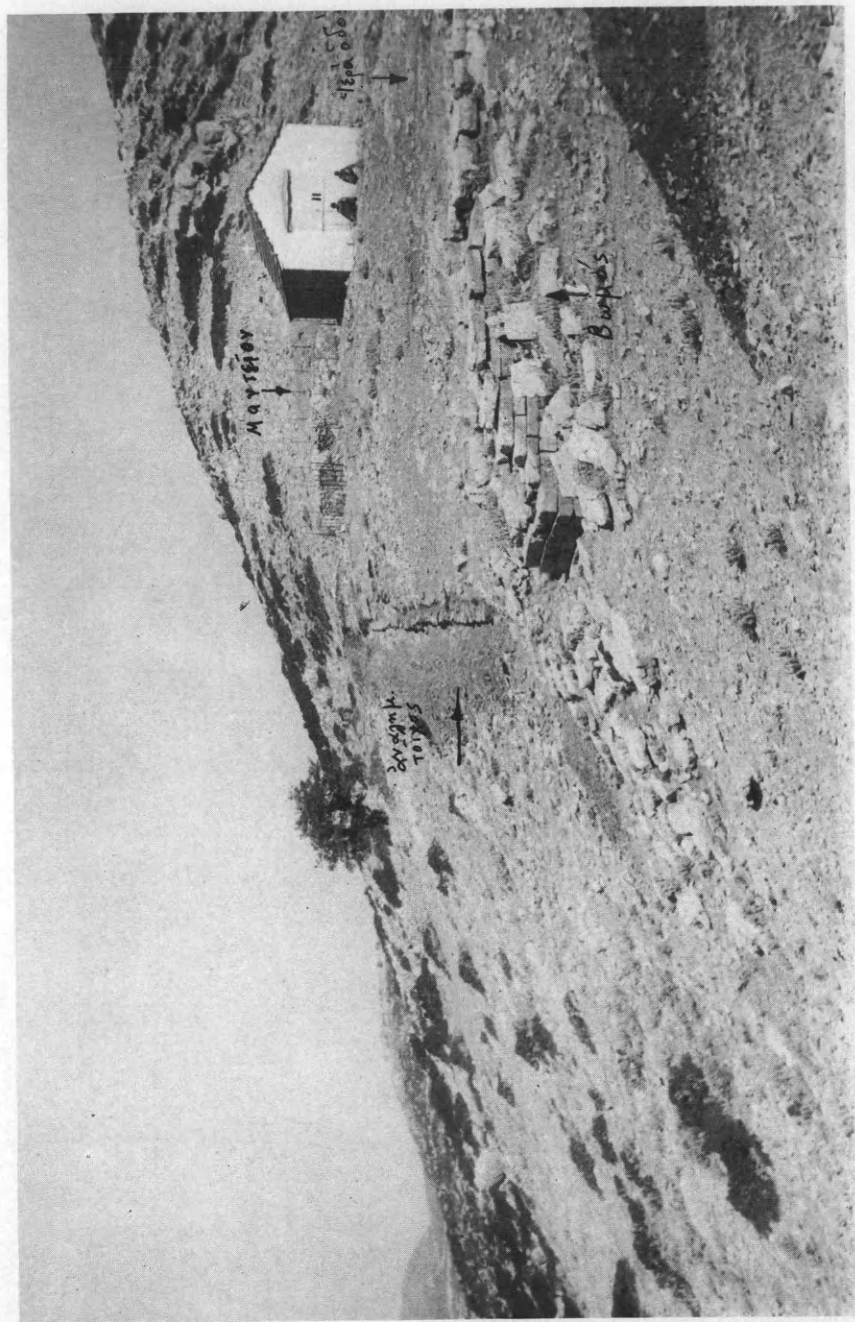
53. Ἐρέτρια. Τὸ περιεχόμενον τοῦ γεωμετρικοῦ σκύφου.

54. Ἐπίδαυρος. Τὸ κατασκευασθὲν προστατευτικὸν στέγαστρον.

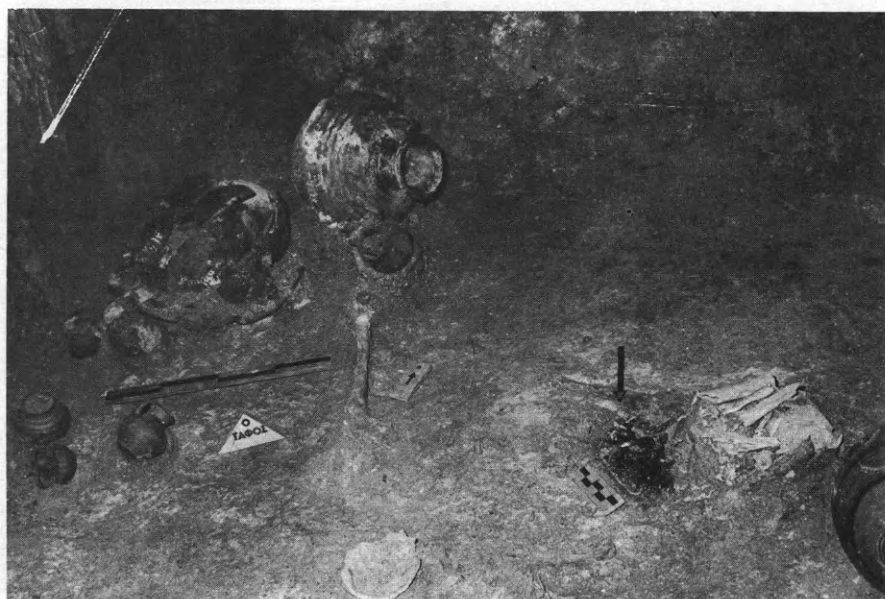
55. Ἱερὸν καὶ Μαντεῖον Ἀφροδίτης Ἐρυκίνης. Πήλινοι κέραμοι καὶ τρίγλυφος.

56. Ίερόν και Μαντεῖον Ἀφροδίτης Ἐρυκίνης.

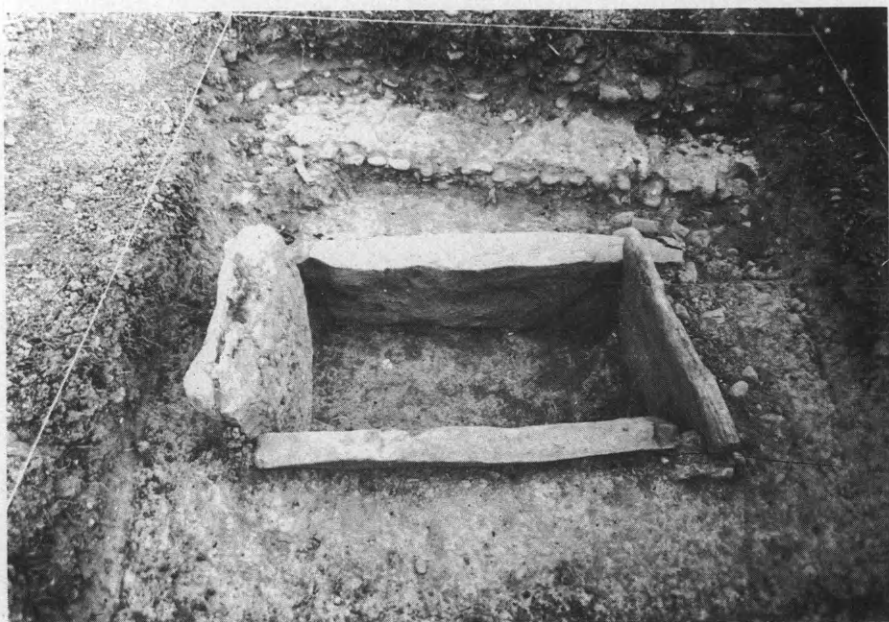
57. Καλλιθέα Πατρών. "Αποψις τοῦ μυκηναϊκοῦ νεκροταφείου.

58. Καλλιθέα Πατρών. Ὁ θάλαμος τοῦ τάφου Ο.

59. Ήλις. Ὁ χώρος τῆς ἀνασκαφῆς ΒΔ. τῆς σκηνῆς τοῦ θεάτρου.

60. Ήλις. Κιβωτίσχημος τάφος προϊστορικῶν χρόνων.

61. Μάζι Ἡλείας. Ἡ τομή εἰς τὴν Δ. πλευρὰν τοῦ ναοῦ.

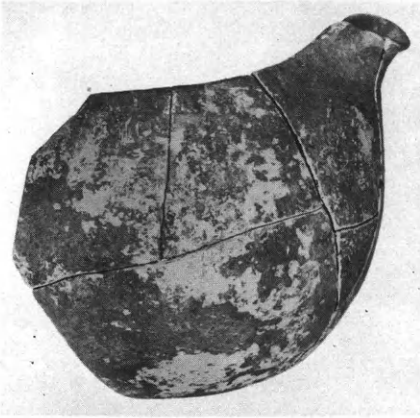
62. Μάζι Ἡλείας. Δωρικὸν κιονόκρανον.

63. Μάζι Ἡλείας. Πλάξ τριγύ-
φου με συμφοῦ μετόπην.

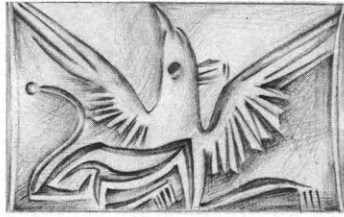
64. Βοϊδοκοιλιά Πυλίας. Ὁ ΠΕ II οἰκισμὸς, ὁ ΜΕ I τύμβος καὶ ὁ ΥΕ I θολωτὸς τάφος. Ἐποψὶς ἀπὸ ἀέρος.

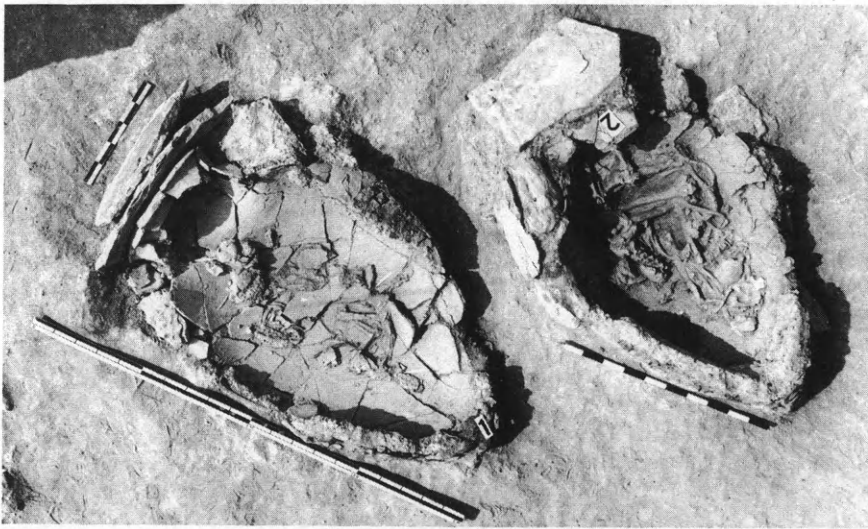
65. Βοϊδοκοιλιά Πυλίας. Πρώιμος κύμβη.

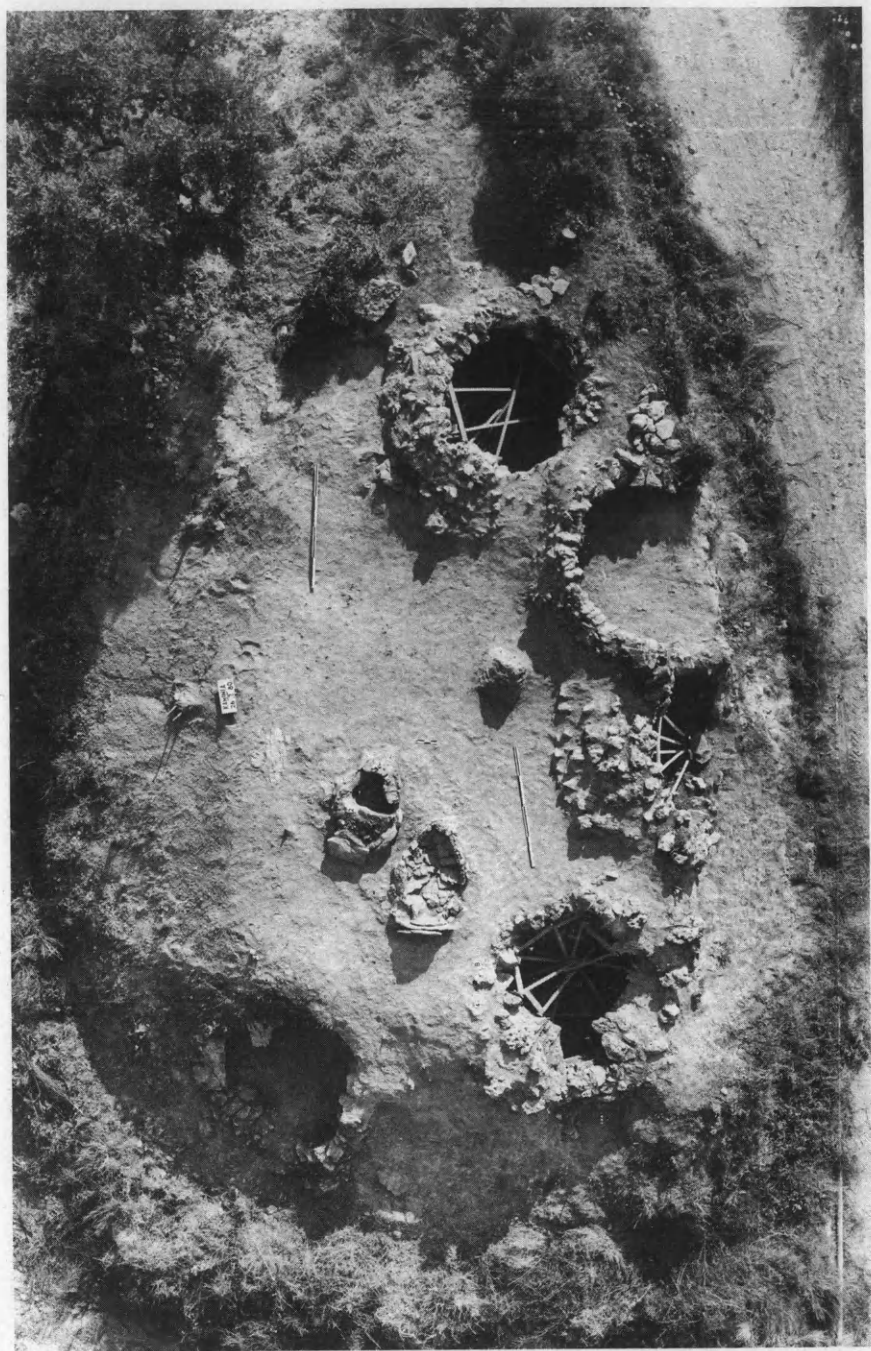
66. Βοϊδοκοιλιά Πυλίας. Ύστατον ΠΕ ΙΙ κύπελλον.

67. Τραγάνα Πυλίας. Σφραγίς με παράστασιν γρυπός.

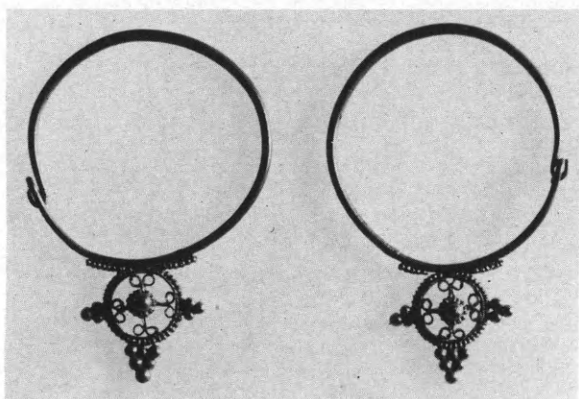
68. Καμίνια Κρεμμυδίων Πυλίας. Ταφικοί πίθοι.

69. Καμίνια Κρεμμυδιών Πολίας. Το τυμβοειδές έξαρμα. Άπογεις από άερος.

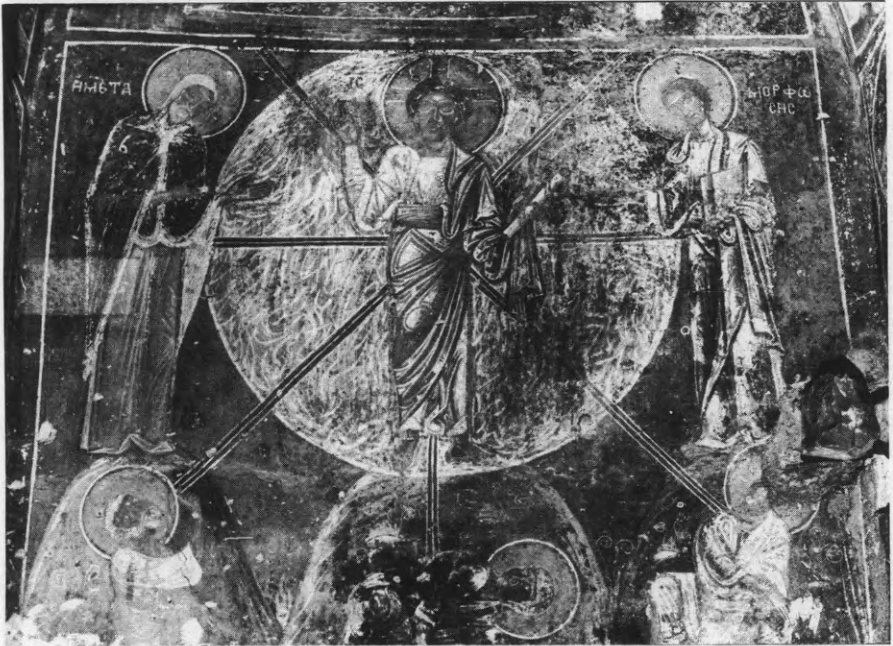
70. Παπούλια Πυλίας. 'Ο ΜΕ Ι-τόμβος. "Απογίς από άερος.

71. Μάνη. Ζεύγος χρυσών ένωτίων.

72. Μάνη. "Αποψις τῶν ἀνασκαφέντων τάφων.

73. Μάνη. Καστάνια. Ναός Ἁγ. Νικολάου. Τοιχογραφία.

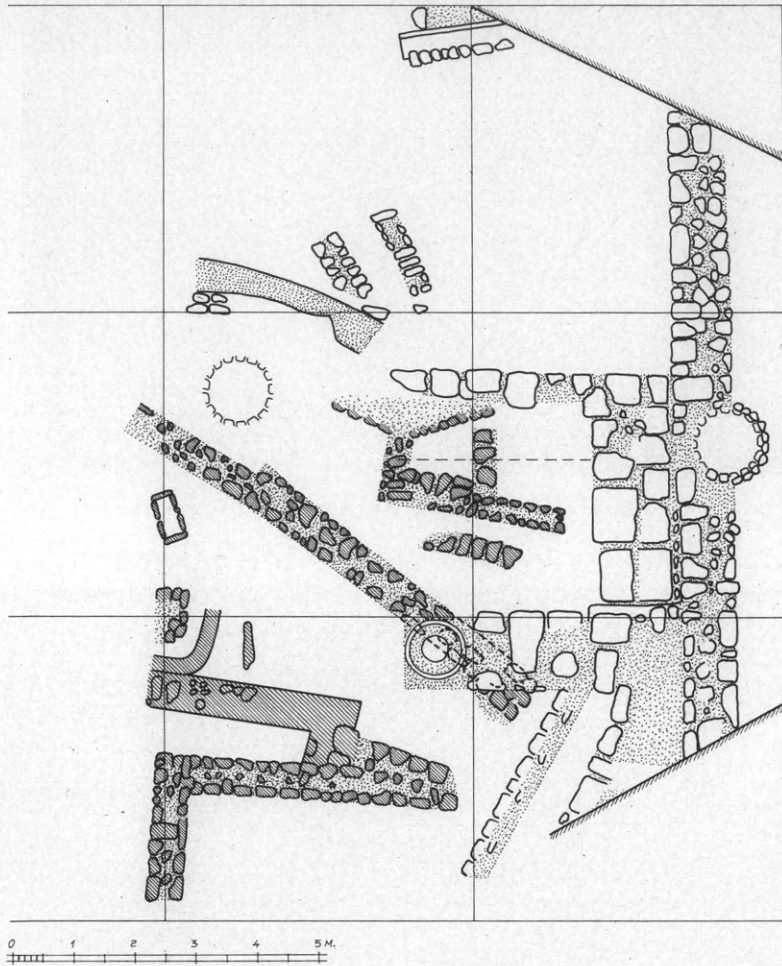

74. Μάνη. Καστάνια. Ναός 'Αγ. Νικολάου. Τοιχογραφία.

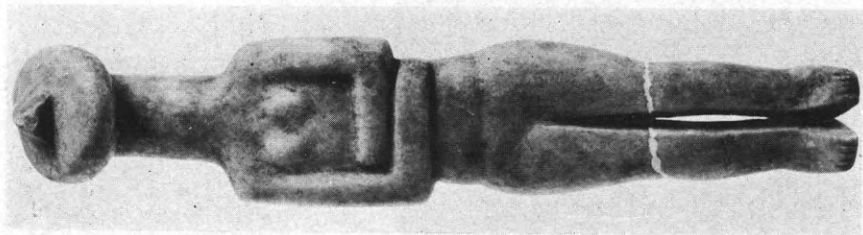
75. Νάξος. Γρόττα. Γενική άποψις τής άνασκαφής.

Ν. Δ. ΓΩΝΙΑ
ΟΙΚΙΑΣ ΔΡΥΑΛΗ

Β. Α. ΓΩΝΙΑ
ΑΓ. ΓΕΩΡΓΙΟΥ

76. Νάξος. Ἡ ἀνασκαφή τῆς Γρόττας 1978-1980.

77. Νάξος. Πρωτοκυκλαδικόν
ειδώλιον.

78. Πάρος. Πίθοι τῆς τρίτης ὑπογείου ἀποθήκης κατὰ χῶραν.

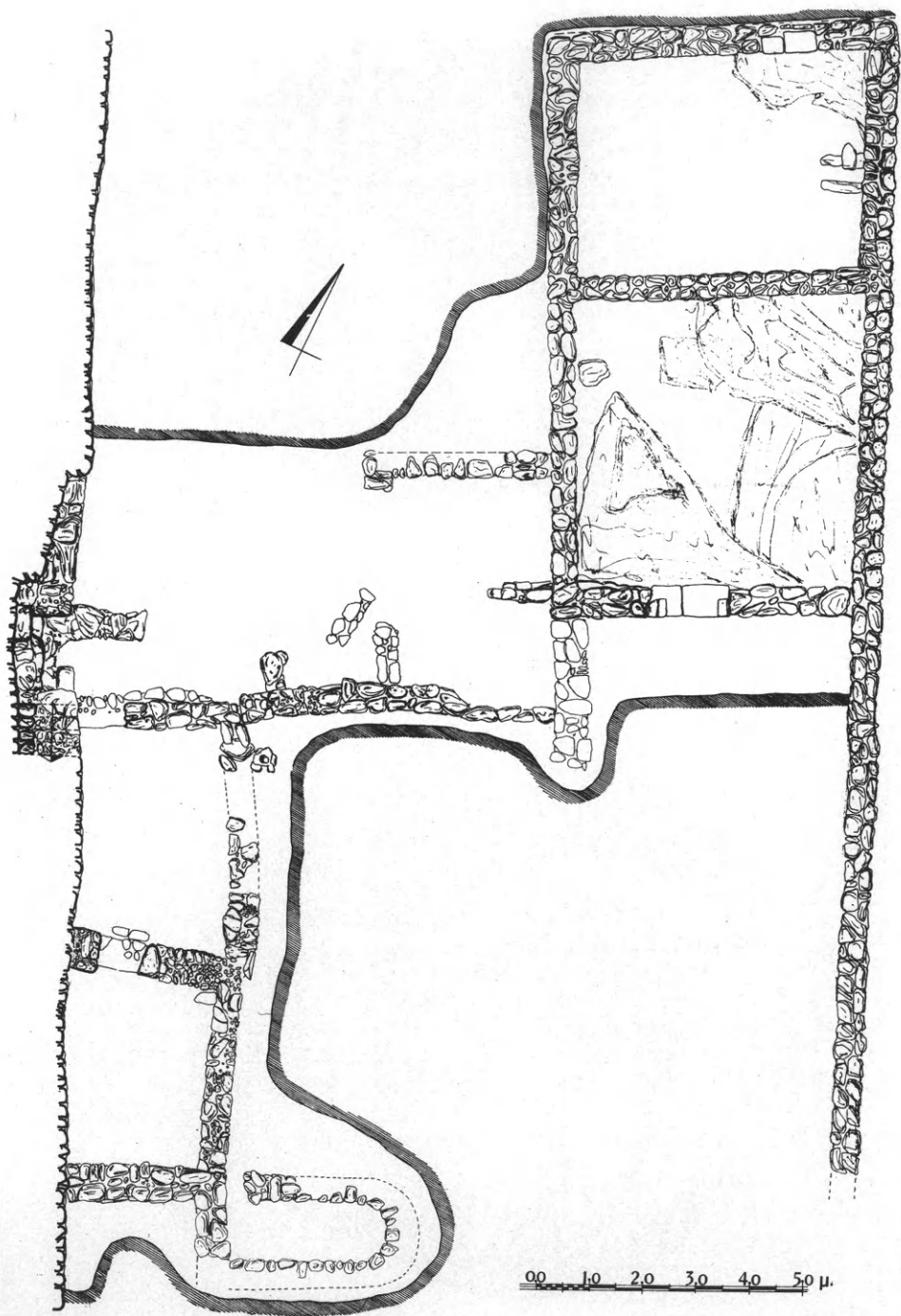
79. Πάρος. Πρωτογεωμετρικόν ἄγγειον κατὰ χώραν ὑπὸ τὰ θεμέλια γεωμετρικοῦ οἰκοδομήματος.

80. Πάρος. Θραῦσμα πίθου με ἀνάγλυφον διακόσμησην πτηνοῦ.

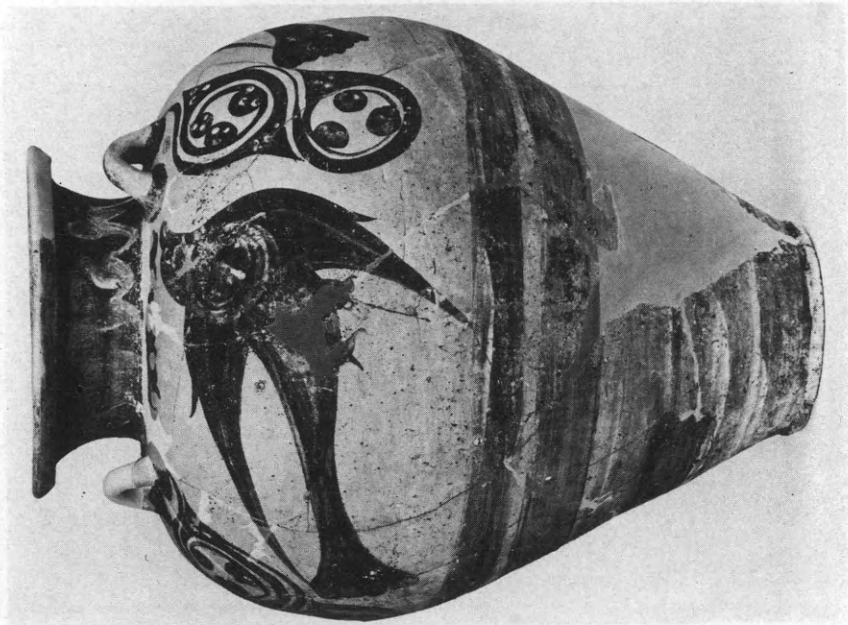

81. Πάρος. Σφραγιδόλιθος.

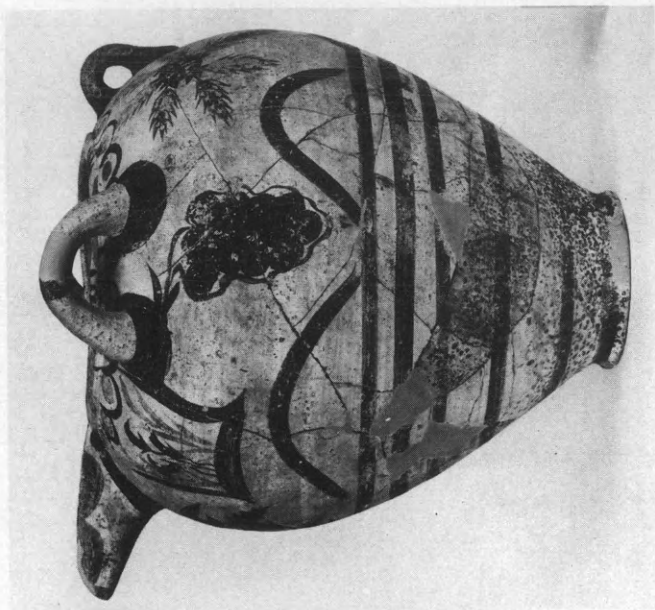

Ν. ΖΑΡΙΦΗΣ

82. Σίφνος. Ἀκρόπολις Ἀγίου Ἀνδρέου. Κάτοπις κτηρίου Ι.

83. Θήρα. Πίθος με παράστασιν χελιδόνων.

84. Θήρα. Προχυτικός πίθος με γραπτήν διακόσμησιν.

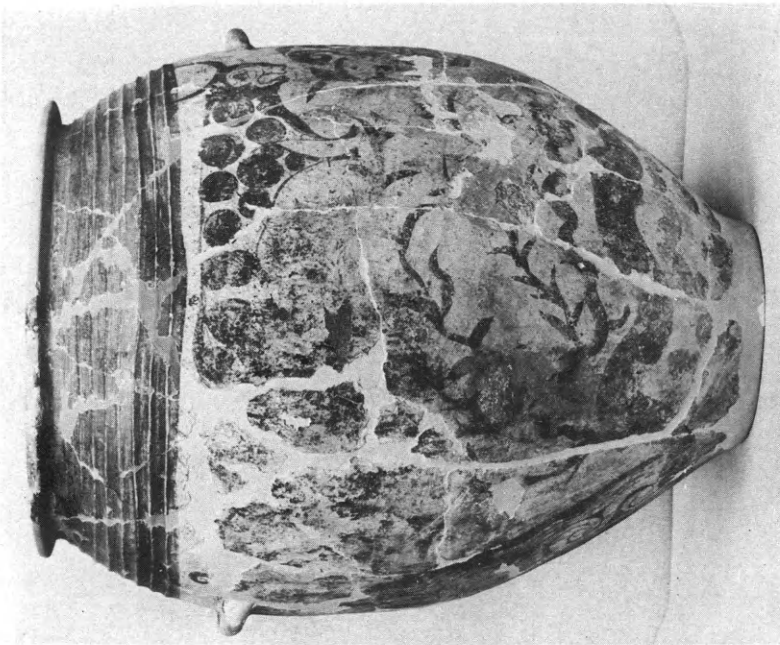
85. Θήρα. Συμπλήρωσις ξυλίνων πλαισίων πολυθύρου με όπλισμένον σκυρόδεμα.

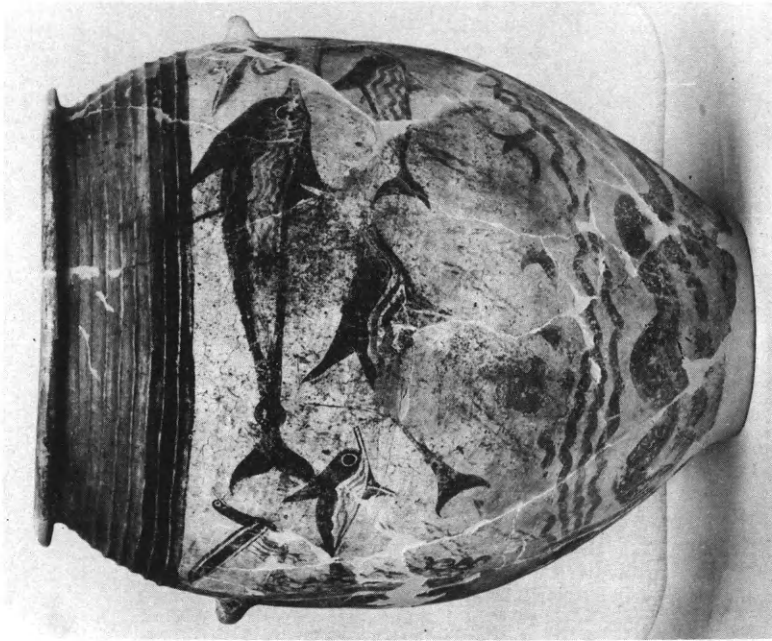
86. Θήρα. Συμπλήρωσις ξυλίνου πλαισίου παραθύρου με όπλισμένον σκυρόδεμα.

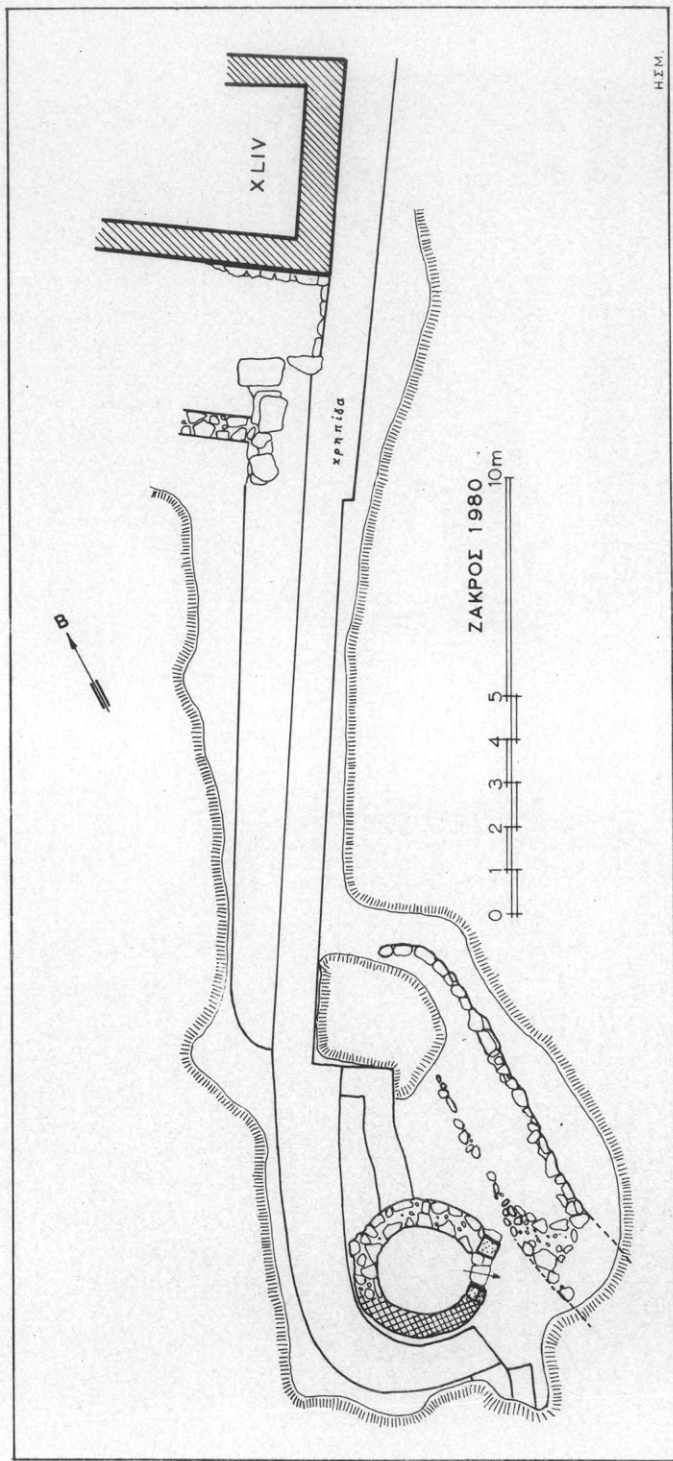
87. Θήρα. Λεπτομέρεια εκ του τοιχογραφικού συνόλου των Κροκοσυλλεκτριών.

88. Θήρα. Πίθος με παράστασιν ταύρου ἐπὶ τῆς μᾶς ὄψεως.

89. Παράστασις δελφίνων ἐπὶ τῆς ἐτέρας ὄψεως τοῦ πίθου τῆς εἰκ. 88.

Η Σ Μ.

90. Ζάκρος. ΝΑ. περίβολος. Το παχύ δυτικόν σκέλος με την κρηπίδα του.

91. Ζάκρος. Κυκλική δεξαμενή.

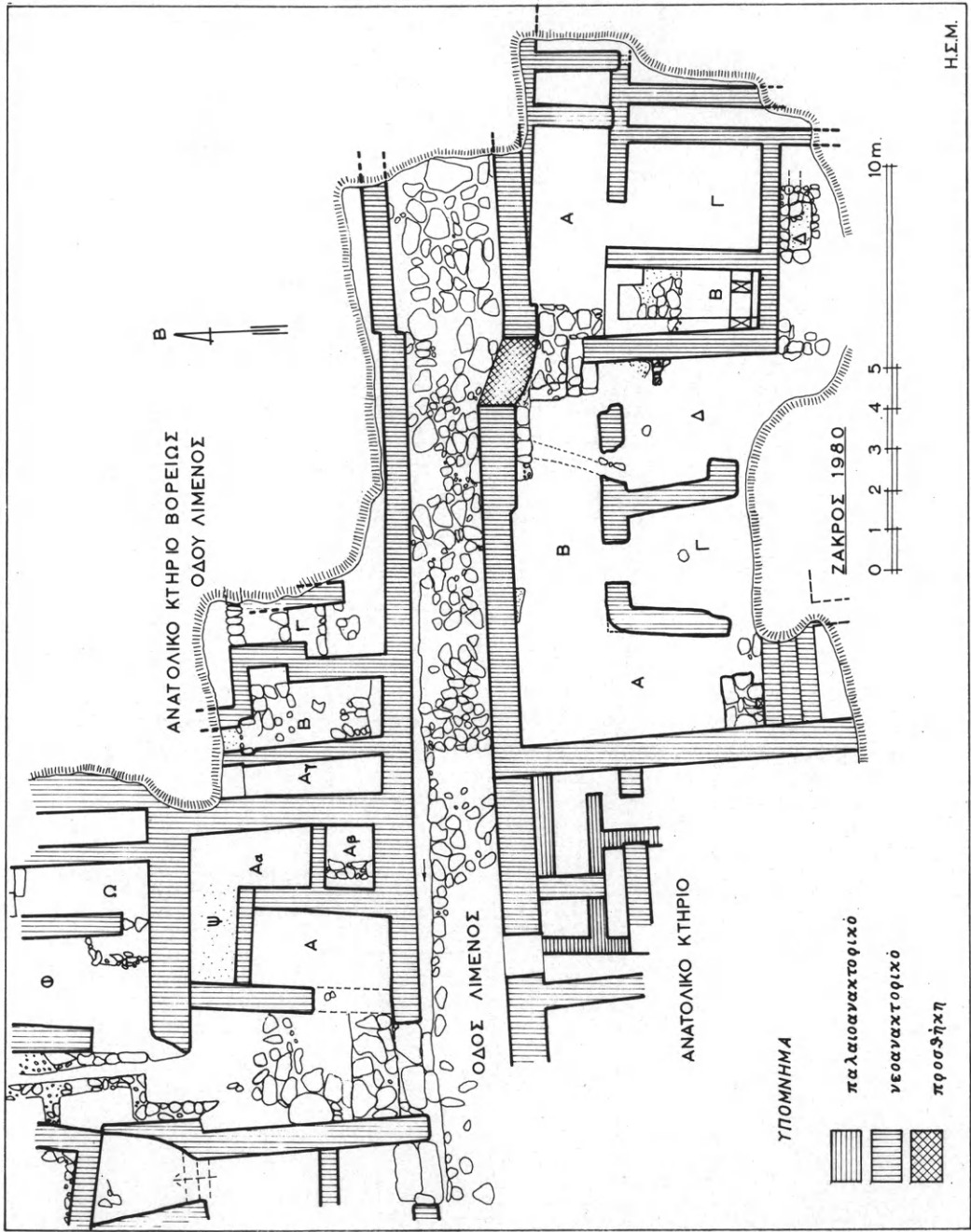
92. Ζάκρος. Το δυτικόν σκέλος του ΝΑ. περιβόλου μετά την αποκατάστασιν.

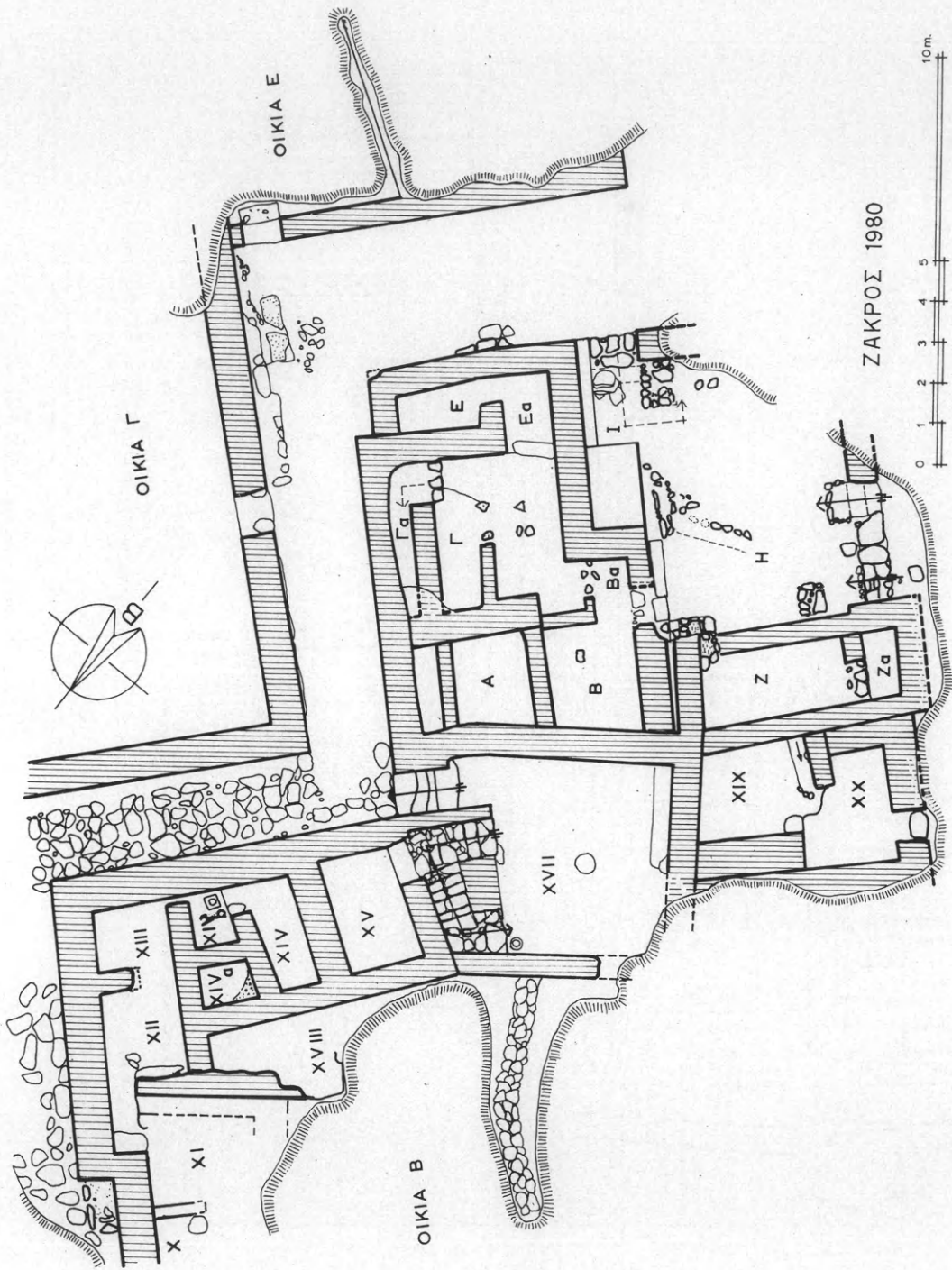
93. Ζάκρος. Δυτ. αβλή. Ὁ ἀντερεισματικός τοῖχος τοῦ πρώτου ἀνδῆρου καὶ κάθετοι τοῖχοι.

94. Ζάκρος. Πλακόστρωτον δωματίον Β τοῦ ἀκραίου οἰκοδομήματος νοτίως τῆς Ὀδοῦ Λιμένος.

95. Ζάκρος. Τὰ κτήρια βορειῶς καὶ νοτιῶς τῆς Ὁδοῦ Λιμένος.

96. Ζάκρος. Ἡ περιοχή τῶν οἰκτῶν Α καὶ Β Hogarth.

97. Ζάκρος. Ὁ χῶρος τοῦ δωματίου Ε τοῦ ἀκραίου οἰκοδομήματος νοτίως τῆς Ὁδοῦ Λιμένος.

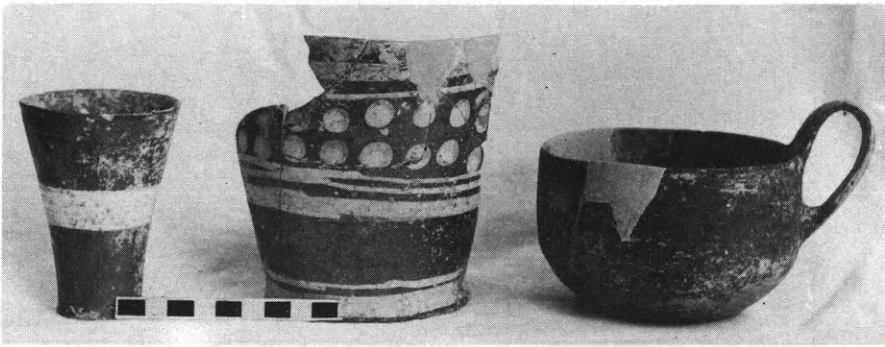
98. Ζάκρος. Ἡ βαθμιδωτὴ ἀνάβασις ἀπὸ τὸ μαγειρεῖον τοῦ ἀνακτόρου μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν.

99. Ζάκρος. Ἡ κλίμαξ XVI τῆς οἰκίας B Hogarth μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν.

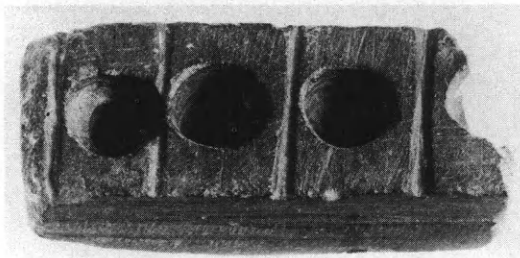
100. Βασιλική. ΠΜ ΠΒ καὶ νεώτερα ὑφαντικά βάρη.

101. Βασιλική. Κεραμική ἐκ τῆς Οἰκίας Γ.

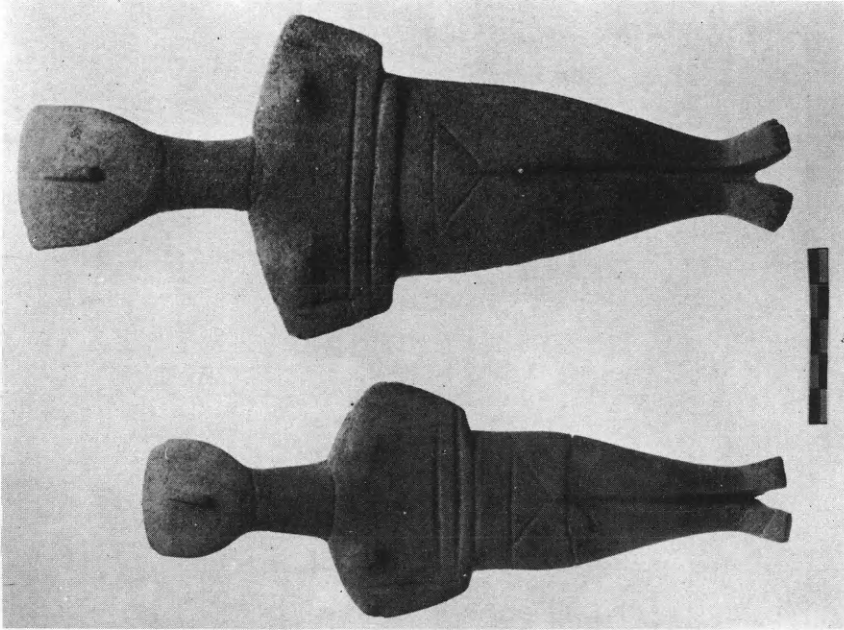
102. Γιούχτας. Χαλκοῦν εἰδάλιον λάτρως.

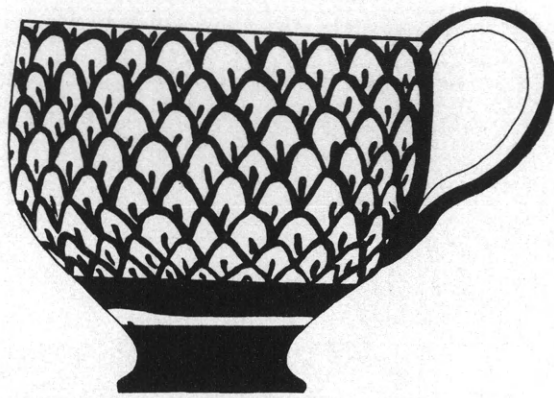
103. Γιούχτας. Ἀναθηματικὸς κέρνος.

105. Ἀρχάνες. Κεφαλή νέου ανθρώπου
ἐξ ἑλεφαντοστού

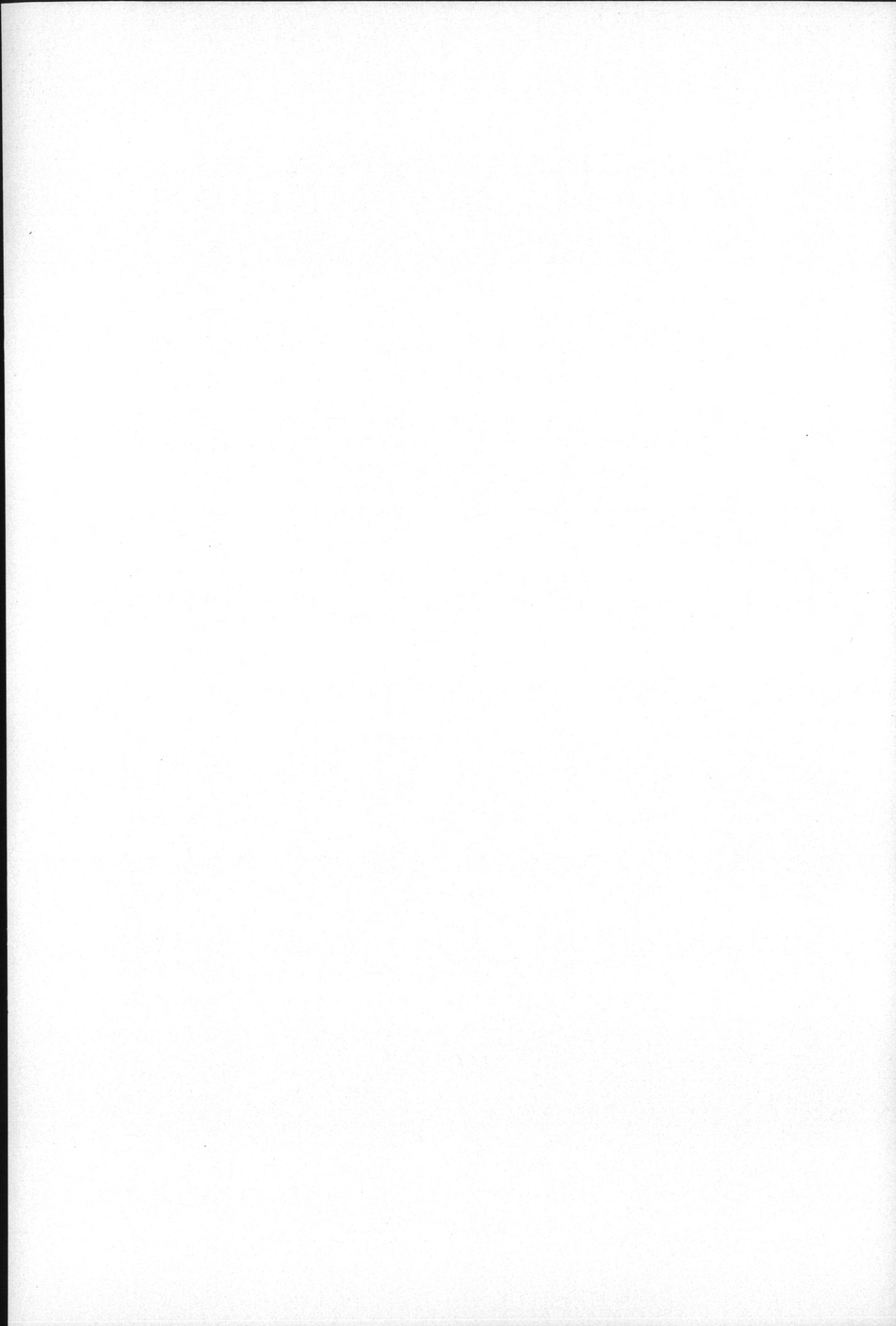
104. Ἀρχάνες. Μαρμάρινα κυκλαδικά ειδώλια.

106. Ἀρχάνες. Ἄγγεῖα ΥΜ ΙΒ χρόνων.

107. Καστέλλι Χανίων. Λείψανα ανήκοντα εις δωμάτιον ΥΜ ΠΙΒ περιόδου.

ΤΟ ΕΡΓΟΝ
ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ
ΚΑΤΑ ΤΟ 1980
ΕΤΥΠΩΘΗ ΕΙΣ 1000 ΑΝΤΙΤΥΠΑ
ΦΡΟΝΤΙΔΙ ΤΟΥ ΓΡΑΦΕΙΟΥ ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΑΤΩΝ ΤΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ
ΕΙΣ ΤΟ ΕΡΓΟΣΤΑΣΙΟΝ ΓΡΑΦΙΚΩΝ ΤΕΧΝΩΝ
«Κ. ΜΙΧΑΛΑΣ» Α.Ε
ΚΑΤΑ ΜΑΪΟΝ 1981

